Қазақстан Республикасы
Ішкі істер министрлігі
Басқару академиясы

2025
№ 2 (02)

ІІМ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

АСТАНА

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ

ІІМ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2 (02), 2025 жыл

Астана, 2025

Құрылтайшы
«Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Басқару академиясы»
Республикалық мемлекеттік мекемесі
Журналды Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің
Ақпарат комитетінде тіркелген.
«ІІМ ғылыми журналы» 2025 жылдан бастап шығады
Тіркеу куәлігі 2025 жылдың 26 қыркүйек № KZ35VPY00130252.

Бас редактор: **СЕЙТЖАНОВ О.Т. з.ғ.к., профессор**

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

АКИМЖАНОВ Т.К.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор;*
АКПАНОВ А.Н.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор;*
АСТРЕЙКО А.В.	*- Беларусь Республикасы ІІМ Академиясының бастығы;*
ДИЛЬБАРХАНОВА Ж.Р.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор;*
ЖУМАГУЛОВ М.И.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстанның құрметті заңгері.*
ЗАЙЦЕВ О.А.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Федерациясы;*
КОГАМОВ М.Ч.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ЖҒА-ның академигі, ҚР ҰҒА – ның құрметті академигі, Қазақстанның құрметті заңгері;*
ЛАКБАЕВ К.С.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор.*
НОГОЙБАЕВ А.Б.	*- Қырғыз Республикасы Э.А.Алиев атындағы ІІМ Академиясының бастығы;*
РУСТАМБАЕВ М.Х.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор, Өзбекстан Республикасының құрметті заңгері;*
ТОКУБАЕВ З.С.	*- заң ғылымдарының докторы, профессор;*
АЙТУАРОВА А.Б.	*- заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор;*
АЛИМОВА Э.А.	*- PhD философия докторы, қауымдастырылған профессор;*
ЕРЕМЕЕВ Д.В.	*- заң ғылымдарының кандидаты,қауымдастырылған профессор;*
ЦОЙ О.Р.	*- заң ғылымдарының кандидаты.*

Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер, дәлсіздіктер үшін жауапкершілік авторға жүктеледі. Мақаланы жариялануға қабылдамаған жағдайда, редакциялық алқа бас тарту себептері бойынша пікірталас жүргізбеу құқығын өзінде қалдырады. Басқа басылымдарда жарияланған жұмыстар қарауға қабылданбайды.

Жауапты хатшы: **КУСАИНОВ Ж.Ш.**
Беттеу: **СМАГУЛОВА Ш.У.**

Жарияланым тілдері — қазақ, орыс, ағылшын
Жылына 4 рет (тоқсан сайын) шығарылады.

Журналдың электрондық нұсқасы **https:// aumvd.edu.kz** сайтында орналастырылады

Мекенжайы: *Қазақстан Республикасының ІІМ Басқару академиясының ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа қызметін ұйымдастыру бөлімі 010017, Қазақстан Республикасы, Астана қ., Мәңгілік Ел даңғылы, 55 Б.*

E-mail: aumvd.edu.kz.
Басуға 2026 ж «12» ақпанда жіберілді.
Пішім А4. Офсеттік қағаз.
Ризографтық басылым.
Таралымы 200 дана.

Собственник
Республиканское государственное учреждение
«Академия управления Министерства внутренних дел
Республики Казахстан»
Журнал зарегистрирован Комитетом информации
Министерства культуры и информации Республики Казахстан.
Журнал «ІІМ ғылыми журналы» издается с 2025 года.
Свидетельство № KZ35VPY00130252 от 26 сентября 2025 года.

Главный редактор: **СЕЙТЖАНОВ О.Т.**, к.ю.н., профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

АКИМЖАНОВ Т.К.	*- доктор юридических наук, профессор;*
АКПАНОВ А.Н.	*- доктор юридических наук, профессор;*
АСТРЕЙКО А.В.	*- начальник Академии МВД Республики Беларусь;*
ДИЛЬБАРХАНОВА Ж.Р.	*- доктор юридических наук , профессор;*
ЖУМАГУЛОВ М.И.	*- доктор юридических наук, профессор, почетный юрист Казахстана;*
ЗАЙЦЕВ О.А.	*- доктор юридических наук, профессор, Российская Федерация;*
КОГАМОВ М.Ч.	*- доктор юридических наук, профессор, академик АЕН РК, почетный академик НАН Республики Казахстан, почетный юрист Казахстана;*
ЛАКБАЕВ К.С.	*- доктор юридических наук, профессор;*
НОГОЙБАЕВ А.Б.	*- начальник Академии МВД Кыргызской Республики им.Э.А.Алиева;*
РУСТАМБАЕВ М.Х.	*- доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Республики Узбекистан;*
ТОКУБАЕВ З.С.	*- доктор юридических наук, профессор;*
АЙТУАРОВА А.Б.	*- кандидат юридических наук, ассоциированный профессор;*
АЛИМОВА Э.А.	*- доктор философии PhD, ассоциированный профессор;*
ЕРЕМЕЕВ Д.В.	*- кандидат юридических наук,ассоциированный профессор;*
ЦОЙ О.Р.	*- кандидат юридических наук.*

Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). В случае отклонения в публикации статьи, редакционная коллегия сохраняет за собой право не вести дискуссию по мотивам отклонения. К рассмотрению не принимаются работы, опубликованные в других изданиях.

Ответсвенный секретарь: **КУСАИНОВ Ж.Ш.**
Верстка – **СМАГУЛОВА Ш.У.**

Языки публикации — казахский, русский, английский
Выпускается 4 раза в год (ежеквартально).

Электронная версия Журнала размещается на сайте **https://aumvd.edu.kz**

Адрес: *Отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Академии управления МВД Республики Казахстан. 010017, Республика Казахстан, г. Астана, пр.Мангилик Ел 55 Б.*

E-mail: aumvd.edu.kz
Подписано в печать «12» февраля 2026 г.
Формат А4. Бумага офсетная.
Печать на ризографе.
Тираж 200 экз.

Owner
Republican State Institution «Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan»
The journal is registered with the Information Committee of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan.
The journal «ІІМ ғылыми журналы» has been published since 2025.
Certificate No KZ35VPY00130252 september 26, 2025.

Editor-in-Chief: **SEITZHANOV O.T.,** Ph.D in law, professor

THE EDITORIAL BOARD:

AKIMZHANOV T.K.	*- Doctor of Law, Professor;*
AKPANOV A.N.	*- Doctor of Law, Professor;*
ASTREIKO A.V.	*- Head of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Belarus;*
DILBARKHANOVA Zh.R.	*- Doctor of Law, Professor;*
ZHUMAGULOV M.I.	*- Doctor of Law, Professor, Honorary Lawyer of the Republic of Kazakhstan;*
ZAITSEV O.A.	*- Doctor of Law, Professor, Russian Federation;*
KOGAMOV M.CH.	*- Doctor of Law, Professor, Academician of AS of the Republic of Kazakhstan, Honorary Academician of NAS of the Republic of Kazakhstan, Honorary Lawyer of the Republic Kazakhstan;*
LAKBAEV K.S.	*- Doctor of Law, Professor;*
NOGOIBAEV A.B.	*- Head of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Kyrgyz Republic;*
RUSTAMBAEV M.KH.	*- Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of the Republic Uzbekistan;*
TOKUBAEV Z.S.	*- Doctor of Law, Professor;*
AITUAROVA A.B.	*- PhD in Law, Associate Professor;*
ALIMOVA E.A.	*- PhD, Associate Professor;*
EREMEYEV D.V.	*- PhD in Law, Associate Professor;*
TSOI O.R.	*- PhD in Law.*

Submitted materials are not subject to return. The author(s) is responsible for errors and inaccuracies of a scientific and factual nature. In the event of a rejection of an article, the editorial board reserves the right not to engage in a discussion regarding the reasons for the rejection. Works published in other publications are not accepted for consideration.

Executive Secretary: **KUSAINOV ZH.SH.**
Layout – **SMAGULOVA SH.U.**

Languages of publication:
Kazakh, Russian, English.
Published 4 times a year (quarterly).

The electronic version of the Journal is posted on the website https**:// aumvd.edu.kz**

Address: *Department of Research and Editorial and Publishing Work of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. 010017, Republic of Kazakhstan, Astana, Mangilik El Avenue 55 Б.*

E-mail**:** aumvd.edu.kz
Signed for printing on February 12, 2026.
Format A4. Offset paper.Printing on a riso printer.
Circulation of 200 copies.

Тақырыптық бағыты: *құқық саласындағы өзекті мәселелерді, құқық қорғау қызметінің перспективалы және өзекті бағыттарын ғылыми зерттеу нәтижелерін жариялау.*

НӨМІРДЕ:

- **ЗАҢ ЖӘНЕ ТӘРТІП**
- **ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ БАСҚАРУ СТРАТЕГИЯСЫ**
- **КОМПАРАТИВТІК ҚҰҚЫҚТАНУ**
- **ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫНДА КӘСІБИ ДАМУ**
- **ҒЫЛЫМИ ДЕБЮТ**
- **ЗАМАНАУИ ҚҰҚЫҚТАНУ ТЕХНОСФЕРАСЫ**

Тематическая направленность: *публикация результатов научных исследований актуальных проблем в области права, перспективные и актуальные направления правоохранительной деятельности.*

В НОМЕРЕ

Закон и порядок

Стратегия управления в правоохранительной деятельности

Компаративная юриспруденция

Профессиональное развитие в правоохранительных органах

Научный дебют

Техносфера современной юриспруденции

Thematic focus: *publication of the results of scientific research on topical issues in the field of law, promising and relevant areas of law enforcement.*

IN THIS ISSUE

Law and order

Management strategy in law enforcement

Comparative jurisprudence

Professional development in law enforcement

Scientific debut

Technosphere of modern jurisprudence

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Заң және тәртіп

Закон и порядок

Iaw and order

AITUAROVA A., GALIKHANOV M.
Features of the Law Enforcement Application of Theoretical Provisions of Operational Investigative Activities by the Internal Affairs Bodies of the Republic of Kazakhstan in the Prevention of Criminal Offenses..... **12-24**

ЖАРМАГАМБЕТОВА Д.А.
Есірткі құралдары мен психотроптық заттардың заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқықбұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында куәлардың айғақтарын сақтап жазып алу мәселесі жөнінде..... **25-35**

Құқық қорғау қызметіндегі басқару стратегиясы

Стратегия управления в правоохранительной деятельности

Management strategy in law enforcement

ЕВДОКИМОВА О.Н.
Эффективное взаимодействие правоохранительных органов и средств массовой информации..... **37-48**

ХАКИМОВ Е.М.
Принцип единоначалия руководителя и значение подчинённости и субординации в системе органов внутренних дел..... **49-58**

Компаративтік құқықтану

Компаративная юриспруденция

Comparative jurisprudence

АЛМАГАМБЕТОВА А.С., АБЕУОВ Д.А.
Факультет подготовки руководящего состава МВД РК: цели, задачи и значение для повышения эффективности управления в условиях модернизации ведомственного образования..... **60-70**

АКИМЖАНОВ Е.С., БИТЕНОВА М.К.
Жасанды интеллектті сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезінде қолдану болашағы..... **71-82**

Құқық қорғау органдарында кәсіби даму

Профессиональное развитие в правоохранительных органах

Professional development in law enforcement

УАКАСОВ Д.А., КУСАЙНОВА М.А.
Қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымы және мінез-құлық мотивтері..... **84-89**

Ғылыми дебют

Научный дебют

Scientific debut

Ш.У. СМАГУЛОВА
Обеспечение безопасности на дорогах: активные и пассивные меры..... **91-98**

Заманауи юрипруденция техносферасы

Техносфера современной юриспруденции

Technosphere of modern jurisprudence

ЖАНЫБЕКОВА А.Д.
Цифровые механизмы выявления и привлечения к ответственности лиц, лишённых права управления транспортными средствами, в системе обеспечения дорожной безопасности РК..... **100-110**
СЫЗДЫКОВ Р.М., ХАКИМОВ Е.М.
Системные проблемы и направления совершенствования деятельности дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан..... **111-122**
Талаптар/ Требования/ Requirements **123-125**

ЗАҢ және ТӘРТІП

ЗАКОН и ПОРЯДОК

LAW and ORDER

AITUAROVA A., GALIKHANOV M.
Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan
Police Department of Kostanay Region, Kostanay, Kazakhstan

FEATURES OF THE LAW ENFORCEMENT APPLICATION OF THEORETICAL PROVISIONS OF OPERATIONAL INVESTIGATIVE ACTIVITIES BY THE INTERNAL AFFAIRS BODIES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES

The article examines the specific features of the law enforcement application of theoretical provisions of operational investigative activities carried out by the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan in the prevention of criminal offenses. The role of operational investigative activities as a key instrument for crime prevention is analyzed, and problematic aspects of implementing their theoretical foundations in practical law enforcement activities are identified. Particular attention is paid to the correlation between operational investigative measures and the objectives of criminal offense prevention, as well as to issues of legality, justification, and effectiveness in the use of operational investigative tools and methods. Based on the analysis of the regulatory legal framework of the Republic of Kazakhstan, law enforcement practice, and scholarly approaches, the article substantiates the need to improve the mechanisms for implementing theoretical provisions of operational investigative activities in preventive work. The author formulates recommendations aimed at enhancing the effectiveness of law enforcement practice and strengthening the preventive potential of operational investigative activities.

Key words: *operational investigative activities, internal affairs bodies, prevention of criminal offenses, law enforcement application, crime prevention, legality.*

Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының жедел-іздестіру қызметі теориялық қағидаларының қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу кезіндегі құқық қолдану ерекшеліктері

Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу саласындағы жедел-іздестіру қызметі теориялық қағидаларын құқық қолдану ерекшеліктері талданады. Жедел-іздестіру қызметінің қылмыстылықтың алдын алудағы маңызды құрал ретіндегі рөлі айқындалып, оның теориялық негіздерін тәжірибеде іске асыру барысында туындайтын негізгі мәселелер қарастырылады. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың профилактикасы міндеттерімен жедел-іздестіру іс-

шараларының арақатынасына, сондай-ақ жедел-іздестіру құралдары мен әдістерін қолданудың заңдылығы, негізділігі және тиімділігі мәселелеріне ерекше назар аударылады. Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін, құқық қолдану тәжірибесін және ғылыми көзқарастарды талдау негізінде жедел-іздестіру қызметінің теориялық қағидаларын профилактикалық қызметте іске асыру тетіктерін жетілдіру қажеттілігі туралы қорытындылар жасалады. Мақалада ішкі істер органдарының құқық қолдану тәжірибесінің тиімділігін арттыруға және жедел-іздестіру қызметінің превентивтік әлеуетін күшейтуге бағытталған ұсыныстар берілген.

Кілтті сөздер: *жедел-іздестіру қызметі, ішкі істер органдары, қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу, құқық қолдану, қылмыстылықтың алдын алу, заңдылық.*

Особенности правоприменения теоретических положений оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан при профилактике уголовных правонарушений

В статье анализируются особенности правоприменения теоретических положений оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан в сфере профилактики уголовных правонарушений. Рассматривается значение оперативно-розыскной деятельности как одного из ключевых инструментов предупреждения преступности, а также выявляются проблемные аспекты реализации её теоретических основ в практической деятельности правоохранительных органов. Особое внимание уделяется соотношению оперативно-розыскных мер с задачами профилактики уголовных правонарушений, вопросам законности, обоснованности и эффективности применения оперативно-розыскных средств и методов. На основе анализа нормативных правовых актов Республики Казахстан, правоприменительной практики и научных подходов формулируются выводы о необходимости совершенствования механизма реализации теоретических положений оперативно-розыскной деятельности в профилактической деятельности органов внутренних дел. В статье предлагаются рекомендации, направленные на повышение эффективности правоприменительной практики и усиление превентивного потенциала оперативно-розыскной деятельности.

Ключевые слова: *оперативно-розыскная деятельность, органы внутренних дел, профилактика уголовных правонарушений, правоприменение, предупреждение преступности, законность.*

Introduction. The current stage of development of the Republic of Kazakhstan is characterized by the complication of the criminal situation, the transformation of forms and methods of committing criminal offenses, as well as the active introduction of

digital and communication technologies into criminal activities. In these conditions, the prevention of criminal offenses is becoming systemically important in the activities of law enforcement agencies, which objectively strengthens the role of operational investigative activities as one of the key tools for early detection, prevention and neutralization of criminal threats.

Relevance. The current stage of development of Kazakhstani society is characterized by profound transformations in the field of public relations, against which the complexity of the criminal situation increases and new forms of criminal offenses appear.

In this regard, the preventive focus of the activities of the internal affairs bodies comes to the fore as a key tool for ensuring public safety. The conceptual foundations of this area of state policy have been normatively and strategically consolidated in the Strategy «Kazakhstan – 2050», in which ensuring the security of individuals, society and the state, as well as improving the effectiveness of the law enforcement system are considered as integral conditions for the sustainable development of the country [1].

The National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2029, approved by Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated July 30, 2024 No. 611, is currently being implemented [2]. The document defines priorities for improving the quality of public administration, strengthening public safety and developing preventive mechanisms to combat crime. These goals are organically combined with the need to improve operational investigative activities as one of the backbone elements of law enforcement policy.

Considerable attention is also paid to prevention issues in the Concept of Ensuring Public Safety in Partnership with Society for 2024-2028, approved by the Government of the Republic of Kazakhstan [3]. The emphasis is placed on the priority of preventive measures, early detection of criminogenic factors and the use of modern tools, including the possibilities of operational investigative activities, which together makes it possible to form a proactive model of countering crime.

The legal basis for the implementation of these tasks is the Law of the Republic of Kazakhstan «On Operational investigative Activities», which defines the goals, objectives, principles and limits of the implementation of the ARD, including its preventive potential [4]. However, law enforcement practice demonstrates the existence of a number of problems: from the fragmentary perception of theoretical provisions to the limited adaptation of scientific developments into the practical activities of law enforcement agencies.

Thus, the relevance of the conducted research is determined by the strategic priorities of the state policy of the Republic of Kazakhstan.

Main part. As noted by Russian criminologists V.N.Kudryavtsev and M.M. Babaev, «crime around the world is taking on such dangerous forms that the criminal justice system, relying on traditional means, is completely unable to cope with it» [5], and that «this is a social disease affecting all of humanity, not just certain ethnic or other groups living in disadvantaged areas» [6]. At the same time, this by no means implies that criminal prosecution of those who have committed criminal offenses—

along with the inevitable increase in the number of such individuals and the growth of the prison population—is the only way to combat crime.As is well known, an alternative and more preferable approach is crime prevention.

Naturally, criminal policy and criminal punishment play an important role in it, as they influence individuals who, under certain conditions, may commit a particular crime.As E.O. Alaukhanov notes, the state system of crime prevention constitutes a set of socio-economic, ideological, cultural-educational, organizational-administrative, and legal measures; these create the conditions for both general and individual prevention.

In the broad sense, prevention is the avoidance of crimes, the protection of members of society from committing unlawful acts. In this sense, it includes law enforcement activity.In the narrow sense, crime prevention refers to activities aimed at identifying and eliminating the causes of crime, as well as the conditions and circumstances that facilitate its commission; it also involves identifying individuals who may commit crimes (due to their antisocial orientation) and carrying out the necessary preventive work with them. When considered together, these elements form the unified concept of «crime prevention.»

In crime prevention, two types of activities can be distinguished: preventive and law enforcement. The prevention of offenses refers to activities aimed at identifying and eliminating their underlying causes—in other words, preventing offenses from occurring. The primary method of prevention is persuasion, whereas in law enforcement activities, it is coercion. Thus, the prevention of offenses is a set of measures developed and implemented by state authorities, institutions, and public organizations, aimed at identifying and eliminating the causes, conditions, and circumstances that contribute to the commission of offenses [7].

Overall, while agreeing with this interpretation of preventive activity, we believe it is appropriate to introduce certain clarifications. In our view, the work of law enforcement agencies in this area is not always coercive in nature. In this regard, operational-search activity (OSA) is intended more for persuasion than for coercion, although both elements are indeed present.

Persuasion in operational-search activity (OSA) is the process of influencing the consciousness and behavior of individuals. It involves measures aimed at convincing offenders to abandon planned crimes and criminal intentions.

Operational practice recommends the following main forms for applying methods of persuasion:

a) conducting general preventive and operational-search measures (OSMs) that demonstrate the power of the law and the law enforcement system;

b) individual explanatory and educational conversations by an operative officer with persons subject to legal norms and sanctions due to their past or current unlawful behavior;

c) fostering the positive qualities of individuals under preventive supervision, redirecting them toward different life values and, accordingly, toward achieving other

personally meaningful goals through parents, other family members, or other respected individuals;

d) persuading individuals under preventive supervision through other internal affairs officers of the inevitability of punishment, forming in them a conscious desire to renounce antisocial (criminal) behavior, and encouraging them to voluntarily surrender to the authorities [8].

As for coercion, it serves as an auxiliary method of prevention and represents a process of psychological or physical influence on the consciousness, will, actions, and behavior of individuals under operational supervision by internal affairs bodies (MIA).

Psychological coercion is aimed at suppressing negative volitional tendencies and, in some cases, at breaking down certain psychological patterns, habits, or behaviors.

Physical coercion is applied when individuals under preventive supervision violate restrictions such as limitations on freedom of movement, etc.

In some cases, operative officers personally apply coercive measures in accordance with the law; in others, they act as initiators of such measures.

Forms of preventive coercion include:

– summons for registration;

– official warning about the inadmissibility of legal violations;

– detention and delivery to internal affairs agencies of persons suspected of committing offenses;

– imposition of administrative supervision;

– fingerprinting, photographing, and other methods of recording identifying features of the individual under supervision (e.g., saliva or blood samples);

– compulsory referral of an individual for medical examination;

– seizure of items and documents that serve as means of committing a crime;

– initiation of administrative liability;

– initiation of criminal liability for preparatory actions that constitute a criminal offense;

– initiation of criminal liability for a lesser offense [9].

It follows that the main function of operational-search prevention lies in transforming the negative behavior of an individual under preventive supervision into positive or neutral behavior.

The general algorithm for achieving this objective includes:

– identifying individuals whose behavior indicates a potential for committing crimes;

– studying these individuals and the criminogenic environment surrounding them;

– eliminating factors of negative influence;

– applying educational influence (and, if necessary, coercive measures);

– monitoring the subsequent behavior of these individuals;

– conducting periodic assessments of the results of the implemented measures [10, p. 383].

Years of research into the problems of operational-search prevention in Russia have led to the emergence of a promising new area within the theory of operational-search activity — operational-search criminology, which is based on the principles of traditional criminological science but possesses a distinctly specific character.

It was first substantiated in classified literature as early as the mid-1980s, but only began to be openly discussed by the Russian academic community in the early 2000 s.

Nevertheless, it appears that operational-search criminology still remains at the initial stage of developing its foundational principles.

Given that research in the theory of operational-search activity (OSA) in Kazakhstan is conducted infrequently and in a fragmented manner, the primary sources for studying this new field are the works of Russian scholars.

The rationale for distinguishing operational-search criminology lies in the fact that the nature of operational-search information—which forms the empirical basis of OSA—allows manifestations of crime to be examined from a new perspective, one that is typically inaccessible and hidden, even in cases where crimes are solved and the perpetrators are brought to justice and rightfully punished according to court rulings.

This is not surprising, since the very purpose of operational-search criminology is to examine crime and criminality as a collection of offenses from a unique perspective that is intrinsic to this discipline alone [11, p.76].

Whereas general criminology, in studying crime and its various manifestations, primarily relies on official criminal statistics and the results of periodic studies of latent crime, operational-search criminology, drawing on empirical material provided by operational-search practice, has the ability to examine criminal phenomena long before they are reflected in crime statistics or in the materials used to study its hidden aspects. In this context, criminal manifestations appear to the researcher not so much in their completed form, but rather in the process of their emergence and development. OSA, through its covert capabilities, makes it possible to access processes within the criminal environment that are hidden from conventional criminologists, as well as the specific circumstances of criminal activity — thereby increasing the accuracy of criminological knowledge [12].

Indeed, in this sense, the advantage of operational-search activity (OSA) lies in its inclusion of a much broader scope of information — typically not considered within other branches of law.

For example, the operational interest of OSA even encompasses the formation of an intention to commit a criminal offense, which falls outside the scope of criminal law.

Moreover, fragments of disparate operational-search information, when synthesized through operational-analytical work, can yield derivative knowledge about crime that is inaccessible to other fields of legal science.

Only through OSA—particularly when carried out covertly — can those aspects of criminality be adequately and comprehensively identified and examined which are

not captured by traditional criminological research, and certainly not by official criminal statistics, which, as is well known, reflect only a portion of actual criminal activity.

OSA — whose potential forms the foundation of operational-search criminology—enables the illumination of hidden and often carefully masked antisocial phenomena, from the moment of the formation of criminal intent and specific criminal plans, through to preparation for and attempted commission of a crime.

This opens the way to developing well-founded recommendations for preventing various types of crimes, including within the framework of operational-search prevention.

This represents the ultimate goal of operational-search criminology — its applied purpose — what is commonly referred to as its "practical output» [8, p. 77].

Moreover, some authors theoretically allow for the further «branching off" of this emerging field from both criminology and operational-search activity (OSA), with the potential for it to develop into an independent discipline situated at the intersection of criminology and operational-search science.

In that case, OSA would be supported by its own practical foundation, supplying the theory with real-life situations that require practical resolution—including in the realm of operational-search prevention.

At present, however, this work is carried out within the framework of Article 2 of the Law on OSA, where it is presented as a two-component task: the first component being prevention, and the second—suppression of crimes [4].

To prevent a crime means to ensure it does not occur. Solving this task is a priority compared to other objectives of OSA, since if prevention is achieved, the need for the other two — suppression and detection—disappears.

At the same time, it is clear that the possibility of engaging in preventive activity within the work of operational units does not always exist.

If a crime is committed based on a suddenly formed intent and plan, preventing it is often impossible for objective reasons. In such cases, the only remaining course of action is to solve the crime in a timely manner, ensuring the principle of the inevitability of punishment.

Operational-search prevention applies in other scenarios—those in which a crime is planned well in advance and in detail: appropriate tools and accomplices are selected, potential victims are identified, and so on.

Such crimes are among the most difficult to detect, prevent, and solve.

As rightly noted by one of the founders of the theory of OSA in the internal affairs bodies, V.A. Lukashov, it is precisely under such circumstances that crime prevention through operational-search measures becomes a highly effective and promising direction.

It allows for the achievement of objectives within short timeframes, with reduced material losses, ensures reliable prevention of harmful consequences, and narrows the scope of applying criminal penalties.

In the future, the importance of operational-search measures for preventing and suppressing crime is expected to grow significantly [13].

A distinguishing feature of operational prevention, as opposed to other types, lies in the fact that its influence on targets is carried out predominantly in a covert manner—ranging from the gathering of confidential information to exerting influence aimed at eliminating unlawful behavior or situations.

For instance, a key tool here is the use of confidential informants, who—through established trust-based relationships with a subject—can subtly influence them to abandon plans or intentions to commit a criminal offense (e.g., by invoking the fear of inevitable punishment); redirect their focus toward non-criminal activities; or render unusable or relocate the means or objects intended for carrying out the unlawful act.

The importance of operational-search prevention for the theory of operational-search activity (OSA) is determined by its recognition as an independent organizational and tactical form.

It is defined as a system of targeted and other legally prescribed measures carried out in relation to individuals from whom criminal acts may be expected, with the aim of exercising operational control over them, exerting preventive influence, preventing planned and prepared crimes, as well as utilizing covert information in general preventive efforts.

Like other forms of preventive law enforcement activity, operational-search prevention is implemented on two levels: general and individual.

As is well known, general prevention involves identifying, analyzing, and eliminating the causes and conditions that contribute to the commission of criminal offenses.

Accordingly, individual prevention is aimed at preventing such offenses by specific individuals.

At the same time, it should be understood that the capabilities of an individual officer—or even of an entire internal affairs body—are clearly insufficient to eliminate (or even neutralize) the causes and conditions of crime.

This requires a comprehensive system of general preventive measures, of which the use of the resources and capacities of internal affairs bodies (MIA) is only a part.

However, taking operational preventive measures toward specific individuals or within specific criminogenic conditions, with the aim of preventing the transition from criminal intent to preparatory actions, and from preparation to attempted crime, is a fully realistic task for operational units.

The grounds that necessitate operational prevention include:

– persistent antisocial (criminal) behavior of a person who has served a sentence for a previously committed crime;

– antisocial behavior of a previously unconvicted person, indicating a real possibility of committing a crime [9].

Within the framework of operational-search prevention, information is collected on criminally active individuals—their level of rehabilitation, associations, criminal experience, intentions, personality traits, and their system of social relations.

The totality of information that provides grounds for an unfavorable prognosis — i.e., a conclusion about the likelihood of criminal behavior—immediately indicates the need to establish operational surveillance over those who have retained criminal activity.

The specificity of operational-search prevention lies in the following:

– operational-preventive surveillance is conducted on individuals placed under preventive supervision due to a high probability of criminal behavior;

– individual prevention is made more effective through operational awareness of the pool of individuals who may engage in criminal behavior, and through knowledge of each person who has exhibited antisocial conduct or been influenced by antisocial or criminal elements;

– the local environment of criminally active residents is documented, within which operational-search measures (OSMs) are carried out to solve crimes;

– covert checks are conducted on individuals (including previously identified non-local persons) under operational surveillance, who show signs of being wanted criminals and may be involved in committed offenses;

– specific categories of individuals of operational interest are studied—their connections, lifestyle, behavior, and history—in order to establish grounds for applying preventive measures [14].

In addition, this includes the so-called preventive measure of halting the development of a situation that threatens to escalate into a crime.

This involves creating conditions that prevent the commission of unintentional crimes through timely intervention by the relevant authorities in the development of the situation (elimination of causes and conditions conducive to committing the crime, etc.).

From this standpoint, if one analyzes the Law on OSA (Operational-Search Activity) of Kazakhstan, it also contains a number of provisions that provide for such operational-search preventive measures (Article 11), including:

– pursuit and detention of a person who is preparing, committing, or has committed a crime;

– personal searches of detained persons with the participation of witnesses, seizure of items and documents in their possession that may relate to criminal activity, as well as searches of residences, workplaces, other premises, and vehicles;

– detection, covert recording, and seizure of traces of unlawful acts and their preliminary examination;

– operations to capture armed criminals;

– covert monitoring, interception, and retrieval of information transmitted via electrical (telecommunication) networks;

– covert data extraction from computers, servers, and other devices intended for collecting, processing, storing, and preserving information [4].

These suppression measures, according to the Law on OSA, possess the characteristic of interrupting criminal offenses, both at the initial and final stages of their execution.

To better understand the nature of these measures, it is important to clarify how operational-search suppression measures differ from those applied in other areas of state legal activity.

The above clearly demonstrates that prevention and suppression of criminal offenses — which form the essence of operational-search prevention—have substantial potential to enhance the overall effectiveness of crime control.

At the same time, the conducted research indicates that this promising and cost-effective model of operational-search prevention remains underutilized both in Kazakhstan and in several other countries.

Conclusion. In our view, it is essential to establish criteria that reflect **qualitative indicators** of this type of work. The **first** such criterion is the degree to which early signs of planned crimes are detected—primarily at the stage of intent formation, before it evolves into preparation for a crime.In operational practice, this stage is typically overlooked until more advanced and dangerous phases emerge.

The proposed indicators for this criterion include:

- the level of information coverage within the serviced area (density of overt and covert sources);
- the regularity of receiving reports from these sources;
- the thoroughness of verification of such reports;
- the completeness of the response to the report: a full range of measures—surveillance of persons of interest, interviews, influence directly or through intermediaries, use of tactical combinations, etc.;
- intermediate or final results of operational-preventive work;
- conclusions regarding the feasibility and form of further influence on the subject by the operational-search unit, or the transfer of information to other police services.

The challenges of organizing effective operational-preventive activity in combating crime are multifaceted. Therefore, serious scientific research is necessary. This research should be based on the principle of economizing operational-search resources.

This system should also include:

- identification and analysis of a comprehensive set of activities to be factored in when assessing the cost-efficiency of operational-search units in crime prevention and suppression;
- development of working matrices to align time and financial-resource expenditures;
- formulation of average indicators for time and financial costs related to operational-search measures;
- calculation of the required financial support necessary to carry out such activities.

At the same time, in our opinion, there is no alternative path for the development of OSA—or, indeed, for law enforcement as a whole. Without this, criminal policy will remain focused not on the genuine prevention of crime, but merely on the punishment of offenders.

List of used strainers

1 *Strategy «Kazakhstan – 2050»: A New Political Strategy for the Sustainable Development of the Republic of Kazakhstan*: Address by the President of the Republic of Kazakhstan to the People of Kazakhstan, December 14, 2012. – Text: electronic. – URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies _and_programs (accessed: 20.02.2025).
2 *On the Approval of the National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2029 and the Invalidation of Certain Decrees of the President of the Republic of Kazakhstan*: Presidential Decree No. 611, July 30, 2024. – URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2400000611 (accessed: 26.02.2025).
3 *Concept of Public Security in Partnership with Society for 2024–2028*: Approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan. – Text: electronic. – URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001233 (accessed: 26.02.2025).
4 *Law of the Republic of Kazakhstan dated September 15, 1994 No.154-XIII «On Operational-Search Activity»* (with amendments and additions as of 03.12.2025). – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003158 (accessed: 10.02.2025).
5 **Kudryavtsev V.N.** *Genesis of Crime: A Criminological Modeling Approach: Textbook*. – Moscow: Forum-Infra-M, 1998. – 214 p.
6 **Babaev M.M.** *Combating Crime as an International Problem* // *Crime and Society: Collection of Scientific Papers*. – Moscow, 2001. – pp. 11–18.
7 **Alaukhanov, E.O.** *Criminology: Textbook*. – Almaty, 2008. – 429 p.
8 **Isichenko A.P.** *Operational-Search Criminology: Concept, Object, and Subject* // *Scientific Portal of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2017, No. 4, pp. 76–79. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/operativno-rozysknaya-kriminologiya-ponyatie-obekt-i-predmet (accessed: 10.02.2025).
9 **Chechetin A.E.** *Operational-Search Activity*. – URL: https://be5.biz/pravo/o003/6.html (accessed: 06.03.2025).
10 **Borin, B.V., Ishchuk, Ya.G.** *The Concept of Operational-Search Prevention of Crime* // *Gaps in Russian Legislation*, 2017, No. 3, pp. 381–386.
11 **Zakhartsev S.I., Ignashchenkov Yu.Yu., Salnikov V.P.** *Operational-Search Activity in the 21st Century: Monograph*. – Moscow: Norma, 2015. – 399 p.
12 **Alaukhanov E.O.** *Criminology: Textbook*. – Almaty, 2008. – 429 p. – URL: https://mybook.ru/author/esbergen-alauhanov/kriminologiya-1/read/ (accessed: 10.03.2025).
13 **Lukashov V.A.** *On Certain Moral and Ethical Aspects of Operational-Search Activity* // *Legality, Operational-Search Activity, and Criminal Procedure: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference*. – St. Petersburg, 1998. – pp. 5–12.
14 **Mitkov V.N.** *On the Concept of Operational-Search Prevention of Crime by Foreign Nationals Under Modern Conditions* // *Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2015, No. 8. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-soderzhanii-ponyatiya-operativno-rozysknogo-preduprezhdeniya-prestupnosti-inostrannyh-grazhdan-v-sovremennyh-usloviyah (accessed: 06.03.2025).

Список использованных источников

1 Стратегия «Казахстан – 2050»: новая политическая стратегия устойчивого развития Республики Казахстан: Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 14 декабря 2012 года. – Текст: электронный. – URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_ and_programs (20.02.2025).

2 Об утверждении Национального плана развития Республики Казахстан до 2029 года и признании утратившими силу некоторых указов Президента Республики Казахстан: Указ Президента Республики Казахстан от 30 июля 2024 года № 611. – URL: https://adilet.zan.kz/ rus/docs/U2400000611 (26.02.2025).

3 Концепция обеспечения общественной безопасности в партнёрстве с обществом на 2024–2028 годы: утв. постановлением Правительства Республики Казахстан. – Текст: электронный. – URL: https://adilet.zan.kz/rus/ docs/P2300001233 (26.02.2025).

4 Закон Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года № 154-XIII «Об оперативно-розыскной деятельности» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.12.2025 г.) // URL: https://online.zakon.kz/Document/? doc_id=1003158. (10.02.2025).

5 **Кудрявцев В.Н.** Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: учебное пособие. – М.: Форум-Инфра-М, 1998. – 214 с.

6 **Бабаев М.М.** Борьба с преступностью как международная проблема // Преступность и общество: сб. науч. тр. – М., 2001. – С. 11-18.

7 **Алауханов Е.О.** Криминология: учебник. – Алматы, 2008. – 429 с.

8 **Исиченко А.П.** Оперативно-розыскная криминология: понятие, объект и предмет // Научный портал МВД России. – 2017. – № 4. – С. 76-79 // URL: https://cyberleninka.ru/article/n/operativno-rozysknaya-kriminologiya-ponyatie-obekt-i-predmet (10.02.2025).

9 **Чечетин А.Е.** Оперативно-розыскная деятельность // URL: https://be5.biz/pravo/o003/6.html. (06.03.2025).

10 **Борин Б.В., Ищук Я.Г.** Понятие оперативно-розыскной профилактики преступлений // Пробелы в российском законодательстве. – 2017. – №3. – С. 381-386.

11 **Захарцев С.И., Игнащенков Ю.Ю., Сальников В.П.** Оперативно-розыскная деятельность в XXI веке: монография. – М.: Норма, 2015. – 399 с.

12 **Алауханов Е.О.** Криминология: учебник. – Алматы, 2008. – 429 с. // URL: https://mybook.ru/author/esbergen-alauhanov/kriminologiya-1/read/ (10.03.2025).

13 **Лукашов В.А.** О некоторых морально-этических аспектах оперативно-розыскной деятельности // Законность, оперативно-розыскная деятельность и уголовный процесс: матер. междунар. науч.-практ. конф. – СПб., 1998. – С. 5-12.

14 **Митьков В.Н.** К вопросу о содержании понятия оперативно-розыскного предупреждения преступности иностранных граждан в современных условиях // Вестник Московского университета МВД России. 2015. №8. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-soderzhanii-ponyatiya-operativno-rozysknogo-preduprezhdeniya-prestupnosti-inostrannyh-grazhdan-v-sovremennyh-usloviyah (06.03.2025).

Сведения об авторах

Alfiya Aituarova Bulatovna *— Academic Secretary of the Academic Council of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Candidate of Legal Sciences (PhD in Law), Associate Professor, Police Colonel.*

Альфия Булатовна Айтуарова *— Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Басқару академиясының Ғылыми кеңесінің ғалым хатшысы, заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), полиция полковнигі.*

Айтуарова Альфия Булатовна *— Ученый секретарь Ученого совета Академии управления МВД Республики Казахстан кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент) полковник полиции.*

Galikhanov Murat Maksutovich *— Head of the Police Department of Kostanay District, Police Department of Kostanay Region, Doctor of Philosophy (PhD), Police Colonel.*

Мурат Максутович Галиханов *— Қостанай облысы полиция департаменті Қостанай аудандық полиция бөлімінің бастығы, философия докторы (PhD), полиция полковнигі.*

Галиханов Мурат Максутович *— Начальник отдела полиции Костанайского района Департамента полиции Костанайской области, доктор философии (PhD), полковник полиции.*

ЖАРМАГАМБЕТОВА Д.А.
Қазақстан Республикасы ІІМ Басқару академиясы
Астана қаласы, Қазақстан

ЕСІРТКІ ҚҰРАЛДАРЫ МЕН ПСИХОТРОПТЫҚ ЗАТТАРДЫҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАР БОЙЫНША СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУ БАРЫСЫНДА КУӘЛАРДЫҢ АЙҒАҚТАРЫН САҚТАП ЖАЗЫП АЛУ МӘСЕЛЕСІ ЖӨНІНДЕ

Осы мақалада есірткі құралдары мен прекурсорлардың заңсыз айналымы саласындағы сотқа дейінгі тергеп-тексеру материалдары бойынша куәгерлердің айғақтарын депонирлеуді (алдын ала сақтап жазып алуды) жүргізудің өзекті мәселелері қарастырылады. Жұмыста аталған санаттағы қылмыстық құқықбұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізу барысында тергеу органдарының практикалық қызметіне талдау жасалған.

Сондай-ақ, тергеу судьясы куәнің айғақтарын депонирлеуді жүзеге асыру барысында және осы санаттағы қылмыстарды тергеу кезінде туындайтын қолданыстағы проблемалар мен құқықтық олқылықтар қарастырылған. Оларды жою және сотқа дейінгі тергеп-тексерудің тиімділігін арттыруға бағытталған нақты шаралар ұсынылған.

Кілтті сөздер: *есірткі құралы, психотроптық зат, прекурсор, нашақорлық, қылмыстық құқықбұзушылық, тергеу судьясы, тергеу соты, айғақтарды депонирлеу, дәлелдемелер, жауап алу, сотқа дейінгі тергеп-тексеру.*

К вопросу проведения депонирования показаний свидетелей в ходе досудебного расследования уголовных правонарушений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ

В данной статье рассматриваются актуальные вопросы проведения депонирования показаний свидетелей по материалам досудебных расследований в сфере незаконного оборота наркотических средств и прекурсоров. В работе проведён анализ практической деятельности органов досудебного расследования при досудебном расследовании уголовных правонарушений указанной категории. Рассмотрены существующие проблемы и пробелы в процессе проведения депонирования показаний свидетеля следственным судьей, а также в ходе расследования преступлений данной категории. Предложены

конкретные меры по их устранению и повышению эффективности досудебного расследования

Ключевые слова: *наркотическое средство, психотропное средство, прекурсор, наркомания, уголовное правонарушение, следственный судья, следственный суд, депонирование показаний, доказательства, допрос, досудебное расследование.*

On the issue of depositing witness statements during the pre-trial investigation of criminal offenses related to illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances

This article discusses the current issues of depositing witness testimony based on materials from pre-trial investigations in the field of illicit trafficking in narcotic drugs and precursors. The paper analyzes the practical activities of pre-trial investigation authorities in the pre-trial investigation of criminal offenses of this category. The existing problems and gaps in the process of depositing witness testimony by an investigating judge, as well as during the investigation of crimes of this category, are considered. Specific measures have been proposed to eliminate them and improve the effectiveness of the pre-trial investigation.

Keywords: *narcotic drug, psychotropic drug, precursor, drug addiction, criminal offense, investigating judge, investigative court, deposition of testimony, evidence, interrogation, pre-trial investigation.*

Кіріспе

Есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқықбұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексеру тәжірибесі бұл қылмыстардың Қазақстан Республикасы халқының адамгершілігі мен денсаулығына кері әсерін тигізетінін, сондай-ақ осы қылмыстарға қарсы іс-қимыл жасау барысында мемлекеттік органдар қызметінде елеулі проблемалардың бар екенін көрсетеді.

Есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқықбұзушылықтар Қазақстан Республикасында ғана емес, әлемнің көптеген елдерінде де аса өзекті және әлеуметтік маңызы зор мәселелердің бірі болып табылады. Бұл қылмыстар бұқаралық ақпарат құралдарында кеңінен жарияланып, қоғамда үлкен алаңдаушылық туғызуда.

Қазіргі уақытта барлық елдерде есірткі құралдары, психотроптық заттар және олардың аналогтарының заңсыз айналымымен күрес жүргізетін мамандандырылған құқық қорғау және күштік құрылымдар құрылған. Бірқатар мемлекеттерде бұл саладағы жұмыс кешенді әрі жүйелі тәсілдің арқасында оң нәтижелерге қол жеткізіп отыр.

1998 жылғы 10 шілдедегі №279 ҚРЗ «Есірткі құралдары, психотроптық заттар, олардың аналогтары мен прекурсорлары және оларды заңсыз

айналымға түсіру мен теріс пайдалануға қарсы іс-қимыл шаралары туралы» есірткі құралдары, психотроптық заттар, олардың аналогтары мен прекурсорлары айналымы саласындағы мемлекеттік саясаттың құқықтық негіздерін реттейді және оларды заңсыз айналымға түсіруге қарсы іс-қимыл шараларын айқындайды. Бұл шаралар азаматтарға наркологиялық көмек көрсетуге және олардың денсаулығын, қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігін қорғауға бағытталған» [1].

Әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікке тарту жағдайларында «Қазақстан Республикасында бақылауға жататын есірткі құралдарының, психотроптық заттардың және прекурсорлардың тізбесі» (*бұдан әрі – Тізбе*), «Есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, олардың аналогтары мен прекурсорларды заңсыз айналымда анықталған мөлшерлеріне қарай — аз, ірі және аса ірі мөлшерге жатқызу жөніндегі жиынтық кесте», сондай-ақ есірткі құралдары мен психотроптық заттардың құрылымдық формулаларында сутегі атомдарын, галогендерді және (немесе) гидроксил топтарын алмастырғыштар тізбесі қолданылады. Аталған тізбе 1961 жылғы «Есірткі құралдары туралы» Бірыңғай конвенция, 1971 жылғы Психотроптық заттар туралы конвенция және 1988 жылғы Есірткі құралдарының және психотроптық заттардың заңсыз айналымына қарсы күрес туралы конвенция негізінде жасалған, бұл халықаралық шарттарға Қазақстан Республикасы 1998 жылы қосылған.

Негізгі бөлім

Есірткі құралдарының, психотроптық, күшті әсер ететін, улы заттардың, сол тектестердің, прекурсорлардың нақты түрін, атауын, мөлшерін, салмағы мен көлемін анықтау үшін, сондай-ақ оларды дайындау үшін пайдаланылатын заттардың, сол тектестердің, құралдардың немесе жабдықтардың жарамдылық фактісін анықтау үшін сараптама жүргізу қажет.

Аталған заттардың, олардың аналогтары немесе құралдарының аз, ірі және аса ірі мөлшерлерін Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 3 шілдедегі №470 қаулысымен бекітілген, заңсыз айналымда анықталған есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, олардың аналогтары мен прекурсорларын аз, ірі және аса ірі мөлшерлерге жатқызу жөніндегі жиынтық кестесіне сәйкес айқындау қажет.

«Жиынтық кесте әрбір есірткі затының, олардың аналогтарының немесе психотроптық заттардың мөлшері мен түрін жеке анықтайды, егер адам әртүрлі есірткі заттарымен немесе психотроптық заттармен, олардың аналогтарымен ұсталса, онда кінәлінің әрекеттерін саралау кезінде әртүрлі есірткі заттарының немесе психотроптық заттардың, олардың аналогтарының жалпы салмағын қосуға жол берілмейді. Сора мен апиын көкнәрінің жыртылған өсімдіктерінен тұратын есірткі құралдары мен психотроптық заттардың, олардың баламаларының мөлшері мен салмағын айқындау кезінде құрамында есірткі заттары жоқ бөліктерді, олардың баламаларын (топырақ, тамыр және т.б.) бөлу қажет» [2].

Қолданыстағы қылмыстық заңнамамен «Халықтың денсаулығына және адамгершілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» 11-тарауы, есірткі құралдарының заңсыз айналымы үшін қылмыстық жауаптылық «Есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, олардың аналогтарын, прекурсорларды өткізу мақсатынсыз заңсыз қолдану» 296 және «Заңсыз дайындау, қайта өңдеу, сатып алу, сақтау» 297-баптарында белгіленген Есірткі заттарды, психотроптық заттарды, сол тектестерді өткізу мақсатында тасымалдау, жөнелту не өткізу [3].

Есірткі құралдарының заңсыз айналымы саласындағы қылмыстар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру материалдары негізінен жедел-іздестіру іс-шараларының нәтижелері бойынша Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізіліміне (*бұдан әрі – СДТБТ*) тіркеледі. Бұл аталған қылмыстарды анықтау мен тергеп-тексеруді едәуір қиындататын мынадай мән-жайларға байланысты:

а)Жәбірленуші - маңызды ақпарат көзінің болмауы (есірткі сатып алатын және тұтынатын адамдар өздерін ондай деп есептемейді);

б)Қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдардың әрекеттерінің, есірткінің келіп түсу және өткізу арналарының терең құпиялылығы;

в)Рөлдерді қатаң ажырату, жасырын орындар мен парольдерді пайдалану, қылмыстық қарсы барлаудың болуы;

г)Есірткі құралдарын дайындау үшін шикізат көздерінің салыстырмалы қолжетімділігі мен алуан түрлілігі;

д)Нақты ұйымдастырылған және оның үстіне өңіраралық (*халықаралық*) сипаты бар қылмыстық тізбектің барлық құпия буындарын анықтау қажеттігі.

Тергеу болжамдарын құру және тексеру – осы санаттағы қылмыстық құқықбұзушылықтарды тергеп-тексеру барысында туындайтын аса күрделі және проблемалық мәселелерді шешудегі негізгі әдістемелік тәсіл болып табылады. Тергеу болжамдары тергеп-тексерудің бағытын айқындап, оның мақсаттылығы мен жүйелілігін қамтамасыз етеді, бұл өз кезегінде есірткі құралдарын өткізумен айналысатын адамдар жасаған қылмыстардың мән-жайларын жан-жақты, толық және объективті анықтауға ықпал етеді.

Есірткі құралдарының заңсыз айналымы саласындағы әрбір қылмыстық құқықбұзушылықтың өзіне тән ерекшеліктері бар, сол себепті тергеуді жоспарлау міндетті түрде жекелеген сипатта және уақтылы жүргізілуі тиіс.

Аталған санаттағы сотқа дейінгі тергеп-тексеру материалдарын тергеудің бастапқы кезеңіне келесі жедел тергеу әрекеттері кіреді: оқиға болған орынды қарау, куәлардан жауап алу, күдіктіні куәландыру және жауап алу, тінту, алу, тәркіленген заттар мен құжаттарды қарау, қажетті сот сараптамаларын тағайындау.

Тиісті процессуалдық тәртіп мыналарды қамтиды:

а)тергеу әрекетін жүргізуге заңмен көзделген нақты және құқықтық негіздердің болуы;

б)заңмен белгіленген орын мен уақыт;

в)тергеу әрекетінің заңда көзделген тұлғалардың қатысуымен жүргізілуі;

г)тергеу әрекетінің түрінің заң талаптарына сәйкес келуі;

д)тергеу әрекетінің заңмен белгіленген ретпен жүргізілуі;

е)тергеу әрекетін жүргізу барысында дәлелдемелік ақпарат алынатын немесе ондай ақпарат бар заттар мен құжаттарға иелік ететін адамдардың, сондай-ақ тергеу әрекетіне қатысатын және өзге де құқықтары мен заңды мүдделері тергеу әрекетінің барысы мен нәтижесіне байланысты болуы мүмкін тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мен іске асыруды қамтамасыз ету шаралары;

ж)кез келген адамның тергеу әрекетінің қалыпты өтуіне кедергі келтіруге немесе оның нәтижелерін бұрмалауға бағытталған әрекеттерінің алдын алу және жолын кесу шаралары, сондай-ақ дәлелдемелік ақпараттың сақталуын қамтамасыз ететін дайындық шаралары;

з)тергеу әрекетінің барысы мен нәтижелерін белгіленген нысанда тіркеу [4,б. 386-390].

Есірткі құралдарын өткізумен айналысатын тұлғалар синтетикалық есірткілер мен психотроптық заттардың жаңа түрлері туралы ақпаратты тарату үшін Интернет желісінің мүмкіндіктерін белсенді пайдаланады. Мұндай қызметтің негізгі мақсаты тұтынушылар шеңберін кеңейту және көрсетілген заттарды өткізу көлемін ұлғайту болып табылады. Интернет өткізушілерге қосымша артықшылықтар, атап айтқанда - сатып алынған есірткі құралдары үшін байланыссыз ақы төлеуді жүзеге асыру мүмкіндігін ұсынады.

«Есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстардың қылмыстық-құқықтық сипаттамасы қылмыстарды тергеу әдістемесі құрылымында міндетті элемент болып табылады, өйткені ол қаралып отырған санаттағы істер бойынша дәлелдеу нысанасының ерекшеліктерін құрайтын қылмыс оқиғасын, айыпталушылардың кінәлілігін және басқа да мән-жайларды анықтау үшін қажетті ерекше белгілердің жиынтығын айқындауға мүмкіндік береді және қылмыстарды тергеу әдістемесінің құқықтық негізі болып табылады есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты» [5, б. 6-7].

Тексеру жөніндегі әдістеме үшін мынадай мән-жайлар осы қылмыстарды дәлелдеу нысанасы ұғымымен қамтылмайтын, есірткіні немесе шикізатты сақтау, қайта өңдеу, тасымалдау объектілерінде оларды дайындау үшін есептілікті есепке алу, лауазымды адамдардың оларды пайдалану жөніндегі өкілеттіктері туралы, есірткімен заңсыз операциялар жасауда күдіктілердің өмір салты туралы және нақты қылмыстық іске қатысы бар басқа да көп нәрселер туралы. Осы мән-жайлар туралы мәліметтерге ие бола отырып, тергеу жүргізуші анықталатын есірткімен жасалатын заңсыз операциялар туралы ақпаратқа неғұрлым дұрыс баға бере алады, нұсқалар ұсынады, оларды тексеру үшін қажетті өзге де тактикалық іс-шаралар ұйымдастырады.

«Есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстардың криминалистік сипаттамасының элементтеріне» шартты түрде 3 топқа біріктірілген материалдық іздердің сипаттамасы жатады: есірткі құралдарын дайындау, өсіру, сақтау, тасымалдау, жөнелту, өткізу және сатып алу іздері

(жабдық, заттар, бастапқы шикізат, әртүрлі қалдықтар, орау, шағын объектілер); есірткіні тұтыну іздері (егулер, тыртықтар іздері); есірткі құралдарының организмге әсер ету іздері (күдіктінің мінез-құлқында, оның ағзасының тіршілік ету өнімдерінде көрінеді)» [6, б.4].

Нақты есірткі құралының сипаттамасын 5 элемент бойынша берген орынды:

1) есірткі құралының шығу тегі;

2) есірткі құралын дайындау тәсілі;

3) Есірткіні бақылау жөніндегі Тұрақты комитеттің есірткі құралдарының тізіміне сәйкес есірткі затын жіктеу;

4) есірткі құралын дайындау мақсаты;

5) адамға әсер ету бойынша есірткі құралының сыныбы.

Есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу кезінде практикалық қызметте осы санаттағы қылмыстарды тергеудің бастапқы кезеңіндегі әдеттегі кемшіліктер кездеседі:

1)күдіктілерді ұстауды, тінтуді, жауап алуды және басқа да тергеу әрекеттерін жедел қызметкерлер тергеушінің қатысуынсыз, сондай-ақ онымен дәлелдемелерді процессуалдық бекіту жолдары мен тәсілдерін алдын ала келіспей жүргізеді;

2)тергеу әрекеттері есірткінің күдіктілерге тиесілі екендігі фактісін дәлелдеу және мұндай дәлелдемелерді басқа көздерден алу үшін процессуалдық шаралар қолданбай, оларды алып қою мақсаттарына ғана негізсіз бағынады;

3)күдіктілерді ұстау кезінде, сондай-ақ жедел-іздестіру іс-шаралары барысында алынған деректер процессуалдық тұрғыдан бекітілмейді.

«Есірткіні пайдалануға қатысты субъектілердің мынадай түрлерін ажырату керек:

1)есірткіге қарсы заңсыз іс-әрекеттерге қатысатын, бірақ оларды пайдаланбайтын адамдар;

2)заңсыз әрекеттерге қатысуды есірткіні қолданумен ұштастыратын адамдар және 3)есірткіні жеке тұтыну үшін сатып алатын адамдар» [7,б.6]. Автордың пікірін қолдаймыз, субъектілердің жоғарыда аталған түрлері еліміздің қолданыстағы қылмыстық заңнамасы бойынша денсаулыққа және адамгершілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар жасайтын субъектілерге жатады.

Есірткіні, оның ішінде ауыр түрлерін (героин) пайдалану есірткіге тәуелділік туғызады. Нашақордың кезекті дозаға деген қажеттілігін қанағаттандырмау оның есірткі құралдарын тұтыну тілегін ғана емес, сонымен бірге жалпы жай-күйіне теріс әсер ететін көптеген басқа да көріністерді: басқарылмаушылықты, әлсіздікті, дене және психикалық проблемаларды туындатады.

Есірткіге тәуелді адамдарға қатысты қылмыстық құқық бұзушылық жасаған жағдайда, заң шығарушы олардың еріксіз медициналық сипаттағы шараларға тартылуын немесе ерікті түрде емделу курсынан өтуге міндеттелу мүмкіндігін

қарастырады. Бұл шаралар Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 91 және 98-баптарына сәйкес жүзеге асырылады.

Есірткі құралдарының заңсыз айналымы саласындағы қылмыстарды тергеу кезінде неғұрлым жиі пайдаланылатын тергеу әрекеті күдіктіден (айыпталушыдан) жауап алу болып табылады.

Жауап алу кезек күттірмейтін тергеу әрекеті болып саналады, өйткені жауап алынатын адам айғақтарының мәні онда сотқа дейінгі тергеп-тексеру материалдары бойынша дәлелдеу процесіне жататын мән-жайлардың қаншалықты толық және дұрыс көрсетілуіне байланысты болады. Сондықтан оны жүргізу кезінде алынған мәліметтер дәлелдемелер болып саналады.

Көптеген ғалымдардың пікірі жауап алу - тергеу және сот әрекеті деген пікірмен сәйкес келеді.

Мәселен, Қ.Ж. Қапсалямов «жауап алу - тергеу органының немесе соттың қылмыстық іс жүргізу заңында белгіленген нысанда жауап алынушыдан дәлелдеу мәніне кіретін өзіне белгілі фактілер туралы айғақтар алу және тіркеу мақсатында жүзеге асырылатын тергеу және сот әрекеті» деп санайды [8,18-б.].

Президент Қ.Қ. Тоқаев 2025 жылғы 23 маусымда құқық қорғау органдарының кеңейтілген алқа отырысында құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша жұмысты күшейту қажеттігін атап өтті. Қылмыстар ол үшін қолайлы жер бар жерде болады. Қылмыстар мен заңға қайшы әрекеттердің зардаптарымен ғана күресуге болмайды, олардың пайда болу алғышарттарын анықтап, жою, озып кету керек. Оның тапсырмасы бойынша «Құқық бұзушылықтың алдын алу туралы» жаңа Заң әзірленіп, Мәжілістің қарауына енгізілді [9]. Көрсетілген мән-жайларға байланысты есірткі құралдары мен олардың прекурсорларының заңсыз айналымы саласында қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаудың алдын алуға бағытталған профилактикалық қызметті күшейту және жүйелеу орынды болып табылады. Ведомствоаралық өзара іс-қимылға, құқықтық ағартуға, сондай-ақ тәуекел тобындағы адамдарды әлеуметтік оңалтуға негізделген кешенді алдын алу шараларын жүргізу ерекше маңызға ие болады.

Аталған мақсаттарды ескере отырып және сот бақылауының дербес субъектісін сот ісін жүргізуге енгізу жолымен келген ТМД елдері заңнамасының тәжірибесіне сүйене отырып, заң шығарушы қылмыстық процеске жаңа қатысушы - тергеу судьясын енгізеді. ҚР ҚПК 54-бабының 3-бөлігіне сәйкес (*бұдан әрі - ҚР ҚПК*), тергеу судьясы - өкілеттігіне қылмыстық процестік заңнамасында көзделген тәртіппен қылмыстық сот ісін жүргізудегі адамдардың құқықтарының, бостандықтары мен заңды мүдделерінің сақталуына сот бақылауын жүзеге асыруға жататын бірінші сатыдағы соттың судьясы.

Тергеу судьясының өкілеттіктері ҚР ҚПК 55-бабында көрсетілген. Бұл өкілеттіктерді талдау оның қылмыстық процестік қызметінің тек қана юрисдикциялық сипаттағы, іздестіру және тергеу негіздерін қамтымайтын дербес және тәуелсіз субъектісі ретінде әрекет ететінін білдіруге мүмкіндік

береді. Тергеу судьясының өкілеттіктерінің біріне сотқа дейінгі іс жүргізу барысында жәбірленуші мен куәнің айғақтарын сақтауға беру жатады.

Қазақстан Республикасының қолданыстағы Қылмыстық процестік кодексінің 217-бабында айғақтарды сақтауға беру прокурордың, тергеушінің, анықтау органы бастығының, күдіктінің немесе іске қорғаушы ретінде қатысатын оның адвокатының бастамасы бойынша жүргізілетіні көрсетілген. Егер сотқа дейінгі тергеп-тексеру немесе сот отырысы барысында неғұрлым кеш жауап алу объективті себептерге - Қазақстан Республикасынан тыс жерде тұрақты тұруға, шетелге шығуға, денсаулығының ауыр жай-күйіне байланысты мүмкін емес деп пайымдауға негіз болса, жоғарыда аталған адамдар қылмыстық іс бойынша жәбірленуші, куә болып табылатын адамнан тергеу судьясының жауап алуы туралы өтініш жасауға құқылы қауіпсіздік шараларын қолдану арқылы жүзеге асырылады. Бұл негіздер нақты расталуы тиіс.

Бұдан басқа, айғақтарды сақтауға беру кәмелетке толмаған куәлар мен жәбірленушілерден кейіннен психикалық жарақат салатын әсерді болдырмау үшін жауап алуды болдырмау мақсатында жүргізіледі.

«Тергеу судьясы өтінішті алған кезден бастап жиырма төрт сағат ішінде қарайды және нәтижелері бойынша өтінішті қанағаттандыру туралы не оны қанағаттандырудан бас тарту туралы дәлелді қаулы шығарады. Өтінішхат қанағаттандырылған жағдайда тергеу судьясы бірінші мүмкіндік болған кезде жауап алу уақытын тағайындайды, бұл туралы прокурорға, күдіктіге және іске қорғаушы ретінде қатысатын оның адвокатына хабарланады. Тергеу судьясының өтінішхатты қанағаттандырудан бас тарту туралы қаулысына осы Кодекстің 107-бабында көзделген тәртіппен прокурордың өтінішхаты бойынша шағым жасалады және қайта қаралады. Тергеу судьясы жәбірленушіден және куәдан жауап алуды прокурордың, күдіктінің, қорғаушы ретінде қатысатын оның адвокатының, ал қажет болмаған жағдайларда процеске басқа да қатысушылардың қатысуымен жүргізеді» [10].

Тергеу судьясының жауап алуы осы ақпаратты жинау тәсілінің белгілі бір ерекшелігіне сәйкес келеді және алынған айғақтардың толықтығы мен дұрыстығын қамтамасыз ететін кез келген тергеу әрекеті сияқты процестік қағидалар бойынша жүргізіледі.

Жауап алынып отырған адамның тергеу судьясы сақтауға берген айғақтары жазылған сот отырысының хаттамасына судья мен сот отырысының хатшысы қол қояды.

«Қорғалуға тиіс адамдарды өлтіру, күш қолдану, мүлкін жою немесе бүлдіру не өзге де құқыққа қарсы қауіпті іс-әрекеттермен қорқытуға жеткілікті негіздер болған кезде қорғалатын адамдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін органдар өз құзыреті шегінде осы Заңда көзделген мемлекеттік қорғау шараларын қолдануға міндетті» [11].

Қауіпсіздік шаралары-бұл осы қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысушылардың қауіпсіздігіне қатер төнуінің алдын алу, сондай-ақ оның жолын кесу немесе осы адамдардың қорғалуының бұзылған жай-күйін қалпына

келтіру мақсатында қазіргі уақытта қолданылып жүрген заңдармен бекітілген не осыған уәкілетті органдар жүзеге асыратын әртүрлі іс-қимылдар кешені.

Қылмыстық процесті жүргізетін орган:

•зорлық-зомбылық немесе қылмыстық заңмен тыйым салынған басқа да әрекеттер қатерін төндіретін адамға оны қылмыстық жауаптылыққа тарту мүмкіндігі туралы ресми ескерту жасайды;

•қорғалатын адам туралы мәліметтерге қол жеткізуді шектейді;

•оның жеке қауіпсіздігін қамтамасыз ету туралы тапсырма шығарады;

Қорғалатын тұлға туралы мәліметтерге қол жеткізуді шектеу қылмыстық процестің басталуынан бастап оның өтініші бойынша жүзеге асырылуы мүмкін және бұл тұлғаның анкеталық деректеріне қатысты мәліметтерді қылмыстық іс материалдарынан бөліп алып, оларды негізгі өндірістен бөлек сақтауды, сондай-ақ осы тұлғаның бүркеншік ат қолдануын көздейді. Аталған шараны қолдану туралы шешімді алдын ала тергеп-тексеруді жүзеге асыратын тұлға қаулымен рәсімдейді, онда жеке басына қатысты мәліметтерді құпия сақтау туралы шешімнің себептері баяндалады, қорғалатын тұлғаның қолданатын бүркеншік аты мен қолтаңба үлгісі көрсетіледі. Бұл қолтаңба ол қатысатын тергеу әрекеттерінің хаттамаларында қолданылатын болады. Қажетті жағдайларда қорғалатын тұлғаның қатысуымен жүргізілетін процессуалдық әрекеттер оның танылуын болдырмайтындай жағдайда жүргізілуі мүмкін. Қаулы мен негізгі өндірістен бөлінген материалдар мөрленген конвертке салынады, ол кейіннен қылмыстық істі тергеген органда сақталады. Бұл конверттің мазмұнымен алдын ала тергеп-тексеруді жүргізетін тұлғадан басқа, прокурор мен сот таныса алады [12].

Алдын ала тергеп-тексеру аяқталғаннан кейін айыпталушы мен қорғаушыны қылмыстық іс материалдарымен таныстыру кезінде қолданылатын қауіпсіздік шарасы ретінде, Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 97-бабының 1-бөлігіне сәйкес, оларға қылмыстық іс материалдары ұсынылады, алайда, ҚР ҚПК-нің 96-бабының 3-бөлігінде көзделген жағдайларды қоспағанда. Яғни, айыпталушы мен қорғаушыға бүркеншік атпен қылмыстық процеске қатысатын адамдар туралы нақты мәліметтері көрсетілген тергеушінің қаулылары ұсынылмайды.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру судьясы қорғауға алынған тұлғаның жеке басын оның негізгі өндірістен бөлек сақталған анкеталық мәліметтері мен жеке басын куәландыратын құжаттар арқылы жеке өзі анықтайды, бірақ бұл мәліметтер жария етілмейді, сот отырысының басқа қатысушыларына, соның ішінде сот отырысының хатшысына көрсетілмейді, сондай-ақ сот отырысының хаттамасына және (немесе) сот актілеріне енгізілмейді.

Көп жағдайда, осы санаттағы сотқа дейінгі өндіріс материалдарын тергеп-тексеру барысында заңда көзделген тәртіппен қауіпсіздік шаралары қолданылған куәлар — есірткі құралдарын тұтынатын тұлғалар болып табылады. Олар есірткі таратушыларды әшкерелеуге ерікті түрде ниет білдіріп, өтініштер

жазып береді, бұл өтініштер тіркеліп, олар бойынша жедел-іздестіру іс-шаралары басталады.

Есірткі құралдарын тұтынатын адамдарды жауап алу тактикасы, әсіресе жауапты алдын ала жазып қою (депонирлеу) кезінде, өзіндік ерекшеліктерге ие.

Судья куәгердің эйфория күйінде еместігіне көз жеткізуі тиіс, ал мұндай күй анықталған жағдайда, жауап алу оның психикалық және физикалық жағдайы қалпына келгенге дейін кейінге қалдырылады. Бұл ретте есірткілік масаң күйдің әртүрлі есірткіге тәуелді адамдарда аурудың даму сатысына байланысты ерекшеліктері ескерілуі қажет: бастапқы сатысында – ағзаның реактивтілігінің өзгеруі және психикалық тәуелділіктің пайда болуы байқалады; созылмалы сатысында – физикалық тәуелділіктің қалыптасуы аяқталады (абстиненция, психоздың пайда болуы); кеш сатысында – ұзаққа созылған ауыр абстиненция, ақыл-есі кемдік және ағзаның толықтай әлсіреуі байқалады.

Қорытынды

1. Қазақстан Республикасы ҚПК-нің 96-97-баптарына сәйкес пайдасына қауіпсіздік шаралары қолданылған адамға қатысты тергеуші немесе қылмыстық процестің өзге қатысушысы мәлімдеген айғақтарды сақтауға беруді жүргізу туралы өтінішхат міндетті түрде қанағаттандырылуға тиіс екенін белгілеу орынды. Мұндай қажеттілік есірткі құралдарын пайдаланатын және наркологиялық мекемелерде есепте тұрған адамдар жиі куәгер ретінде болатын қалыптасқан тергеу-сот практикасына негізделген, бұл олардың іс жүргізу қолжетімділігін және қылмыстық сот ісін жүргізудің кейінгі кезеңдерінде айғақтардың сенімділігін жоғалту тәуекелін арттырады.

2.Есірткі құралдары мен прекурсорлардың заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеу шеңберінде айғақтарды сақтауға беруді жүргізу үшін объективті негіз ретінде денсаулықтың ауыр жай-күйін тану негізделген болып табылады. Ал қылмыстық іс жүргізу заңында ауыр жағдайға қатысты абулдар жазылмаған. Бұл, әсіресе, қылмыстық іс материалдарында есірткі құралдарын пайдаланатын адамдар олардың жай-күйін растайтын тиісті медициналық куәландыру актісі болған жағдайда куә ретінде болған жағдайларда өзекті болып табылады. Осы факторды есепке алу дәлелдеу базасының толықтығы мен дұрыстығын қамтамасыз етуге, сондай-ақ келешекте маңызды процессуалдық ақпаратты жоғалту тәуекелдерін барынша азайтуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер көзі

1. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 10 шілдедегі №279 Заңы «Есірткі құралдары, психотроптық заттар, олардың аналогтары мен прекурсорлары және оларды заңсыз айналымға түсіруге және теріс пайдалануға қарсы іс-қимыл шаралары туралы» // [Электрондық ресурс]: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z980000279_.
2. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 1998 жылғы 14 мамырдағы №3 нормативтік қаулысы «Есірткі құралдарының, психотроптық заттардың, олардың аналогтары мен прекурсорларының заңсыз айналымына байланысты істер бойынша заңнаманы қолдану

туралы», Жоғарғы Соттың 2017 жылғы 31 наурыздағы №3 нормативтік қаулысымен өзгерістер енгізілген // [Электрондық ресурс]: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P98000003S_
3. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі №226-V Қылмыстық кодексі (2025 жылғы 25 маусымдағы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) // [Электрондық ресурс]: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226
4. КСРО қылмыстық іс жүргізуіндегі дәлелдемелер теориясы / Жауапты редактор: Н.В. Жогин. – 2-басылым. – М., 1973. – 736 б.
5. **Гогов Р.А.** Ұйымдасқан топтармен жасалатын есірткі заттарының заңсыз айналымымен байланысты қылмыстарды тергеу әдістемесі. Заң ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін диссертацияның автореферaты. – Мәскеу, 2010. – 6–7 б.
6. **Аверьянова Т.В., Белкин Р.С.** Криминалистика. – Мәскеу, 2004 ж. – 380 б.
7. **Хлус А.М.** Есірткімен байланысты заңсыз әрекеттерді тергеу әдістемесі // Бақыланатын заттардың заңсыз айналымына қарсы күрестің өзекті мәселелері: теория және практика: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағы / Коломна: Мемл. әлеуметтік-гуманитарлық университет, 2016. – 270 б.
8. **Капсалямов К.Ж.** Қылмыстық қудалау және дәлелдемелерді жинау тәсілдері. Оқу құралы. – Астана: «Фолиант», 2001. – 112 б.
9. Президент Қ.К. Тоқаевтың құқық қорғау органдарының кеңейтілген алқа отырысында сөйлеген сөзі, 2025 жылғы 23 маусым // [Электрондық ресурс]: https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-prezidenta-kasym-zhomarta-tokaeva-na-zasedanii-rasshirennoy-kollegii-pravoohranitelnyh-organov-235114 (Қаралған күні: 25.06.2025 ж.)
10. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі №231-V Қылмыстық-процестік кодексі (2025 жылғы 25 маусымдағы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) // [Электрондық ресурс]: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231 (Қаралған күні: 25.06.2025 ж.)
11. Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 5 шілдедегі №72 Заңы «Қылмыстық процеске қатысушы адамдарды мемлекеттік қорғау туралы» // [Электрондық ресурс]: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000072_ (Қаралған күні: 25.06.2025 ж.)
12. **Жармагамбетова Д.А.** Жәбірленуші мен куәнің жауабын депонирлеудің теориялық негіздері мен қолданбалы ерекшеліктері: монография. – Алматы: «ЛАНТАР BOOKS», 2023 ж. – 42 б.

Автор туралы мәлімет

Жармагамбетова Динар Амангельдиновна *— Қазақстан Республикасы ІІМ Басқару академиясының арнайы дайындық кафедрасының доценті, (Phd) философия докторы, полиция полковнигі, қаласы, dinar-zharmagamb@mail.ru.*

Жармагамбетова Динар Амангельдиновна *— доцент кафедры Специальной подготовки Академии Управления МВД Республики Казахстан, доктор философии (Phd), полковник полиции.*

Zharmagambetova Dinar Amangeldinovna *— associate Professor of the Department of Special Training Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Philosophy (PhD), Police Colonel.*

Құқық қорғау қызметіндегі басқару стратегиясы

Стратегия управления в правоохранительной деятельности

Management strategy in law enforcement

УДК 34.096., МРНТИ 10.71.63

ЕВДОКИМОВА О.Н.
Костанайская академия МВД РК им.Ш. Кабылбаева
г.Костанай, Казахстан

ЭФФЕКТИВНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ И СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

В статье рассматриваются актуальные вопросы по совершенствованию взаимодействия между СМИ и правоохранительными органами. Особое внимание уделяется изучению современных форм взаимодействия, роли СМИ в формировании сознания населения, представлены общие правила поведения сотрудника полиции при фото-и видеосъёмке и др.

По мнению автора, эффективное взаимодействие правоохранительных органов и СМИ может быть взаимовыгодным и приносить реальную пользу обществу. Такой способ взаимодействия предоставляет правоохранительным органам возможность обеспечить безопасность в государстве и формировать у граждан уважения к закону.

Средства массовой информации, в свою очередь, получают доступ к своевременной и достоверной информации, с учётом норм профессиональной этики, моральных принципов и действующего законодательства.

Ключевые слова: *правоохранительные органы, средства массовой информации (СМИ), взаимодействие, общественное сознание, пресс-служба, общественное доверие, свобода слова, права журналистов, прозрачность, коммуникация, профессиональная этика.*

Құқық қорғау органдары мен бұқаралық ақпарат құралдарының өзара тиімді әрекеттестігі

Бұл мақалада бұқаралық ақпарат құралдары мен құқық қорғау органдары арасындағы өзара әрекеттестікті жетілдіру мәселелері қарастырылады. Қазіргі өзара іс-қимыл формаларын зерттеуге, халық санасын қалыптастырудағы БАҚ-тың рөліне ерекше назар аударылады. Сонымен қатар, полиция қызметкерінің фото және бейнетүсірілім кезіндегі жалпы тәртіп ережелері және басқа да маңызды аспектілер ұсынылады.

Автордың пікірінше, құқық қорғау органдары мен БАҚ арасындағы тиімді өзара әрекеттестік екі тарапқа да пайдалы болып, қоғамға шынайы игілік әкелуі мүмкін. Мұндай өзара әрекеттесу құқық қорғау органдарына елдегі

қауіпсіздікті қамтамасыз етіп, азаматтарда заңға құрмет сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Өз кезегінде, бұқаралық ақпарат құралдары кәсіби этика нормаларын, моральдық қағидаттар мен қолданыстағы заңнаманы сақтай отырып, уақытылы әрі шынайы ақпарат алуға қол жеткізеді.

Кілтті сөздер: *құқық қорғау органдары, бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ), өзара әрекеттестік, қоғамдық сана, баспасөз қызметі, қоғамдық сенім, сөз бостандығы, журналистердің құқықтары, ашықтық, коммуникация, кәсіби этика.*

Effective interaction between law enforcement agencies and the media

This article addresses current issues related to improving collaboration between the media and law enforcement agencies. Special attention is given to the study of modern forms of cooperation, the role of the media in shaping public consciousness, general rules of conduct for police officers during photo and video recording, and more.

According to the author, effective interaction between law enforcement agencies and the media can be mutually beneficial and bring real value to society. This form of cooperation allows law enforcement agencies to ensure public safety and foster respect for the law among citizens.

The media, in turn, gain access to timely and reliable information, in compliance with professional ethics, moral principles, and current legislation.

Keywords: *law enforcement agencies, mass media, interaction, public consciousness, press service, public trust, freedom of speech, journalists' rights, transparency, communication, professional ethics.*

Введение

В современном обществе эффективное взаимодействие правоохранительных органов и средств массовой информации (СМИ) является необходимым условием для обеспечения общественной безопасности, укрепления доверия граждан к институтам власти и защиты прав человека. Открытость, своевременность и корректность коммуникаций между этими двумя институтами напрямую влияют на уровень общественного доверия, а также на эффективность расследования преступлений и предупреждения правонарушений.

Основная часть

СМИ выполняют важнейшую функцию в демократическом обществе - информирование граждан о деятельности государственных структур, в том числе правоохранительных органов. При этом правоохранительные органы заинтересованы в своевременном донесении до общественности достоверной

информации о происшествиях, раскрытых преступлениях и мерах по обеспечению правопорядка.

Грамотное взаимодействие СМИ и правоохранительных органов позволяет предотвращать распространение недостоверной информации и слухов; формировать у общества объективное восприятие деятельности полиции и других органов; повышать гражданскую активность в помощи раскрытию преступлений; защищать репутацию правоохранительных органов от манипуляций.

Средства массовой информации играют важнейшую роль в формировании сознания общества. Они не только передают информацию о событиях и явлениях, происходящих в стране и мире, но и влияют на восприятие этой информации, формируя общественное сознание и установки граждан.

Общественное сознание - это совокупность идей, взглядов, чувств, представлений и убеждений, которые разделяют члены общества по поводу окружающего мира, общественной жизни, ценностей и норм. СМИ, действуя как посредник между властью и обществом, активно участвуют в его формировании. Через новости, аналитические материалы, интервью и ток-шоу средства массовой информации объясняют сложные политические процессы, интерпретируют решения властей, поднимают общественно значимые вопросы.

В современном обществе СМИ часто называют «четвертой властью». Этот термин подчеркивает их реальное влияние на процессы управления и на систему власти в целом. Хотя формально СМИ не входят в классическую триаду власти (законодательную, исполнительную и судебную), их способность мобилизовать общественное мнение, инициировать общественные дискуссии и влиять на политические решения делает их мощным социальным институтом.

Роль СМИ как «четвертой власти» проявляется в выполнении ряда ключевых функций:

1. Функция информирования. СМИ оперативно собирают, обрабатывают и распространяют информацию о политических, экономических, социальных событиях. Они обеспечивают граждан доступом к объективной и проверенной информации, способствуя осознанию происходящего в стране и мире.

2.Функция контроля (надзорная функция). Журналисты осуществляют общественный контроль за действиями государственных органов и должностных лиц, выявляя факты коррупции, злоупотреблений, нарушений закона и привлекая к ним внимание общественности.

3.Функция социализации. СМИ способствуют формированию политической культуры, передаче норм и ценностей, обучают граждан основам политического участия, формируют установки по отношению к государству, закону и правам человека.

4.Функция мобилизации. Средства массовой информации активно участвуют в мобилизации граждан к участию в выборах, общественных акциях, инициативах и других формах политической активности, влияя на степень вовлеченности общества в политические процессы.

5.Функция критики и обсуждения. СМИ создают платформу для обсуждения различных точек зрения на общественно важные темы, содействуют развитию плюрализма мнений и формированию обоснованных решений.

6.Функция интеграции. Средства массовой информации способствуют объединению различных социальных групп, укрепляют чувство общности, национальной идентичности и социальной солидарности.

Однако значительная власть СМИ несет и определенные риски. Некорректная подача информации, манипуляция фактами, односторонняя трактовка событий могут вести к дезинформации общества, усилению политической поляризации и снижению доверия к институтам власти. Именно поэтому профессиональные стандарты журналистики - объективность, проверка фактов, уважение к различным точкам зрения- приобретают особую значимость.

В демократическом обществе сбалансированная и ответственная работа СМИ способствует развитию политического сознания граждан, укрепляет институты гражданского общества и делает власть более открытой и подотчетной. СМИ, как «четвертая власть», играют ключевую роль в поддержании демократических процессов и обеспечении политической стабильности.

Роль средств массовой информации в обществе в целом и во взаимодействии с органами власти имеет большое значение. Средства массовой информации - канал, по которому граждане рассчитывают на получение полной и достоверной информации о работе органов власти, о реальной текущей ситуации социально-экономического развития и прочих аспектов общественной жизни. Средства массовой информации играют большую роль в формировании мнения об органах власти [1].

Многие СМИ, особенно те, учредителями которых являются государственные органы власти, выполняют функции инструментов планомерного информационного воздействия на аудиторию. Это воздействие обычно исходит от государства или от сторонних субъектов, преследующих субъективные интересы.

Помимо этого, существуют независимые СМИ, которые представляют информационное пространство как бизнес-структуру. Их деятельность часто регулируется или ограничивается на государственном уровне.

Государство, в соответствии с действующим законодательством, осуществляет регулирование сферы деятельности СМИ, что делает неизбежным взаимодействие этих структур с органами власти. С учётом стремительного роста современных технических возможностей, стремительного развития Интернета и цифровых технологий, вовлечённости потребителей в информационный продукт и процессы его создания, формы такого взаимодействия становятся всё более разнообразными и многогранными.

В последнее время отношения между правоохранительными органами и СМИ активно развиваются в положительную сторону [2].

Журналисты, удовлетворяя потребности читателей, проявляют активный интерес к правовой тематике, проблеме защиты прав и свобод граждан Казахстана, роли правоохранительных органов в жизни общества. С другой стороны, для правоохранительных органов СМИ становятся эффективным каналом для информирования населения о своей деятельности, обращения к гражданам, и повышении уровня доверия в обществе.

Не всегда обе стороны диалога остаются удовлетворены результатом и качеством такого взаимодействия. Журналисты часто сталкиваются с трудностями при освещении деятельности правоохранительных органов. По их мнению, это связано с недостаточной прозрачностью и закрытостью системы.

Со своей стороны, сотрудники правоохранительных органов выражают недовольство по поводу предвзятости, необъективности и не всегда профессиональных публикаций, обвиняя представителей СМИ в одностороннем подходе, недостоверности фактов и недостатке понимания специфики работы государственных органов.

Мы сделали SWOT-анализ, в котором отразили сильные и слабые стороны, угрозы и возможности эффективного взаимодействия правоохранительных органов и СМИ.

Сильные стороны (S)	**Слабые стороны (W)**
1.Получать и передавать информацию 2.СМИ формирует общественное мнение, в том числе и о деятельности правоохранительных органах (ПО). 3. СМИ может поднять престиж ПО. 4.СМИ видят в ПО источник интересной информации 5.Возможно использовать для розыска преступника и свидетелей 6.Сбор общей информации, создание общей базы о преступлении 7.Можно информировать об итогах (планах) своей работы	1.Сотрудники ПО не всегда готовы выступать перед аудиторией (*Решение проблемы: сотрудник полиции должен быть грамотным, спокойно, чётко, корректно пояснить позицию*) 2.ПО не имеют возможности проконтролировать общественное мнение (остановить негатив со стороны общества) 3.Журналисты часто некомпетентны в вопросах законодательства и терминологии (*Решение проблемы: работать с конкретным журналистом, наладить работу собственной пресс-службы, создать сайт, вести блог)* 4.СМИ часто обвиняют ПО в закрытости и отсутствии прозрачности работы ПО

Возможности (О)	**Угрозы (Т)**
1.Повысить уровень правовой грамотности населения (пропаганда законотворчества) 2.Профилактика правонарушений 3.Разъяснительная работа среди населения 4.Воспитание молодежи 5.Возможность информировать о судебных решениях 6.Возможность опровержения недостоверной информации 7.Блогеры (*активно набирает обороты*).	1.Получить критику от населения 2.Отсутствие сознательности у граждан, страх (недоверие) ПО СМИ при освещении материала могут недостоверно его изложить 3.Общество может выразить несогласие с решением суда 4.Блогеры 5.Некоторые журналисты, а также граждане могут сознательно провоцировать полицейских

Эффективное взаимодействие должно осуществляться в рамках следующих законодательных актов Республики Казахстан:

1.Конституция Республики Казахстан (статья 18, 20) гарантирует свободу слова и информации [3].

2.Закон Республики Казахстан от 19 июня 2024 года № 93-VIII «О масс-медиа» позволяет регулировать деятельность СМИ, права журналистов и порядок взаимодействия с государственными органами [4].

3.Закон Республики Казахстан «О правоохранительной службе» от 6 января 2011 года № 380-IV устанавливает принципы деятельности правоохранительных органов, определяет функции и полномочия правоохранительных органов, включая их взаимодействие с обществом и СМИ в том числе обеспечение открытости и взаимодействие с общественностью).

4.Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан (раздел 21) определяет порядок предоставления информации в рамках досудебного расследования с учетом требований о сохранении тайны следствия и процессуальные особенности разглашения информации.

5.Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях (предусматривает ответственность за препятствование законной профессиональной деятельности журналистов) [5].

Эффективное взаимодействие между правоохранительными органами и средствами массовой информации строится на соблюдении ряда фундаментальных принципов:

1.Открытость и прозрачность. Предоставление своевременной, правдивой и полной информации позволяет средствам массовой информации качественно выполнять свою работу, а гражданам — чувствовать вовлеченность

в общественную жизнь и защищенность. Прозрачность в деятельности правоохранительных органов укрепляет доверие общества.

2.Оперативность. В условиях стремительного развития цифровых технологий важнейшее значение приобретает скорость предоставления информации. Оперативное распространение официальных комментариев по резонансным происшествиям способствует предотвращению распространения слухов и фейковой информации.

3.Профессионализм. Сотрудники правоохранительных органов, работающие со СМИ, должны обладать профессиональными навыками в области коммуникаций и публичных выступлений. Компетентность и умение выстраивать эффективный диалог с журналистами напрямую влияют на качество информационного взаимодействия.

4.Баланс между гласностью и тайной следствия. Необходимо строго соблюдать законодательные требования, в частности, положения статьи 201 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, которые ограничивают разглашение данных досудебного расследования. Этот баланс позволяет обеспечивать законность и защищать права участников уголовного процесса.

5.Взаимное уважение. Отношения между правоохранительными органами и средствами массовой информации должны строиться на основе уважения к профессиональной деятельности друг друга и осознания важности миссии каждой из сторон. Соблюдение стандартов этики и профессионального поведения, закрепленных в законодательстве, обязательно для всех участников взаимодействия.

Взаимодействие органов государственной власти и средств массовой информации реализуется через разнообразные формы. Основными из них являются информирование пресс-службами государственных органов о деятельности и достигнутых результатах, проведение прямых эфиров и «прямых линий», организация пресс-конференций, тематических встреч, презентаций и других событий. При этом важную роль играют официальные сайты государственных органов, которые становятся эффективным каналом коммуникации с журналистами и обществом при условии качественного информационного наполнения.

Современные условия стремительно меняющегося информационного пространства и технологического прогресса требуют от обеих сторон поиска новых форм и инструментов взаимодействия, которые должны быть не только эффективными, но и минимально затратными по времени и ресурсам.

Пресс-службы государственных структур активно используют разнообразные пресс-мероприятия: брифинги, круглые столы, пресс-конференции, презентации. Главная цель таких мероприятий: донести до широкой аудитории важную информацию, аккумулируемую или производимую внутри органов власти. Стоит отметить, что многие традиционные формы

сегодня утратили актуальность и часто не отвечают новым запросам и ожиданиям представителям медиа.

В ответ на это появились более гибкие и персонализированные форматы, такие как пресс-завтраки и пресс-ланчи, организуемые для узкого круга журналистов в неформальной обстановке. Эти мероприятия отличаются отсутствием стандартных презентаций и докладов. На таких встречах идёт прямое общение с ключевыми фигурами органов власти: руководителями ведомств, структурных подразделений или их заместителями. Подобный формат позволяет строить доверительный диалог, глубже раскрывать темы, волнующие общественность, и формировать более точное представление о политике и задачах властных структур.

Такие встречи позволяют обсуждать актуальные темы - от информационной политики до проблем локальных медиа - в более доверительном и продуктивном ключе. В то же время, официальная отчетность о деятельности правоохранительных органов по-прежнему представляется в традиционных форматах - через пресс-релизы и официальные сообщения.

Еще одним сравнительно новым форматом является **блог-тур,** выступающий современным аналогом традиционного пресс-тура. Он организуется по инициативе пресс-службы органа власти и проводится с целью привлечения внимания к значимым событиям, объектам или инициативам, например, к социальным учреждениям, производственным предприятиям или крупным мероприятиям, организуемым при поддержке властей.

Особенность блог-туров заключается в том, что в них участвуют не профессиональные журналисты, а блогеры. Это независимые авторы, не ограниченные редакционной политикой и обладающие собственной аудиторией.

Согласно Закону РК «Об онлайн-платформах и онлайн-рекламе (от 10 июля 2023 года) понятие «Блогер» означает «Инфлюенсер (блогер) - пользователь онлайн-платформы, публикующий информацию на онлайн-платформе, адресованную неопределенному кругу лиц, в целях предпринимательской деятельности» [6].

С одной стороны, блогеры донесят информацию до широкого круга читателей и используют более живой, персонализированный стиль подачи. С другой — создает риски: отсутствие строгих профессиональных стандартов, вариативность подачи материала, субъективность оценок могут повлиять на имидж государственных органов. Поэтому при организации блог-туров важно тщательно подходить к выбору участников, привлекая проверенных и авторитетных блогеров, в том числе тех, кто связан с государственным управлением или обладает общественным доверием.

Современные условия требуют от правоохранительных органов поиска эффективных и в то же время малозатратных форм взаимодействия со средствами массовой информации. Причем речь идет не только о снижении финансовых издержек, но и о сокращении временных затрат. Организация очных встреч с представителями СМИ предполагает необходимость согласования

времени, выбора места проведения, а также решения целого ряда технических и логистических вопросов.

Сложившаяся в 2020 году эпидемиологическая обстановка наглядно продемонстрировала важность развития дистанционных форм коммуникации, позволяющих продолжать информационное взаимодействие в условиях ограниченного физического присутствия. Хотя использование онлайн-форматов - таких как видеоконференции и удалённые презентации- не является абсолютно новым подходом, именно в последние годы они приобрели принципиально новое значение. Это связано как с внешними ограничениями, так и с активным развитием цифровых технологий, которые всё глубже внедряются в деятельность государственных органов.

Одной из наиболее удобных и эффективных форм в этом направлении являются онлайн-конференции и пресс-вебинары. Их ключевыми преимуществами являются минимизация организационно-подготовительных усилий и возможность задействовать IT-ресурсы, уже имеющиеся в распоряжении большинства государственных структур. Участие специалистов в сфере информационных технологий позволяет обеспечить бесперебойное проведение мероприятий и качественную техническую поддержку.

Практик показала, что дистанционные форматы позволяют снимать территориальные ограничения, предоставляя органам власти возможность наладить взаимодействие со средствами массовой информации не только на региональном, но и на национальном и даже международном уровне. Это способствует более широкому распространению информации и повышению открытости деятельности государственных институтов.

Развитие онлайн-взаимодействия со СМИ становится важным направлением в работе органов государственной власти, сочетая в себе эффективность, доступность и адаптацию к современным реалиям цифровой среды.

Система взаимодействия органов власти и средств массовой информации в настоящее время находится в поиске новых форм работы, более эффективных и менее затратных, что требует внедрения в освещаемую в статье практику творческого подхода и инновационных идей, с учетом того, что они окажутся адаптируемыми к специфике работы как органов власти, так и средств массовой информации [1, там же].

Одной из ключевых проблем во взаимодействии правоохранительных органов и средств массовой информации является недостаточная открытость отдельных структур. Решением этой проблемы может стать разработка ведомственных регламентов взаимодействия со СМИ, основанных на требованиях действующего законодательства. Четкие правила помогут обеспечить более прозрачную и своевременную подачу информации, повысив доверие общества.

Еще одной актуальной проблемой остаются недостоверные публикации в СМИ. В условиях быстрого распространения информации особенно важно

оперативно реагировать на такие случаи. Эффективным решением является предоставление официальных опровержений и фактических данных, что позволяет минимизировать распространение фейков и сохранить репутацию правоохранительных органов.

Конфликты между сотрудниками правоохранительных органов и журналистами на местах событий также требуют особого внимания. Для их предотвращения необходимо проводить регулярные совместные тренинги и разработать четкие инструкции по взаимодействию на местах. Это позволит повысить уровень взаимопонимания между сторонами и создать условия для безопасной и эффективной работы, как правоохранителей, так и представителей прессы.

Деятельность сотрудников полиции направлена на соблюдение и уважение прав и свобод человека и гражданина и строится на принципах публичности и открытости. В соответствии с законодательством Республики Казахстан, производить фото- и видеозапись действий сотрудников полиции гражданами не запрещается.

Однако сотрудник полиции вправе потребовать прекращения съёмки в случаях, если она препятствует выполнению служебных обязанностей, например:

❖ на месте преступления или правонарушения;

❖ при нарушении законных интересов физических и юридических лиц;

❖ при посягательстве на неприкосновенность частной жизни, защиту личной и семейной тайны, чести, достоинства и доброго имени, а также охрану изображения;

❖ при угрозе раскрытия сведений об органах, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность;

❖ при необходимости защиты государственной и иной охраняемой законом тайны.

Данные ограничения установлены, в том числе, пунктом 3 статьи 14 Закона Республики Казахстан «О правоохранительной службе»: «Невыполнение законных требований сотрудников полиции, оскорбление, сопротивление, угроза применения насилия или посягательство на жизнь, здоровье, честь, достоинство и имущество сотрудников и членов их семей влечёт ответственность, предусмотренную законодательством» [7].

Согласно статьям 378 и 379 Уголовного кодекса Республики Казахстан предусмотрена уголовная ответственность за оскорбление представителя власти и за неповиновение его законным требованиям [8].

Общие правила поведения сотрудника полиции при фото - и видеосъёмке: [9, с.39].

1. Разъяснять гражданам условия использования полученного изображения.
2. Осуществлять свою служебную деятельность строго в рамках закона.
3. Воспринимать процесс аудио -, фото - и видеозаписи своей деятельности как законное право граждан и реагировать на него спокойно.

4. Соблюдать требования ношения форменного обмундирования.

5. Докладывать о факте съёмки своему непосредственному руководству.

6. Проверить исправность видеорегистратора для обеспечения записи своих действий.

Сотрудникам полиции запрещено при проведении съёмки гражданами:

1. Избегать или уклоняться от аудио-, фото- или видеозаписи.

2. Вырывать из рук граждан средства записи или создавать физические препятствия для фиксации.

3. Принимать телефоны от правонарушителей по их просьбе для «переговоров» с абонентами.

Рекомендации для сотрудников полиции

1. Не воспринимать факт съёмки как личную неприязнь со стороны гражданина.

2. Использовать съёмку в свою пользу, демонстрируя подготовленность, выправку и профессионализм, в том числе как доказательство в судебных разбирательствах.

3. Информировать граждан о том, что обнародование и дальнейшее использование изображения сотрудника полиции возможно только с его согласия.

Подводя итог, можно отметить, что правильное поведение сотрудников полиции при аудио-, фото- и видеосъёмке гражданами способствует укреплению доверия общества, соблюдению законности и защите прав всех сторон.

Заключение

Эффективное взаимодействие правоохранительных органов и средств массовой информации - это один из ключевых факторов формирования стабильного, безопасного общества. Только совместными усилиями, основанными на уважении, открытости и профессионализме, можно добиться высокого уровня общественного доверия и правопорядка. Законодательство Республики Казахстан обеспечивает все необходимые механизмы для налаживания такого взаимодействия, важно лишь правильно их использовать. Соблюдение принципов открытости, законности и уважения к правам граждан позволяет выстраивать доверительные отношения между правоохранительными органами и обществом.

Список использованных источников

1.**Колесник О.А.** Формы взаимодействия органов государственной власти и средств массовой информации. https://cyberleninka.ru/article/n/formy-vzaimodeystviya-organov-gosudarstvennoy-vlasti-i-sredstv-massovoy-informatsii.

2.Взаимодействие правоохранительных органов и средств массовой информации, **Смаилов Омербай Хозияшевич,** Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени М.Есбулатова, г.Алматы, Республика Казахстан. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37811268&pos=6;-106#pos=6;-106.

3.Конституция Республики Казахстан https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_.

4.Закон Республики Казахстан от 19 июня 2024 года № 93-VIII «О масс-медиа» https://online.zakon.kz.
5.Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235.
6. Закон Республики Казахстан от 10 июля 2023 года № 18-VIII ЗРК «Об онлайн-платформах и онлайн-рекламе» https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2300000018.
7.Закона Республики Казахстан «О правоохранительной службе» adilet.zan.kz›rus/docs/Z1100000380.
8.Уголовный кодекс Республики Казахстан https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226.
9.Методические рекомендации по теме «Вопросы взаимодействия ОВД со СМИ и обществом» / Е.Е. Кайнар, А.Б. Акылбекова, Б.Д. Султанов, А.Б. Бузаканова. - Костанай: Костанайская академия МВД РК им. Ш. Кабылбаева, 2021. - 43 с.

Сведения об авторах

Евдокимова Ольга Николаевна— *Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының Қоғамдық пәндер кафедрасының профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты.*

Евдокимова Ольга Николаевна *— профессор кафедра Общеобразовательных дисциплин Костанайской академии МВД РК им.Ш. Кабылбаева, кандидат педагогических наук.*

Evdokimova Olga Nikolaevna — *Professor of the Department of General Education Disciplines Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev, Candidate of Pedagogical Sciences* ***Olga-evn@mail.ru.***

УДК 37.07., МРНТИ 82.01

ХАКИМОВ Е.М.
Академия управления МВД Республики Казахстан
г.Астана, |Казахстан

ПРИНЦИП ЕДИНОНАЧАЛИЯ РУКОВОДИТЕЛЯ И ЗНАЧЕНИЕ ПОДЧИНЁННОСТИ И СУБОРДИНАЦИИ В СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Статья посвящена комплексному исследованию принципа единоначалия руководителя и служебной субординации в системе органов внутренних дел Республики Казахстан. Автор раскрывает теоретические основания данных принципов, их историческую природу, управленческое значение и роль в обеспечении дисциплины и эффективности деятельности полиции. Особое внимание уделено нормативно-правовому закреплению единоначалия и подчинённости в законодательстве о правоохранительной службе, а также анализу практики их реализации в работе МВД РК. Показаны преимущества и риски, возникающие при нарушении вертикали управления, в том числе на примере реформы местной полицейской службы. Делается вывод о центральном значении единоначалия для устойчивого функционирования ОВД, необходимости сочетания строгой иерархии с современными управленческими подходами и высокими этическими требованиями к руководящему составу.

Ключевые слова: *единоначалие; субординация; подчинённость; органы внутренних дел; управление ОВД; правоохранительная служба; дисциплина; вертикаль управления; МВД Республики Казахстан; служебная иерархия; персональная ответственность руководителя.*

Басшының дара басшылық қағидаты және ішкі істер органдары жүйесіндегі бағыныстылық пен қызметтік субординацияның маңызы

Мақала Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары жүйесіндегі басшының дара басшылық қағидаты мен қызметтік бағыныстылықты кешенді түрде зерттеуге арналған. Автор аталған қағидаттардың теориялық негіздерін, олардың тарихи табиғатын, басқарушылық маңызын, сондай-ақ полиция қызметінің тәртібі мен тиімділігін қамтамасыз етудегі рөлін ашады. Құқық қорғау қызметі туралы заңнамада дара басшылық пен бағыныстылықтың нормативтік-құқықтық тұрғыдан бекітілуіне, сондай-ақ олардың Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі қызметіндегі іске асырылу практикасын талдауға ерекше назар аударылады. Басқару

вертикалінің бұзылуы кезінде туындайтын артықшылықтар мен тәуекелдер, оның ішінде жергілікті полиция қызметін реформалау мысалында көрсетіледі. Зерттеу қорытындысында ішкі істер органдарының тұрақты жұмыс істеуі үшін дара басшылық қағидатының шешуші маңызы, қатаң иерархияны заманауи басқарушылық тәсілдермен ұштастыру қажеттілігі, сондай-ақ басшы құрамға қойылатын жоғары этикалық талаптардың өзектілігі негізделеді.

Кілтті сөздер: *дара басшылық; субординация; бағыныстылық; ішкі істер органдары; ішкі істер органдарын басқару; құқық қорғау қызметі; тәртіп; басқару вертикалі; Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі; қызметтік иерархия; басшының дербес жауапкершілігі.*

The Principle of Unity of Command of the Leader and the Significance of Subordination and Service Hierarchy in the System of Internal Affairs Bodies

The article is devoted to a comprehensive study of the principle of unity of command of the leader and official subordination within the system of internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan. The author reveals the theoretical foundations of these principles, their historical nature, managerial significance, and their role in ensuring discipline and the effectiveness of police activities. Special attention is paid to the normative legal consolidation of unity of command and subordination in the legislation on law enforcement service, as well as to the analysis of the practice of their implementation in the activities of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. The advantages and risks arising from violations of the management vertical are demonstrated, including through the example of the reform of the local police service. The conclusion substantiates the central importance of the principle of unity of command for the sustainable functioning of internal affairs bodies, the necessity of combining a strict hierarchy with modern management approaches, and high ethical requirements imposed on the managerial staff.

Keywords: *unity of command; subordination; hierarchical dependence; internal affairs bodies; management of internal affairs bodies; law enforcement service; discipline; management vertical; Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan; service hierarchy; personal responsibility of the leader.*

Введение

Эффективная деятельность органов внутренних дел (ОВД) немыслима без чёткой организационной структуры, основанной на дисциплине и иерархии. Ключевыми устоями такой структуры являются принцип единоначалия (единоначалия руководителя) и неразрывно связанная с ним субординация (подчинённость). Единоначалие предполагает, что каждым подразделением или участком работы руководит один уполномоченный руководитель, решения которого обязательны для всех подчинённых [1].

В свою очередь, субординация устанавливает порядок строгого следования должностной иерархии: каждый сотрудник подчиняется своему непосредственному начальнику, а приказы и распоряжения передаются по официальной цепочке командования сверху вниз. Значение данных принципов трудно переоценить. Они обеспечивают единообразие воли руководства, дисциплину и согласованность действий личного состава, что особенно важно для правоохранительных органов, выполняющих ответственные и порой неотложные задачи по охране общественного порядка и борьбе с преступностью. В настоящей работе проведён глубокий анализ принципа единоначалия и субординации в системе ОВД Республики Казахстан: рассмотрены их теоретические основы, нормативно-правовое закрепление, реализация на практике, с учетом мнений ведущих специалистов.

Методы исследования

В процессе подготовки настоящего исследования применялись системный, сравнительно-правовой и формально-юридический методы для анализа теоретических основ и нормативного закрепления принципов единоначалия и субординации в системе ОВД Республики Казахстан. Также использованы методы эмпирического анализа, обобщения и кейс-стади при рассмотрении практики реализации указанных принципов, включая опыт реформирования местной полиции.

Основная часть

Теоретические основы принципа единоначалия и субординации

Принцип единоначалия – классический принцип управления и административного права, согласно которому каждый сотрудник имеет только одного непосредственного начальника. Ещё А. Файоль в начале XX века выделял «unity of command» (единство распорядительства) как один из основных принципов менеджмента, обеспечивающий порядок в организации. Суть этого принципа заключается в том, что деятельность организации (предприятия, учреждения) и каждого её сотрудника направляется только одним руководителем, наделённым соответствующими полномочиями [2]. Реализация принципа единоначалия означает, что решения, принимаемые руководителем, обязательны к выполнению всеми работниками возглавляемого им коллектива. Это устраняет ситуацию, когда подчинённый получает противоречащие указания от разных начальников, что неизбежно ведёт к хаосу. Как отмечается в зарубежной теории управления, получение приказов более чем от одного начальника не только сбивает с толку, но и может быть опасно; напротив, единоначалие упорядочивает деятельность полиции, чётко определяя, кто кому подотчётен. Таким образом достигаются ясность командных отношений и недопущение конфликтующих распоряжений [3], что критично для слаженной работы правоохранительного органа.

Субординация и подчинённость являются непосредственным развитием принципа единоначалия и представляют собой иерархический порядок отношений между начальниками и подчинёнными. Под подчинённостью

понимается организационная соподчинённость подразделений и должностей в структуре ОВД – то есть, кто кому организационно подчиняется. Субординация же обычно употребляется в более узком смысле – как требование соблюдать установленные правила служебных взаимоотношений между старшими и младшими по званию (должности): беспрекословно выполнять законные приказы начальников, не допускать нарушения служебной дисциплины, соблюдать должностной этикет. Субординация гарантирует, что распоряжения передаются только по официальной цепочке, без «перепрыгивания» через уровни управления. Так, приказ высшего руководителя доводится до исполнителей через промежуточных начальников, что сохраняет авторитет каждого звена управления. Попытки обхода своего непосредственного командира подрывают дисциплину и могут привести к дезорганизации: например, если глава ведомства напрямую отдаёт указания рядовым минуя среднего начальника, последние оказываются не в курсе выполняемых задач, их авторитет подорван, что в итоге вносит разлад в работу подразделения. Таким образом, единоначалие можно рассматривать как принцип вертикальной концентрации власти и ответственности (в руках одного руководителя), а субординацию – как правило функционирования этой вертикали, обеспечивающее чёткое движение команд сверху вниз и отчётности – снизу вверх.

Оба принципа взаимосвязаны: единоначалие невозможно без соблюдения субординации, и наоборот – соблюдение субординации опирается на то, что у каждого звена есть единственный начальник, чьи приказы оно обязано выполнять. В целом данные принципы направлены на укрепление дисциплины, управляемости и эффективности работы органов внутренних дел. С теоретической точки зрения, значение единоначалия и субординации в правоохранительных органах обусловлено необходимостью быстрого и согласованного реагирования. В экстремальных или сложных ситуациях (пресечение преступления, чрезвычайное положение) персонал должен действовать по единому замыслу, исходящему от руководства. Единоначалие обеспечивает единый замысел и ответственность, а субординация – исполнительскую дисциплину. Постоянное неукоснительное требование начальника к подчинённым точно исполнять свои обязанности, приказы и распоряжения развивает у личного состава ответственность за порученное дело, формирует навыки дисциплинированного поведения и законных действий.

Как справедливо отмечает Н.Г. Канунникова, уставная требовательность руководителя, выражающаяся в систематическом и настойчивом контроле исполнения, прививает подчинённым высокую дисциплину и правопослушное поведение [1]. В результате создаётся устойчивый порядок, при котором каждый сотрудник знает своё место в системе и свои задачи, а руководство уверено в исполнении своих решений. Нельзя забывать и о том, что принцип единоначалия неразрывно связан с персональной ответственностью руководителя. Поскольку власть концентрируется в одних руках, на руководителя возлагается и полная

ответственность за результаты деятельности возглавляемого подразделения. В литературе по административному праву подчёркивается: в силу принципа единоначалия руководитель отвечает за свои действия и за действия своих подчинённых. Такой подход стимулирует начальников принимать взвешенные решения и строго следить за дисциплиной, ведь успехи и просчёты подчинённых – это и их собственные успехи и просчёты. Одновременно это означает, что подчинённые освобождаются от дилеммы чьё распоряжение выполнять – весь приказной поток идёт от одного начальника, и за его правомерность и обоснованность отвечает именно он.

Нормативно-правовое закрепление принципов в Республике Казахстан

В Республике Казахстан принцип единоначалия и связанная с ним служебная субординация получили закрепление в законодательстве о правоохранительной службе. Базовым актом здесь является Закон РК «О правоохранительной службе» от 6 января 2011 года № 380-IV. В статье 4 этого закона перечислены специальные принципы правоохранительной службы, среди которых прямо названы «единноначалие и субординация (подчинённость)» [4]. Таким образом, на уровне закона утверждено, что деятельность правоохранительных органов Казахстана (включая полицию, ведомства МВД и другие структуры) строится на началах единоначалия руководителей и строгой иерархической подчинённости. Данный принцип поставлен в один ряд с такими фундаментальными принципами, как защита прав и свобод граждан, сотрудничество с институтами гражданского общества, независимость от политических партий и т.д. Это подчёркивает его особую значимость для организации правоохранительной службы.

Помимо общего закона о правоохранительной службе, вопросы дисциплины и субординации регламентируются подзаконными актами и ведомственными документами. В системе МВД Республики Казахстан действуют нормативные правовые акты (приказы, уставы), устанавливающие обязанности сотрудников выполнять приказы руководства и ответственность за нарушение служебной дисциплины. К примеру, приказы МВД РК требуют от подчинённых беспрекословного исполнения законных распоряжений начальников. Так, внутренние регламенты ОВД предусматривают, что сотрудник обязан соблюдать порядок подчинённости и не имеет права уклоняться от исполнения приказа начальника, кроме случаев отдачи явно незаконного приказа (принцип законности ставится выше субординации). Начальники же, в свою очередь, наделены полномочиями отдавать приказы и распоряжения в пределах своей компетенции и добиваться их выполнения. Если приказ не выполняется или нарушается дисциплина, к виновным применяются меры взыскания согласно дисциплинарным правилам. Следует отметить, что казахстанское законодательство о правоохранительных органах во многом коррелирует с общим законодательством о государственной службе. Сотрудники органов внутренних дел являются государственными служащими особого вида, и потому на них распространяются общие требования

государственной службы (включая принцип иерархичности управления). Несмотря на специфический характер службы в полиции, её организация подчинена предписаниям нормативных правовых актов универсального характера, действующих в отношении всего института государственной службы [5].

Другими словами, единоначалие и субординация в ОВД Казахстана согласуются с общей административной вертикалью государства. Закон РК «О правоохранительной службе» прямо отсылает к принципам госслужбы, а также устанавливает специальные принципы, адаптированные к правоохранительной специфике [4]. Кроме того, Закон РК «Об органах внутренних дел» (в редакции, актуальной на 2025 год) определяет структуру полиции и внутренних войск, где также прослеживается вертикаль подчинённости: например, согласно этому закону, территориальные департаменты полиции подчинены центральному аппарату МВД, а некоторые подразделения (вроде военной полиции или военно-следственных органов) выведены в самостоятельные структуры, чтобы избежать дублирования и нарушения иерархии [6]. Таким образом, на нормативном уровне в Казахстане чётко закреплено, что органы внутренних дел функционируют на принципах единоначалия руководителей и строгой служебной подчинённости. Эти принципы служат юридической основой организации управления в полиции. Их соблюдение поддерживается механизмами дисциплинарной ответственности: за невыполнение приказа, нарушение субординации или проявление неуважения к начальству сотрудник может понести наказание вплоть до увольнения. В то же время законодательство балансирует требование подчинённости с принципом законности: начальник не вправе отдавать незаконные приказы, а подчинённый не обязан их выполнять – подобная норма существует, в частности, в законодательстве о противодействии коррупции и службе (запрет выполнения заведомо незаконных распоряжений). В целом же, правовые акты Республики Казахстан формируют такую модель правоохранительных органов, где организационная вертикаль выстроена чётко, ответственность распределена по уровням, а руководство каждого уровня обладает полнотой власти в пределах своей компетенции.

Практика реализации принципов в ОВД Казахстана

Практическое применение принципа единоначалия и субординации прослеживается во всей системе органов внутренних дел Казахстана – от Министерства внутренних дел до рядового участкового инспектора на местном уровне. Организационно МВД РК представляет собой централизованную систему: Министерство возглавляется Министром внутренних дел, который единолично руководит ведомством и несёт ответственность за его деятельность. Ниже находятся департаменты полиции по областям и городам республиканского значения, которые подчинены непосредственно Министерству. В каждом территориальном департаменте действует та же вертикаль: начальник ДП единолично управляет подчинёнными ему службами (уголовный розыск, административная полиция и т.п.), начальники управлений

– своими отделами, и так далее до самых низовых звеньев. Такая структура обеспечивает прохождение команд от центра к периферии: приказы Министра доводятся до личного состава через начальников департаментов, затем через начальников подразделений и линий служб вплоть до исполнителей.

Обратная связь также идёт по инстанциям – отчётность подчинённых перед своими непосредственными начальниками, а те – перед вышестоящим руководством. Благодаря этому поддерживается управляемость: руководство может реализовывать политику и принимать меры по всей стране единообразно, а информация о состоянии правопорядка снизу вверх поступает структурированно. В повседневной деятельности казахстанской полиции принцип единоначалия проявляется, например, в том, что каждый сотрудник точно знает, чьи приказы он должен выполнять. Участковый инспектор полиции подчиняется начальнику отделения полиции, тот – начальнику городского управления, которое входит в структуру областного департамента МВД. Такая цепочка не только определяет подотчётность, но и распределяет ответственность. Если на участке наблюдается рост преступности или допущены упущения – вопрос адресуется прежде всего к участковому инспекотру и его прямому начальнику. Но и вышестоящий начальник несёт свою долю ответственности за недостатки в работе подчинённых [7]. Это стимулирует все звенья управления активно контролировать ситуацию и вовремя реагировать на проблемы.

Важным элементом практики является поддержание дисциплины и культуры субординации. В органах внутренних дел исторически сложилась строгая дисциплинарная система, напоминающая военную. Нарушение субординации (например, публичное выражение несогласия подчинённого с начальником, минование непосредственного начальника при докладах или жалобах без уважительной причины, некорректное обращение) рассматривается как проступок и карается дисциплинарно. С другой стороны, сама система обучает личный состав соблюдать иерархию: с курсантов академий МВД прививаются навыки уважения к старшим по званию, умение действовать по приказу. На построениях, совещаниях, в переписке – везде выверена процедура доведения команд и информации по линии подчинения. Следует признать, что поддержание баланса между жёсткой иерархией и эффективностью – непростая управленческая задача. Слишком строгое требование неукоснительного послушания порой может приводить к недостатку инициативы у нижних звеньев.

Однако в последние годы МВД Казахстана предпринимает шаги к модернизации системы управления, стремясь сочетать единоначалие с элементами ориентации на сервис для населения. Например, внедряется концепция «сервисной полиции», в рамках которой участковые инспектора и патрульные полицейские должны быть более проактивными и ориентированными на взаимодействие с населением. Это требует некоторой децентрализации в принятии решений на месте, но в рамках общего контроля руководства.

Хорошим кейсом, показывающим значение правильной субординации, стала реформа местной полицейской службы. С 2016 года в Казахстане была создана местная полиция, задуманная для усиления ответственности полиции перед местными сообществами. Руководителей местной полицейской службы назначали акимы областей (с согласия маслихатов), то есть они стали подчиняться одновременно местной власти и отчасти МВД. Такая двойная подчинённость породила проблемы: передача акимам функции назначения руководителей МПС привела к нарушению принципа единоначалия и разногласиям между руководителями департаментов полиции и местной полицейской службы [8]. Иными словами, появилось две параллельные вертикали – административная (через местные исполнительные органы) и ведомственная (через МВД), что разрушило единство командования. На практике это выразилось в том, что акимы начали давать полиции приоритетные поручения по охране общественного порядка (например, обеспечение благоустройства, обеспечение порядка на местных мероприятиях), из-за чего основные функции участковых инспекторов по работе с населением отошли на второй план.

В итоге задуманное сближение полиции с населением не было достигнуто, а управленческая путаница возросла. Учитывая эти негативные последствия, власти пересмотрели реформу: уже к 2018–2020 гг. начался постепенный возврат к централизованной модели. В 2023–2025 гг. был разработан и принят законопроект об упразднении местной полиции, фактически реинтегрировав её подразделения обратно в единую систему ОВД [8]. Это решение объясняется именно необходимостью устранить дублирование структур и вернуть единство начальствования в полиции. Казахские законодатели констатировали, что создание отдельной местной полиции не оправдало ожиданий, и для повышения доверия населения к полиции лучше совершенствовать существующие механизмы взаимодействия, не разрушая вертикаль управления. Опыт с местной полицией наглядно подтверждает: жёсткая управленческая вертикаль с единоначалием – важнейшее условие эффективного функционирования полиции. Попытки ослабить или раздвоить эту вертикаль чреваты снижением управляемости, «перетягиванием каната» между разными начальниками и, как следствие, ухудшением результатов работы.

Вместе с тем, практика подсказывает и другие направления развития. Например, много внимания уделяется сейчас тому, чтобы руководители в системе ОВД наряду с требовательностью проявляли и заботу о подчинённых, мотивировали их, формировали в коллективах высокую внутреннюю культуру.

Авторитет начальника в современных условиях должен основываться не только на формальном статусе, но и на личных качествах – профессионализме, справедливости, уважении к людям. В публикациях отмечается, что подбор кадров на руководящие должности с учётом их деловых и нравственных качеств способен создать коллективы с высокими моральными стандартами [9]. Такой социально-психологический аспект дополняет формальную субординацию,

делая её принятой и поддерживаемой самими сотрудниками, а не держащейся лишь на страхе наказания.

Заключение

Рассмотренный анализ принципов единоначалия руководителя и субординации (подчинённости) в системе органов внутренних дел показал их ключевую роль для обеспечения эффективной и слаженной работы правоохранительных структур. Единоначалие выступает гарантией того, что решения принимаются оперативно и исполняются неукоснительно, поскольку у руля каждого подразделения стоит единственный ответственный лидер. Субординация же создаёт необходимый порядок в отношениях между уровнями управления, не допускает анархии и дублирования команд, дисциплинирует личный состав.

В органах внутренних дел Республики Казахстан эти принципы не только декларируются в законодательстве, но и подтверждаются ежедневной практикой служебной деятельности. Опыт показал, что отклонение от данных принципов чревато снижением эффективности работы полиции. Пример неудачного эксперимента с местной полицией продемонстрировал важность сохранения единства командования. В то же время, верность принципам единоначалия и подчинённости позволила казахстанской полиции сохранить управляемость и единый подход к охране правопорядка на всей территории страны, что особенно ценно для унитарного государства.

Единая вертикаль МВД РК обеспечивает проведение централизованной политики безопасности, быструю мобилизацию сил в критических ситуациях и единообразное применение закона. Конечно, реализация принципа единоначалия должна сочетаться с другими демократическими и правовыми началами. Руководящая роль начальника не означает вседозволенности: она ограничена законом, подотчётностью высшему руководству и обществу. Подчинённость персонала не исключает защиты их прав: существуют процедуры обжалования неправомерных действий начальников, действует прокурорский надзор и внутренние службы безопасности. Такая система сдержек и противовесов не отменяет единоначалия, а делает его легитимным и справедливым. В конечном счёте, цель единоначалия – не самовластие руководства, а эффективное выполнение задач. Когда начальник лично ответственен за результаты, а подчинённые дисциплинированно выполняют порученное – весь орган достигает высоких показателей работы.

Для дальнейшего совершенствования системы органов внутренних дел Республики Казахстан представляется важным: во-первых, укреплять кадровый потенциал руководителей (назначать на ключевые посты профессионально подготовленных офицеров), во-вторых, поддерживать здоровый морально-психологический климат в коллективах (чтобы субординация воспринималась не как гнёт, а как естественный порядок вещей).

Список использованных источников

1. **Канунникова Н.Г.** К вопросу об управлении деятельностью органов внутренних дел и правовом воспитании их сотрудников // Административное право и процесс. – 2015. – № 10. – С. 53–61.
2. Учебные материалы: **Cordner G.** Police Administration (курс Пенсильванского университета)–принцип unity of command /URL: https://courses.worldcampus.psu.edu/welcome/crimj408/001/content/02_lesson/12_page.html (дата обращения: 01.06.2025).
3. FEMA. ICS 200 – Incident Command System: Chain of Command and Unity of Command. – Washington: FEMA, 2020. – URL: https://training.fema.gov/ (дата обращения: 02.06.2025).
4. Закон Республики Казахстан «О правоохранительной службе» от 06.01.2011 № 380-IV URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380#z.
5. **Красков Г.П., Елькин А.В.** «Особенности правового статуса руководителя ОВД» // Аллея Науки, № 7(58), 2021. – С. 31–38.
6. Закон Республики Казахстан «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» от 23 апреля 2014 года № 199-V ЗРК // Ведомости Парламента РК. – 2014. – № 8. – Ст. 48.
7. Указ Президента Республики Казахстан от 13 апреля 2022 года № 872 «О мерах по дебюрократизации государственного управления» // Официальная газета РК. – 2022. – № 15.
8. Упразднение местной полиции: Мажилис одобрил поправки в законопроект / URL: https://www.inform.kz/ru/uprazdnenie-mestnoy-politsii-mazhilis-odobril-popravki-v-zakonoproekt-47cc0f (дата обращения: 01.06.2025).
9. Учебные материалы: **Cordner G.** Police Administration (курс Пенсильванского университета)–принцип unity of command / URL: https://courses.worldcampus.psu.edu/welcome/crimj408/001/content/02_lesson/12_page.html (дата обращения: 01.06.2025).

Сведения об авторах

Хакимов Ержан Маратович *— заместитель начальника Научно-исследовательского института Академии управления МВД Республики Казахстан, доктор философии (PhD), подполковник полиции.*

Хакимов Ержан Маратович *— Қазақстан Республикасы ІІМ Басқару академиясының Ғылыми-зерттеу академиясы бастығының орынбасары, (PhD) философия докторы, полиции подполковнигі.*

Khakimov Yerzhan Maratovich *— deputy Head of the Research Institute of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, doctor of Philosophy (PhD), police lieutenant colonel.*

Компаративтік құқықтану

Компаративная юриспруденция

Comparative jurisprudence

АЛМАГАМБЕТОВА А.А.
Департамент по работе с личным составом МВД РК
г. Астана, Казахстан
АБЕУОВ Д.А.
Академия управления МВД Республики Казахстан,
г. Астана, Казахстан

ФАКУЛЬТЕТ ПОДГОТОВКИ РУКОВОДЯЩЕГО СОСТАВА МВД РК: ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ВЕДОМСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье анализируются институциональные и организационно-правовые аспекты создания факультета подготовки руководящего состава Министерства внутренних дел, функционирующего на базе Академии управления МВД Республики Казахстан в г.Астане. Рассматриваются цели, задачи и содержание образовательной деятельности нового структурного подразделения в контексте модернизации системы ведомственного образования. Особое внимание уделяется вопросам формирования управленческих компетенций, развитию стратегического мышления и повышению профессиональной готовности руководящих кадров органов внутренних дел к принятию управленческих решений в условиях усложнения оперативно-служебной деятельности. Обосновывается значимость факультета как элемента кадрового обеспечения и повышения эффективности управления в системе МВД Республики Казахстан.

Ключевые слова: *Министерство внутренних дел, академия управления, факультет подготовки руководящего состава, управление, управленческие компетенции, органы внутренних дел, кадровый потенциал, оперативно-служебная деятельность, начальник, международный опыт, коммуникации, менеджмент, обучение.*

ҚР ІІМ басшы құрамын даярлау факультеті: ведомстволық білім беруді жаңғырту жағдайларында басқару тиімділігін арттыру үшін мақсаттар, міндеттер мен мәні

Мақалада Астана қаласындағы Қазақстан Республикасы ІІМ Басқару академиясының базасында жұмыс істейтін Ішкі істер министрлігінің басшы құрамын даярлау факультетін құрудың институционалдық және ұйымдық-

құқықтық аспектілері талданады. Ведомстволық білім беру жүйесін жаңғырту контексінде жаңа құрылымдық бөлімшенің білім беру қызметінің мақсаттары, міндеттері мен мазмұны қаралады. Басқарушылық құзыреттерді қалыптастыру, стратегиялық ойлауды дамыту және жедел-қызметтік іс-әрекеттің күрделенуі жағдайында ішкі істер органдарының басшы кадрларының басқарушылық шешімдерді қабылдауға кәсіби дайындығын арттыру мәселелеріне ерекше назар аударылады. Факультеттің кадрлық қамтамасыз ету және Қазақстан Республикасы ІІМ жүйесінде басқару тиімділігін арттыру элементі ретіндегі маңыздылығы негізделеді.

Кілтті сөздер: *Ішкі істер министрлігі, басқару академиясы, басшы құрамды даярлау факультеті, басқарма, басқару құзыреті, ішкі істер органдары, кадрлық әлеует, жедел-қызметтік қызмет, бастық, халықаралық тәжірибе, коммуникация, менеджмент, оқыту.*

Faculty of leadership training of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan: goals, objectives and significance for improving management efficiency in the context of modernization of departmental education

The article analyzes the institutional and organizational and legal aspects of the creation of the faculty of training the leadership of the Ministry of Internal Affairs, operating on the basis of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan in Astana. The objectives, tasks and content of the educational activities of the new structural unit in the context of the modernization of the departmental education system are considered. Particular attention is paid to the formation of managerial competencies, the development of strategic thinking and the increase in the professional readiness of the leading personnel of the internal affairs bodies to make management decisions in the face of the complication of operational and official activities. The importance of the faculty as an element of staffing and improving the efficiency of management in the system of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan is justified.

Key words: *Ministry of Internal Affairs, Academy of Management, Faculty of Leadership Training, Management, Management Competencies, Internal Affairs Bodies, Personnel Potential, Operational and Service Activities, Head, International Experience, Communications, Management, Training.*

Введение

Подготовка и повышение квалификации руководящего состава в системе Министерства внутренних дел Республики Казахстан, а именно вновь созданной Академии Управления представляет собой один из ключевых стратегических факторов обеспечения устойчивости и эффективности органов внутренних дел. В условиях усложнения социально-экономических процессов, роста информационных потоков и изменения характера преступности именно

управленческие решения руководителей во многом определяют результативность работы органов внутренних дел и уровень доверия общества к государственным институтам.

История подготовки руководителей для полиции уходит корнями в советский период, когда на базе нынешней Алматинской академии МВД РК имени М.Есбулатова, а в бытность Алма-Атинской специальной средней школе милиции с 1961 по 1977 годы функционировало отделение по подготовке начальствующего состава ГАИ, численностью в 100 человек. При этом учебный план для этой категории обучаемых основывался на утвержденной программе Харьковского военного училища. Обучение проходили будущие руководители ГАИ со всех союзных республик.

Впоследствии, в 2021 году на базе Алматинской академии были открыты факультеты подготовки старшего и среднего руководящего составов для системы МВД. Программа курсов состояла из 12 модулей по широкому спектру направлений (геополитика, проектное управление, работа с персоналом, психологическая подготовка, IT-грамотность, финансовая грамотность). Успешное прохождение курса на факультете способствовало прозрачному карьерному продвижению, назначению на должности руководителей департаментов центрального аппарата МВД и первых руководителей территориальных подразделений. Впоследствии, ввиду модернизации правоохранительной системы, подготовки руководящих кадров нового формата с фокусом на цифровизацию (ИИ, роботизация, "умные" технологии), развитие сервисной модели работы полиции и усиления кадрового потенциала было принято решение о создании Академии Управления Министерства внутренних дел в г. Астане, куда вошли указанные факультеты.

Создание новой Академии управления Министерства внутренних дел Республики Казахстан было вызвано совокупностью объективных факторов, связанных с трансформацией правоохранительной системы, усложнением управленческих задач и стратегическим курсом государства на модернизацию органов внутренних дел. Данное решение имеет научное и практико-ориентированное обоснование.

Прежде всего, необходимость создания Академии управления обусловлена возрастанием роли управленческого звена в системе МВД РК. В современных условиях эффективность правоохранительной деятельности в значительной степени определяется не столько количеством ресурсов, сколько качеством управленческих решений. Руководители органов внутренних дел действуют в условиях высокой правовой ответственности, социальной чувствительности и оперативной неопределенности, что требует специализированной подготовки именно в области стратегического и организационного управления, а не только правоприменительной практики.

Вторым ключевым фактором стала реализация масштабных реформ МВД, включая цифровизацию, внедрение сервисной модели полиции и ориентацию на международные стандарты. Эти процессы принципиально изменили содержание

управленческой деятельности: руководитель МВД должен уметь работать с аналитическими данными, управлять цифровыми процессами, обеспечивать межведомственное взаимодействие и контролировать соблюдение прав человека. С научной точки зрения это потребовало создание институционального центра, способного формировать новые управленческие компетенции на системной основе.

Третьей причиной создания Академии управления выступила необходимость профессионализации кадровой политики в МВД РК. Традиционные формы подготовки, ориентированные преимущественно на тактико-оперативные навыки, оказались недостаточными для формирования управленческой элиты правоохранительной системы. Академия управления стала инструментом целенаправленного отбора, подготовки и развития руководящих кадров, обеспечивая преемственность, стандартизацию и научную обоснованность управленческого обучения.

Кроме того, важным обоснованием послужили общественные ожидания и запрос на повышение доверия к полиции. Научные исследования в области социологии права показывают, что стиль руководства напрямую влияет на уровень законности, служебной этики и качество взаимодействия полиции с населением. Подготовка руководителей в специализированной академии направлена на формирование ценностных установок, ориентированных на служение обществу, транспарентность и подотчетность.

Наконец, создание Академии управления МВД РК соответствует международной практике, согласно которой в развитых правоохранительных системах существуют отдельные образовательные институты для подготовки управленческого состава полиции. Это позволяет интегрировать лучшие управленческие модели, современные образовательные технологии и научные исследования в практику государственного управления.

23 июня 2025 г., на расширенном заседании коллегии правоохранительных органов в Астане Касым-Жомарт Токаев сказал: «…. полиция и другие институты должны служить жизненно важным связующим звеном между правительством и обществом. … Мы должны отойти от чрезмерной бюрократии, которая препятствует содержательному взаимодействию с общественностью. Доверие людей к реальности реформ, справедливости и эффективности государства во многом зависит от профессионализма правоохранительных органов ». .[1]

Эту мысль Президент выразил, говоря о необходимости новой модели взаимодействия полиции с обществом и реформировании правоохранительной системы — переходе к сервисно-ориентированной полиции и укреплении доверия граждан через профессионализм и доступность правоохранительных органов.

Факультет подготовки руководящих кадров был создан в ответ на объективную потребность правоохранительной системы в профессионально подготовленных управленцах. Его становление связано с этапами реформирования органов внутренних дел, когда стало очевидно, что

традиционная ведомственная подготовка не в полной мере отвечает требованиям стратегического управления, цифровизации и ориентации на сервисную модель полиции. В процессе развития факультет прошёл путь от курсов повышения квалификации до специализированного структурного подразделения, ориентированного на системную подготовку руководящего состава.

Миссия факультета заключается в формировании у слушателей современных управленческих компетенций, необходимых для эффективного руководства подразделениями органов внутренних дел. К основным задачам относятся развитие стратегического и аналитического мышления, лидерских качеств, навыков принятия управленческих решений, а также формирование правовой культуры и ответственности руководителя за результаты служебной деятельности и доверие общества.

Учебный процесс на факультете строится по модульному принципу и включает управленческие, правовые, организационно-аналитические и психологические циклы дисциплин. Важное место занимают практико-ориентированные занятия, анализ управленческих ситуаций, стажировки и практики в подразделениях МВД. Оценка компетенций осуществляется на основе комплексного подхода, включающего текущий контроль, итоговую аттестацию и оценку сформированности управленческих и лидерских навыков.

Факультетом подготовки руководящего состава за 2025 год проведена комплексная работа по повышению квалификации и переподготовке руководящих кадров МВД .

Разработана и утверждена программа курсов подготовки «Организация управления деятельностью ОВД в современных условиях» по двум категориям обучающихся:

— заместители начальников служб центрального аппарата МВД и территориальных департаментов;

— руководители городских и районных управлений *(отделов)*, а также управлений территориальных подразделений.

Целью обучения сотрудников руководящего состава ОВД является получение знаний в области построения эффективной системы управления ОВД, приобретение навыков использования инструментария современного менеджмента и умений применять его методы на основе информационных технологий.

Обучение в Академии нацелено на развитие и совершенствование гибких навыков управления, в том числе стратегического и системного мышления, оперативного и качественного анализа ситуации, эффективного планирования деятельности и руководства коллективом (HR-менеджмент), а также коммуникативных качеств.

Занятия проходят в форме тренингов, мастер-классов с привлечением отечественных и зарубежных экспертов, в том числе первых руководителей МВД Республики Казахстан и других центральных и отраслевых государственных органов.

Научные исследования в области теории управления и государственной службы подтверждают, что эффективность любой сложной организации напрямую зависит от качества управленческого звена. Руководитель в системе МВД выполняет не только административные функции, но и выступает носителем профессиональных ценностей, правовой культуры и корпоративной этики. Его компетентность влияет на дисциплину личного состава, качество служебной деятельности, соблюдение законности и прав граждан.

Особое значение подготовка руководящего состава приобретает в связи с необходимостью принятия решений в условиях сложной оперативной обстановки и повышенной ответственности. Современный руководитель МВД должен обладать не только глубокими знаниями нормативно-правовой базы, но и навыками стратегического мышления, анализа рисков, управления персоналом и конфликтами. Научно обоснованная система подготовки позволяет формировать у руководителей способность прогнозировать развитие оперативной обстановки и вырабатывать адекватные управленческие решения.

Кроме того, подготовка руководящих кадров способствует внедрению инновационных управленческих технологий и современных методов организации службы. В условиях цифровизации и реформирования правоохранительной системы возрастает потребность в руководителях, способных эффективно использовать информационные ресурсы, анализировать большие массивы данных и обеспечивать межведомственное взаимодействие. Без целенаправленного обучения данные задачи становятся трудно реализуемыми.

С точки зрения социологии управления, уровень профессиональной подготовки руководителей напрямую связан с морально-психологическим состоянием коллектива. Компетентный руководитель способен формировать благоприятный служебный климат, снижать уровень профессионального выгорания сотрудников и повышать мотивацию к добросовестному исполнению служебных обязанностей. Это, в свою очередь, отражается на качестве правоохранительной деятельности в целом.

Подготовка руководящего состава в МВД имеет стратегическое значение для обеспечения эффективности, законности и устойчивого развития правоохранительной системы. Она выступает не вспомогательным, а системообразующим элементом, от которого зависит способность органов внутренних дел адекватно реагировать на современные вызовы и выполнять возложенные на них функции по защите правопорядка и безопасности общества.

Реформирование Министерства внутренних дел Республики Казахстан осуществляется в условиях глубоких трансформаций государственного управления и общественных ожиданий, что придает данным изменениям системный и стратегический характер. Ключевыми контекстуальными факторами реформ выступают цифровизация правоохранительной деятельности, ориентация на международные стандарты полицейской службы и возросшие

требования общества к открытости, законности и эффективности органов внутренних дел.

Цифровизация является одним из центральных направлений модернизации МВД РК и рассматривается как инструмент повышения управляемости, прозрачности и оперативности правоохранительной системы. Внедрение информационных систем, электронных сервисов, аналитических платформ и автоматизированных баз данных способствует снижению бюрократических барьеров, минимизации коррупционных рисков и повышению качества предоставляемых государственных услуг. С научной точки зрения цифровизация меняет саму логику правоохранительной деятельности — от реактивной модели к проактивной, основанной на анализе данных и прогнозировании рисков.

Важным контекстом реформ выступает ориентация на международные стандарты полицейской деятельности, включая принципы верховенства права, соблюдения прав человека, подотчетности и сервисной направленности полиции. Республика Казахстан, являясь участником международных соглашений и интеграционных процессов, объективно нуждается в приведении национальной правоохранительной практики в соответствие с общепризнанными нормами. В научном понимании это означает переход от силовой парадигмы к модели «полиции для общества», где приоритетом является защита прав граждан и профилактика правонарушений.

Не менее значимым фактором реформ выступают требования общества, которые в последние годы характеризуются ростом правосознания и ожиданий справедливости, открытости и профессионализма со стороны органов внутренних дел. Современное общество все в большей степени оценивает эффективность МВД не только по статистическим показателям раскрываемости преступлений, но и по уровню доверия, качеству коммуникации с населением и соблюдению законности. С точки зрения социологии права, общественное доверие является ключевым ресурсом правоохранительной системы, без которого невозможна ее устойчивая и эффективная деятельность.

В совокупности цифровизация, международные стандарты и общественные ожидания формируют новую институциональную среду функционирования МВД Республики Казахстан. Научно обоснованный подход к реформированию предполагает, что изменения должны носить комплексный характер и сопровождаться развитием управленческих компетенций, профессиональной подготовки кадров и обновлением организационной культуры. В противном случае технологические и нормативные нововведения рискуют остаться формальными.

Современный этап развития правоохранительных органов характеризуется усложнением внешней и внутренней среды функционирования МВД, что формирует качественно новые вызовы к деятельности руководящего состава. Вызовы XXI века носят комплексный и междисциплинарный характер, требуя от руководителей не только профессиональной правовой подготовки, но и развитых управленческих, аналитических и коммуникативных компетенций.

Одним из ключевых вызовов является рост цифровых угроз, включая киберпреступность и использование высоких технологий в противоправной деятельности. Транснациональный характер современных преступлений усиливает зависимость эффективности правоохранительной деятельности от способности руководителей выстраивать системное взаимодействие с другими государственными органами и международными партнёрами. В научном контексте это свидетельствует о переходе от локальной модели управления к сетевой и многоуровневой системе обеспечения правопорядка.

Не менее значимым фактором выступает изменение роли общества и медиа в оценке деятельности органов внутренних дел. Повышение уровня общественного контроля, развитие цифровых коммуникаций и медиапространства формируют устойчивый запрос на прозрачность, подотчётность и открытую коммуникацию со стороны полиции. С точки зрения социологии управления, общественное доверие становится стратегическим ресурсом, напрямую влияющим на легитимность и эффективность правоохранительной системы.

В условиях обозначенных вызовов существенно возрастают требования к профессиональным компетенциям руководящего состава МВД. В первую очередь речь идёт о способности к лидерству и стратегическому управлению, предполагающих формирование долгосрочных целей, управление изменениями и принятие решений в условиях неопределённости. Руководитель перестаёт быть исключительно администратором и выступает как субъект стратегического развития организации.

Особое значение приобретает аналитическое мышление и умение работать с большими массивами данных. Использование аналитических платформ и цифровых инструментов позволяет переходить к доказательному управлению, основанному на прогнозировании рисков и оценке эффективности управленческих решений. В научной литературе данный подход рассматривается как необходимое условие повышения результативности государственной службы.

Кроме того, актуализируется потребность в развитии навыков межведомственного взаимодействия и международного сотрудничества. Современные угрозы безопасности требуют координации усилий различных государственных структур и интеграции национальной правоохранительной системы в международное правовое пространство.

Современные вызовы объективно формируют новые требования к руководящему составу МВД, трансформируя содержание управленческой деятельности и повышая значение научно обоснованной подготовки управленческих кадров.

Международный опыт подготовки руководящего состава правоохранительных органов демонстрирует устойчивую тенденцию к смещению акцента с формально-теоретического обучения на развитие практических управленческих и аналитических компетенций. В ведущих

странах данная подготовка рассматривается как самостоятельное направление профессионального образования управленческой элиты полиции.

В **США** подготовка руководителей в национальных и региональных полицейских академиях ориентирована на практико-ориентированные методы обучения. Ключевое место занимают симуляционные тренинги, анализ управленческих кейсов и моделирование кризисных ситуаций, что позволяет формировать навыки принятия решений в условиях стресса, неопределённости и повышенной ответственности. Такой подход обеспечивает тесную связь обучения с реальными условиями служебной деятельности. Рассмотрим опыт зарубежных стран в этом вопросе.

Европейская практика, представленная программами **CEPOL** и **EIPA**, акцентирует внимание на стандартах демократического управления. Учебные модули включают вопросы защиты прав человека, служебной этики, верховенства права и международного полицейского сотрудничества. С научной точки зрения данный подход способствует формированию ценностно-нормативной основы управленческой деятельности и повышению легитимности полиции в глазах общества.

Сингапурская модель подготовки руководящего состава отличается высокой степенью интеграции управленческих технологий и аналитических инструментов в образовательный процесс. Обучение строится с активным использованием данных, цифровых платформ и методов стратегического анализа, что формирует у руководителей способность к доказательному управлению и прогнозированию рисков. [2]

В целом международная практика подтверждает, что эффективность подготовки руководящего состава достигается за счёт сочетания практических методов обучения, ценностно-этических ориентиров и использования современных управленческих технологий.

Анализ международной практики подготовки руководящего состава правоохранительных органов показывает, что эффективное формирование управленческих компетенций достигается через сочетание практико-ориентированного обучения, ценностно-этической подготовки и внедрения современных управленческих технологий. Казахстан, развивая систему подготовки руководящих кадров МВД через Академию управления, находится на пути интеграции подобных подходов.

Таким образом, адаптация лучших международных практик к казахстанской модели позволит не только повысить профессиональную готовность руководящих кадров, но и обеспечить современную, прозрачную и ориентированную на общество систему управления МВД. В перспективе это создаст предпосылки для устойчивого развития правоохранительной системы и повышения её эффективности в условиях глобальных и национальных вызовов.

Заключение

Проведённый анализ институциональных, организационно-правовых и образовательных аспектов подготовки руководящего состава органов

внутренних дел позволяет сделать вывод о том, что эффективность реформирования правоохранительной системы во многом зависит от качества управленческих кадров. В условиях цифровизации, усложнения оперативно-служебной деятельности и роста общественных ожиданий формирование современного руководителя МВД приобретает стратегическое значение.

Вместе с тем в системе подготовки руководящего состава сохраняется ряд проблем. К их числу относится недостаточная ориентация отдельных образовательных программ на развитие управленческих качеств, преобладание формально-теоретических подходов над практико-ориентированными методами обучения, а также ограниченное использование современных аналитических и цифровых инструментов в учебном процессе. Кроме того, актуальной остаётся проблема формирования устойчивых ценностных установок, связанных с соблюдением прав человека, служебной этики и принципов подотчётности полиции обществу.

В целях преодоления обозначенных проблем представляется целесообразным дальнейшее развитие специализированных образовательных программ, ориентированных на подготовку управленческой элиты МВД, включая расширение модульного обучения, внедрение симуляционных и кейс-методов, а также системную оценку управленческих компетенций. Важным направлением является усиление междисциплинарного подхода, объединяющего правовую, управленческую, аналитическую и этико-ценностную подготовку.

Реализация указанных мер позволит обеспечить формирование профессионально подготовленного, стратегически мыслящего и социально ответственного руководящего состава, способного эффективно реагировать на современные вызовы и обеспечивать устойчивое развитие системы органов внутренних дел. В долгосрочной перспективе это будет способствовать повышению качества управления, укреплению законности и росту доверия общества к правоохранительным органам Республики Казахстан.

Список использованных источников

1. **Выступление Президента Касым-Жомарта Токаева** на заседании расширенной коллегии правоохранительных органов 25 июня 2025 года. https://akorda.kz/ru/vystuplenie-prezidenta-kasym-zhomarta-tokaeva-na-zasedanii-rasshirennoy-kollegii-pravoohranitelnyh-organov-235114 нтернет ресурс.
2. Управление верховного комиссара ООН по правам человека. Стандарты и практика в области прав человека для работников полиции.

Сведения об авторах

Алмагамбетова Амина Солдатовна *— департамент бастығының жеке құраммен жұмыс жөніндегі орынбасары, полиция полковнигі,* ***a.almagambetova @mvd .gov.kz***

Алмагамбетова Амина Солдатовна *— заместитель начальника Департамента по работе с личным составом, полковник полиции.*

Almagambetova Amina Soldatovna *— deputy Head of the Department for Work with Personnel, Police Colonel.*

Абеуов Дулат Алиасқарұлы — *Басқару кадрларын даярлау факультетінің бастығы, философия докторы (PhD), полиция полковнигі (Қазақстан еспубликасы ІІМ басқару академиясы,* ***dulatabeuov@mail.ru.***

Әбеуов Дулат Алиаскарович — *Академияның, Қазақстан Республикасы ІІМ басқармасының басшы құрамын даярлау факультетінің бастығы, PhD, қауымдастырылған профессор.*

Abeuov Dulat Alyaskarovich — *Head of the Faculty of Leadership Training of the Academy, Department of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, PhD, Associate professor.*

АКИМЖАНОВ Е.С.
БИТЕНОВА М.К.
Қазақстан Республикасы ІІМ
Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУ КЕЗІНДЕ ҚОЛДАНУ БОЛАШАҒЫ

Мақалада қылмыстық сот ісін жүргізудің тиімділігін жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын енгізу арқылы арттыру жолдары қарастырылады. Автор АҚШ, Еуропа және Қазақстан тәжірибесіне талдау жасап, бұл елдерде ЖИ бұлтартпау шараларын таңдау, жаза тағайындау және тергеу әрекеттерін автоматтандыру мақсатында қолданылатынын атап өтеді. Сондай-ақ, алгоритмдердің ашық еместігі мен ықтимал кемсітушілік сияқты тәуекелдер мен шектеулер де қарастырылады. Мақалада Ресейде ЖИ-ні сотқа дейінгі сатыда енгізу орынды деп ұсынылады, атап айтқанда, азаматтармен өзара әрекеттесу үшін чат-боттарды және істерді тергеушілер арасында автоматты бөлу жүйесін пайдалану ұсынылады. Бұл процесс ашықтығын арттырып, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетуге және құқық қорғау органдары жұмысының тиімділігін күшейтуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: *жасанды интеллект, сотқа дейінгі іс жүргізу, тергеуді цифрландыру, компьютерлік алгоритмдер, сот төрелігіне қол жеткізу, автоматтандыру, құқық қорғау органдары, құқықтық шешімдер.*

Перспективы применения исскуственного интеллекта в досудебном производстве

В статье рассматриваются пути повышения эффективности уголовного судопроизводства через внедрение искусственного интеллекта (ИИ). Автор анализирует опыт США, Европы и Казахстана, где ИИ применяется для выбора мер пресечения, назначения наказаний и автоматизации следственных действий. Также обсуждаются риски и ограничения использования ИИ, включая возможную дискриминацию и непрозрачность алгоритмов. В статье предлагается внедрение ИИ на досудебной стадии в России, с акцентом на использование чат-ботов для взаимодействия с гражданами, а также автоматическое распределение дел между следователями. Это поможет повысить доступность и прозрачность процесса, а также снизить

коррупционные риски и повысить эффективность работы органов правопорядка.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, досудебное производство, цифровизация расследования, компьютерные алгоритмы, доступность правосудия, автоматизация, органы правопорядка, правовые решения.*

Prospects for the of artificial intelligence in pretrial proceedings

The article examines how artificial intelligence (AI) can enhance the efficiency and accessibility of criminal justice. It analyzes the practices of the United States, Europe, and Kazakhstan, where AI is used for selecting preventive measures, sentencing, and automating investigative procedures. The author also discusses the risks of AI implementation, such as potential bias, discrimination, and lack of transparency in algorithmic decision-making. The article proposes the phased introduction of AI at the pre-trial stage in Russia, including the use of chat bots to interact with citizens and automatic distribution of cases among investigators. These measures can improve transparency, reduce corruption risks, and increase overall system effectiveness.

Keywords: *artificial intelligence, pre-trial proceedings, digitalization of investigation, computer algorithms, accessibility of justice, automation, law enforcement agencies, legal decisions.*

Кіріспе

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру қылмыстық процестің дәлелдемеге ең қатты сүйенетін, әрі ақпараттық инфрақұрылымы күрделі кезеңі болып саналады. Дәл осы сатыда оқиғаға құқықтық баға беріледі, дәлелдемелер жиналып, олардың жарамдылығы тексеріледі, кейін айыптау немесе ақтау бағытына ықпал ететін бастапқы тұжырымдар қалыптасады. Қазіргі әлеуметтік ортада ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кең таралуы қылмыстық әрекеттердің цифрлық ізі қалатынын күшейтті: байланыс жазбалары, мессенджердегі хат алмасулар, банктік транзакциялар, геолокация деректері, бейнебақылау материалдары, бұлттық сервистердегі контент және өзге де дерек түрлері. Мұндай ахуалда мәселе тек деректер көлемімен шектелмейді; деректердің әркелкілігі, құрылымданбаған сипаты және түрлі көздерге шашыраңқы болуы тергеу тәжірибесінде айқын сезіледі.

Жасанды интеллект осы түйінде практикалық құрал ретінде көрінеді: ол үлкен әрі құрылымданбаған массивтерді өңдеуге, мағыналық байланыстарды табуға, уақыттық-кеңістіктік заңдылықтарды байқауға мүмкіндік береді. Алайда ЖИ енгізу тек техникалық жаңғырту ретінде қабылданса, құқықтық салдарлары толық ашылмай қалады. Себебі ЖИ қолдану дәлелдемелер теориясына, процессуалдық кепілдіктерге, дербес деректерді қорғауға және әділетті сотталу қағидатына тікелей әсер ететін институционалдық өзгеріс сипатында.

Сондықтан мәселені ЖИ қолдануға бола ма? деген деңгейде қою жеткіліксіз; негізгі сұрақ, ЖИ қандай шарттар орындалғанда заңды, сенімді және дауда орнықты құралға айналады?

ҚР Қылмыстық-процестік кодексінің ұстанымы бойынша дәлелдеме – жай ақпарат емес, ол заңда белгіленген тәртіппен алынған, бекітілген және тексерілген мәлімет [1]. Осыдан ЖИ нәтижесі дәлелдемелік айналымға енгізілуі үшін оның қалай қалыптасқаны, қандай дерекке сүйенгені, қандай өңдеуден өткені және бұл үдерістің процессуалдық бақылауға сәйкестігі анық әрі тексерілетін болуы қажет деген талап туындайды. Бұған қоса, тергеу материалдары дербес деректермен тығыз байланысты болғандықтан, оларды өңдеу мақсаттылық, минимизация, құқықтық негіздің анықтығы және қауіпсіздік қағидаларына сәйкес жүргізілуі тиіс [2].

Осы мақалада ЖИ-ді сотқа дейінгі тергеп-тексеруде қолдану перспективалары тәуекелге негізделген басқару логикасы арқылы пайымдалады: ЖИ қай учаскеде шын мәнінде тиімді, қай жерде құқықтық «салмақ» артады, ал қандай жағдайда адам бақылауы мен процессуалдық кепілдіктер міндетті түрде күшейтілуі керек деген мәселелер алдыңғы қатарға шығарылады.

Зерттеу әдістемесі

Зерттеу нормативтік-құқықтық талдауға, салыстырмалы-құқықтық тәсілге және тәуекелдерді басқару қағидаларына сүйенеді. Нормативтік талдауда ҚР ҚПК шеңберінде дәлелдеме ұғымы, тергеу әрекеттерінің рәсімдері және тараптардың құқықтары қарастырылды [1]. Сонымен бірге дербес деректерді қорғау және ақпараттық қауіпсіздік талаптарын қамтитын ережелер жеке блок ретінде талданды [2].

Салыстырмалы-құқықтық бағыт халықаралық ұйымдар мен стандарттаушы құрылымдардың құқық қорғау саласында ЖИ қолдануға қатысты ұсынып отырған қағидаттарын жүйелеуге арналды. Әдістемелік қаңқа ретінде NIST AI RMF моделіндегі тәуекелді басқарудың функционалдық логикасы басқару–сәйкестендіру–өлшеу–басқару алынды [3, с. 3–6]. Бұған қоса, құқық қорғау қызметінде жауапты инновацияға тән базалық принциптер заңдылық, зиянды азайту, адам автономиясы, әділеттілік және басқару қолданылып, ЖИ енгізудің құқықтық-этикалық өлшемдерін айқындауға мүмкіндік берді [4, с. 5–8].

Сотқа дейінгі тергеп-тексеруде жи қолданудың негізгі бағыттары

Сотқа дейінгі тергеуде ЖИ қолдану бір ғана міндетпен шектелмейді: ол тергеудің ақпараттық циклін әртүрлі деңгейде қолдайтын бірнеше бағыттан тұрады. Мұндай қабаттарға бөлу ЖИ мүмкіндігін әсірелемей, нақты қай жерде пайдасы жоғары, ал қай жерде құқықтық және дәлелдемелік тәуекел күшейетінін көрсетуге көмектеседі. Ең маңыздысы, тергеу контексінде ЖИ әрдайым адам–жүйе байланысында жұмыс істеуі тиіс, алгоритм өңдейді, іріктейді немесе ұсыным береді, бірақ процессуалдық жауапкершілік пен қорытынды шешім уәкілетті тұлғада сақталады.

Алғашқы бағыт, деректерді қабылдау және бастапқы жүйелеу. Қылмыстық іс материалдары көбіне көпарналы ақпараттан құралады: арыз-шағымдар, жедел

хабарламалар, бейнематериалдар, электрондық хаттар, интернеттен алынған мәліметтер, сондай-ақ ведомстволық дерекқор жазбалары. Осы массивті бастапқы кезеңде құрылымдау тергеудің уақыттық тиімділігіне тікелей әсер етеді. ЖИ мәтіндік хабарламаларды мазмұны бойынша топтастырып, ықтимал санаттарын ажыратуға, қайталанатын эпизодтарды сәйкестендіруге, бір тұлғаға немесе бір оқиғаға қатысты материалдардың «жинақталып» тұрғанын көрсетуге қабілетті. Мұндай нәтижелер тергеушіге бастапқы бағалау мен жоспарлауды жылдамдатуға көмектеседі. Бірақ бұл жерде құқықтық шек айқын: ЖИ өтініш бойынша процессуалдық шешімді автоматты түрде қабылдамауы тиіс, өйткені тіркеу, саралау, қабылдау немесе бас тарту сияқты әрекеттердің уәждемесі тексерілетін болуы керек және жауапкершілік адамға бекітіледі [1]. Сондықтан бастапқы жүйелеу, ЖИ үшін «көмекші сүзгі» деңгейіндегі міндет.

Келесі бағыт, мәтіндік және дыбыстық материалдарды өңдеу. Тергеу барысында жауап алу хаттамалары, телефон сөйлесулерінің жазбалары, мессенджер хаттары, электрондық пошталар, құжаттар көлемі тез ұлғаяды. Табиғи тіл өңдеу технологиялары бұл материалдарды транскрипциялау, сөйлеушілерді ажырату, атауларды тұлға, ұйым, орын тану, уақыттық маркерлерді бөліп көрсету, мәтінді ықшамдап мазмұндау және мағыналық байланыстарды табу сияқты міндеттерді орындай алады. Нәтижесінде маңызды деректерді жіберіп алу ықтималдығы төмендеп, оқиға бойынша уақыт желісін құру жеңілдейді. Дегенмен тілдік модельдердің ықтималдық табиғаты жалған толықтыру немесе контекстті қате түсіндіру тәуекелін сақтайды. Тергеу жағдайында мұндай ауытқу өте сезімтал, өйткені бір фразаның бұрмалануы оқиғаның құқықтық бағасына әсер етуі мүмкін. Сондықтан ЖИ жасаған транскрипция мен мәтіндік өңдеу өнімдері міндетті түрде бастапқы тасымалдаушымен салыстырылып, тексеруден өтіп, содан кейін ғана процессуалдық бекіту мәселесі қарастырылуы қажет. Дәл осы верификация ЖИ нәтижесін дәлелдемелік кеңістікке енгізудегі негізгі сақтандыру механизмі болады.

Үшінші бағыт, бейне және кескін материалдарын талдау. Бейнебақылау деректері тергеудің ең ауыр сегменттерінің бірі: жүздеген сағаттық жазбаны қолмен қарап шығу уақыт пен ресурс тұрғысынан қымбат. Компьютерлік көру модельдері объектілерді анықтау адам, көлік, зат, қозғалыс траекториясын бағалау, күмәнді әрекеттердің уақытын белгілеу, маңызды фрагменттерді автоматты түрде бөліп алу сияқты міндеттерді жеңілдетеді. Бұл оқиға динамикасын қалпына келтіруде пайдалы. Алайда дәлелдемелік деңгейде жалған сәйкестік және контекстік қателік тәуекелі жоғары: камера сапасы, жарық, ракурс, кадр жиілігі модельдің қателесу ықтималдығын арттырады. Сол себепті бейнеаналитика нәтижесі көбіне бағыттаушы белгі ретінде қолданылып, нақты кадрлар мен деректер дәстүрлі криминалистикалық рәсімдермен бекітілуі тиіс: түпнұсқаны сақтау, метадеректерді тексеру, тұтастықты растау және өзге де әрекеттер. Бұл тәсіл ЖИ пайдасын сақтай отырып, құқықтық дауды күшейтпеуге мүмкіндік береді.

Төртінші бағыт, байланыстарды талдау және графтық модельдеу. Ұйымдасқан қылмыс, қаржылық алаяқтық, есірткі айналымы және киберқылмыс істерінде дәлелдемелік күш кейде жеке фактілерден гөрі, объектілер арасындағы қатынастар құрылымына сүйенеді: транзакциялар тізбегі, байланыс жиілігі, құрылғылардың сәйкестігі, геолокациялық қабаттасулар, аккаунттардың қатар белсенділігі және т.б. Граф талдау алгоритмдері осындай күрделі желіні көрнекі етіп ұсынып, орталық түйіндерді, көпір байланыстарды немесе жасырын топтарды табуға мүмкіндік береді. Бұл тергеу нұсқаларын нақтылауға және дәлелдемелерді нысаналы жинау стратегиясын құруға көмектеседі. Бірақ мұнда да бір қағида сақталады: графтық модельдеу, дәлелдеме емес, аналитикалық өнім. Ол кейін процессуалдық тәртіппен алынған нақты деректермен бекітілуі қажет банк құжаттары, куә жауаптары, цифрлық сараптама қорытындылары және т.б.

Бесінші бағыт, процессуалдық шешім қабылдауға қолдау көрсету. Бұл салаға тәуекелді бағалау, ресурстарды жоспарлау, ықтимал тергеу әрекеттерін ұсыну, материалдарды басымдық бойынша реттеу сияқты функциялар кіреді. Мысалы, жүйе дәлелдемені жоғалту қаупі жоғары эпизодты көрсетіп, жедел әрекеттің маңызын белгілей алады немесе қандай дереккөздерді бірінші кезекте сұрату керектігіне қатысты ұсыным береді. Дегенмен, дәл осы бағыт ең даулы болып саналады, ЖИ ұсынымы бұлтартпау шарасына, тергеу бағытына немесе айып тағу логикасына жанама түрде ықпал етуі ықтимал. Мұндай ықпал әділеттілік пен тараптардың теңдігі қағидаттарына қауіп төндіреді. Сондықтан шешім қабылдауды қолдау жүйелері тек ұсынымдық режимде қалуы тиіс: қорытындыны адам қабылдайды, ал ұсыным логикасы түсіндірілетін және тексерілетін болуы қажет; дереккөздері, шектеулері және ықтимал қателік ауқымы алдын ала сипатталуы тиіс [4, б. 5–8]. Әйтпесе ЖИ көмекші рөлінен шығып, көзге көрінбейтін шешім қабылдаушыға айналу қаупі бар.

Қорытындылай келгенде, сотқа дейінгі тергеп-тексеруде ЖИ қолдану деректерді қабылдау мен құрылымдаудан бастап, мәтін/дыбысты өңдеу, визуалды материалдарды талдау, байланыстарды модельдеу және шешім қабылдауды қолдауға дейінгі кең спектрді қамтиды. Алайда бұл бағыттардың құқықтық тәуекел деңгейі бірдей емес, іздеу мен сұрыптау сияқты функциялар көбіне төмен тәуекелді әрі жоғары тиімді болса, процессуалдық шешімге ықпал ететін ұсынымдық жүйелер тәуекелі жоғары аймаққа жатады. Сондықтан ЖИ енгізудің практикалық негізі дәл осы функционалдық айырмашылықтарды ескеріп, адамның бақылауы мен процессуалдық кепілдіктерді тәуекел деңгейіне сай күшейту.

ЖИ нәтижелерінің процессуалдық жарамдылығы

Сотқа дейінгі тергеп-тексеруде жасанды интеллектті қолданудың ең күрделі құқықтық түйіні, жүйе берген нәтижеге дұрыс процессуалдық мәртебе беру және сол мәртебеге сай оны іс жүргізу кеңістігінде заңды түрде айналымға енгізу. Қылмыстық процесте кез келген ақпарат автоматты түрде дәлелдемеге айналмайды: дәлелдеме деп тек заңда көрсетілген субъект заңда белгіленген

тәртіппен алған, бекіткен және кейін тексеруге мүмкіндік беретін мәліметтер танылады [1]. Сондықтан бағалау жүйе не деді? дегеннен басталмайды. Нақтырақ өлшемдер қорытынды қандай дерекке сүйенді, қандай өңдеуден өтті, бұл өңдеу қандай бақылаумен жүргізілді және ең бастысы, қарсы тарап оны қайта тексеріп, даулай ала ма деген сұрақтар.

Осы логикадан ЖИ нәтижелерін тергеу тәжірибесінде кемінде үш түрлі функциялық режимде қарастыру орынды. Бірінші режимде ЖИ бағдарлаушы белгі ретінде жұмыс істейді: үлкен материалдар массивінде ықтимал мәнді бөліктерді алға шығарады, мәтіннен кілт сөздерге жақын үзінділерді ұсынады, бейнежазбадағы назар аударуға тұрарлық уақыт интервалдарын белгілейді, байланыс жазбаларын тақырыптық топтарға бөледі. Мұндай өнім әдетте сотта дәлелдеме ретінде ұсынылмайды, бірақ тергеу нұсқаларын нақтылау мен іздеу шеңберін тарылтуға көмектеседі. Бұл деңгейде сенімділіктің негізгі шарты, қайта өндірілу және толық лог жүргізу. Бірдей бастапқы дерек пен бірдей параметрлер қолданылса, нәтиже де қайта алынуы тиіс; қолданылған жүйе нұсқасы, сүзгілер, шектер, уақыт аралығы және өңдеу қадамдары міндетті түрде тіркелуі қажет [7, б. 9–12]. Егер бұл тәртіп сақталмаса, бағдарлаушы нәтиже де тексерілмейтін көзқарасқа айналып, тергеуді дұрыс бағыттаудан қалады.

Екінші режим, өлшеу және сәйкестендіру сипатындағы ғылыми-техникалық нәтижелер. Мысалы, дыбыстық ұқсастықтың ықтимал коэффициенті, биометриялық сәйкестіктің баллы, мәтін авторлығын статистикалық бағалау, құрылғылардың мінез-құлықтық іздерін салыстыру сияқты өнімдер табиғаты жағынан сараптамалық процедураға жақындайды. Мұнда ЖИ фактіні жарияламайды, ықтималдық бағалау береді, ал оның дәлелдемелік салмағы қолданылған әдістеменің ғылыми негізділігі мен тексерілімділігіне тәуелді болады. Сол себепті процессуалдық жарамдылыққа қойылатын талаптар күшейеді: әдістеме сипаттамасы, деректер жиынының сапасы мен шығу тегі, модель нұсқасы мен конфигурациясы, қателік деңгейлері және қолдану шектеулері, сондай-ақ валидация хаттамасы көрсетілуі тиіс [3, б. 6–8]. Осы компоненттер ашық берілмесе немесе тәуелсіз тексеруге мүмкіндік болмаса, ЖИ нәтижесінің сотта дәлелдемелік құндылығы әлсірейді, өйткені оның ғылыми негізі де, тексерілімділігі де күмән тудырады.

Бұл жерде түсіндірмелілік мәселесі де алдыңғы қатарға шығады. Қара жәшік қағидатымен жұмыс істейтін модель қарсы тараптың даулауы үшін жеткіліксіз болуы ықтимал, қорғау тарабы нәтижеге қандай белгілер әсер еткенін, қате ықтималдығының қандай екенін, бағалаудың қандай шектеулерде дұрыс саналатынын сұрай алуы керек. Мұндай ақпарат болмаған жағдайда жарыспалылық қағидаты әлсірейді және ЖИ-діңобъективтілік әсері күшейеді, яғни статистикалық нәтиже адам санасында дәлелденген факт ретінде қабылдану қаупі артады.

Үшінші режим – процессуалдық шешімге ықпал етуі мүмкін ұсынымдық жүйелер. Мұнда ЖИ белгілі бір әрекетті ұсынып, тәуекел скорингі арқылы тұлғаның қауіптілік деңгейін бағалауы, эпизодтың қылмыстық ықтималдығын

есептеуі немесе қандай тергеу әрекеті тиімдірек екенін болжауы мүмкін. Құқықтық қауіп дәл осы нүктеде ең жоғары болады, себебі ұсыным жеке адамның құқықтары мен бостандықтарына тікелей немесе жанама әсер етуі ықтимал. Мәселен, тәуекел рейтингі тергеушінің ойлау бағытын алдын ала қалыптастырып, бейтараптық қағидатына зиян келтіруі мүмкін. Сондықтан жоғары тәуекелді қолдануларда ашықтық, қадағалау, кемсітпеу және құқықтық қорғау тетіктерін күшейту қажеттігі халықаралық деңгейдегі құжаттарда да атап өтіледі [5, б. 3–6]. Бұл режимде ЖИ тек көмекші болып қалуы тиіс: шешім адам тарапынан қабылданады, ал уәждеме ЖИ ұсынымынан бөлек, өзге дәлелдемелермен негізделуі қажет.

Процессуалдық жарамдылықты қамтамасыз ететін тағы бір түйінді өлшем, электрондық деректің тұтастығы және қадағалау ізі. Электрондық дәлелдемелер үшін қайдан алынды, кім алды, қалай сақталды, өзгермегенін қалай дәлелдейміз? деген сұрақтар дәстүрлі криминалистикадағы дәлелдеме тұтастығы қағидасымен мәндес. Достастық нұсқаулығында электрондық материалдың манипуляцияға бейімділігі арнайы көрсетіліп, тұтастықты дәлелдеудің рәсімдік маңызы айқындалады [7, б. 8–12]. ЖИ қолданылған кезде бұл талап қос қабат сипат алады, бастапқы деректің тұтастығы ғана емес, алгоритмдік өңдеу тізбегінің тұтастығы да сақталуы керек. Яғни қандай алдын ала өңдеу жүргізілді тазалау, қысқарту, форматты өзгерту, қандай модель қолданылды, параметрлер қалай қойылды – барлығы тіркеліп, кейінгі тексеруге ашық болуы тиіс.

Сонымен бірге, тараптардың теңдігі қағидаты процессуалдық жарамдылықтың практикалық өлшеміне айналады. Егер айыптау тарабы ЖИ арқылы кең көлемді аналитика жүргізіп, ал қорғау тарабы сол аналитиканың қалыптасу жолын тексере алмаса, процессуалдық тепе-теңдік бұзылады. Сондықтан қорғау тарабы алгоритмдік өңдеудің логтарына, негізгі параметрлеріне және қолдану тәртібіне кемінде нәтижені қайта есептеуге немесе тәуелсіз сараптамалық бағалауға мүмкіндік беретін деңгейде қол жеткізе алуы тиіс [7, б. 9–12]. Мұнда әңгіме құпия тергеу әдістерін жариялау туралы емес, дәлелдемелік әдістің тексерілімділігін қамтамасыз ету туралы.

Осылайша, ЖИ нәтижелерінің процессуалдық жарамдылығы нақты мәртебені дұрыс айқындаумен, қайта өндірілу мен толық лог жүргізумен, қателік пен шектеулерді ашық көрсетумен, түсіндірмелілікпен, тараптардың тең қолжетімділігімен және электрондық дерек пен өңдеу тізбегінің тұтастығын сақтаумен қамтамасыз етіледі. Бұл талаптар ЖИ-ді құқықтық «күңгірт аймақтан» шығарып, заңды дәлелдемелік айналымға жақындатады.

Тәуекелдер және оларды төмендету механизмдері

ЖИ енгізу тәуекелдерін талдағанда оларды техникалық, құқықтық, этикалық және ұйымдастырушылық өлшемдер бойынша бөлу қисынды. Бұл жіктеу қағаз жүзіндегі схема ғана емес, әр топқа сәйкес алдын алу тетіктері де әртүрлі болады. Тергеу тәжірибесінде ең қауіпті жағдай, тәуекелдердің көрінбей қалып, жүйе берген нәтиженің адам санасында күмәнсіз ақиқат ретінде орнығуы.

Сондықтан тәуекелдерді басқару ЖИ қолданудың қосымша опциясы емес, оның міндетті регламенті ретінде қарастырылуы керек.

Техникалық тәуекелдердің өзегінде деректер сапасы мен контекст мәселесі жатыр. Модель үйренген орта мен нақты тергеу ортасы сәйкес келмесе домендік сәйкессіздік, қателік жиілейді: бейнеаналитикада жарық пен ракурс, мәтіндік талдауда сленг, көпмағыналылық немесе қазақ-орыс аралас тіл модельдің қате интерпретациясын күшейте алады. Мұндай қателік тергеу бағытын бұрып, белгілі бір тұлғаға негізсіз назар аудартуы немесе шынайы мәнді эпизодтың тасада қалуына әкелуі ықтимал. Сол себепті жүйені бір рет іске қосып қою жеткіліксіз; үздіксіз тестілеу, валидация және мониторинг қажет. NIST құрылымы тәуекелді тұрақты өлшеу және басқару логикасын дәл осы тұрғыдан негіздейді [3, б. 8–10]. Практикалық деңгейде модель паспорты маңызды, қолдану шегі, дерек талаптары, қателік метрикалары, жаңарту тәртібі нақты көрсетілуі тиіс.

Құқықтық тәуекелдер заңдылық пен жауапкершілікке тіреледі. Қылмыстық процесте шешім үшін жауап беретін субъект, тергеуші немесе прокурор, сондықтан жүйе айтты деген уәж жауапкершілікті жоймайды [1]. Осыдан басқару архитектурасының анықтығы талап етіледі: жүйені кім әзірледі немесе сатып алды, кім қолданады, кім қадағалайды, кім аудит жүргізеді, қандай өкілеттік пен жауапкершілік шектері бар. INTERPOL принциптері құқық қорғау саласында ЖИ қолданғанда басқару, заңдылық және адам автономиясы талаптарын алға қояды [4, б. 5–8]. Бұл қағидалар нақты регламентке айналуы тиіс: қай функция тек ұсыным береді, қай функция міндетті қосарланған тексеруді қажет етеді, қайсысына мүлде жол берілмейді.

Этикалық тәуекелдердің бастысы, алгоритмдік смещение және әділетсіз әсерлер. Егер модель тарихи деректердегі селективті практиканы үйреніп алса, ол кейбір топтарға қатысты жүйелік теңсіздік тудыруы мүмкін. Мәселен, белгілі аймақтарды тәуекелі жоғары деп автоматты белгілеп, ресурстардың бөлінуін біржақты ету ықтималдығы бар. Сондықтан деректер репрезентативтілігі, әділеттілік тестілері және дискриминациялық ықпалдарды бағалау міндетті болуы тиіс [5, б. 3–4]. Бұл тек моральдық талап емес, ол қылмыстық құдалаудың бейтараптығын және дәлелдеме бағалаудың әділдігін қорғауға бағытталған процессуалдық кепілдік. Мұнда адам бақылауы принципі шешуші, нәтиже әрдайым контекстпен салыстырылып, балама түсіндірулер қарастырылуы керек.

Ұйымдастырушылық тәуекелдер кадрлық дайындық, регламенттердің толықтығы және қауіпсіздік мәдениетімен байланысты. Егер қызметкер ЖИ-дің статистикалық табиғатын, ықтимал қателіктерін және шектеулерін түсінбесе, нәтижені дұрыс интерпретацияламайды. Сондықтан оқыту тек қалай қолдану емес, қалай тексеру және қалай күмәндану дағдысын қалыптастыруға бағытталуы керек. Сонымен қатар апаттық режим алдын ала жазылуы қажет: қате анықталса не істеледі, қай шешімдер қайта қаралады, қандай нәтижелер жоққа шығарылады, қандай деректер қайта тексеріледі деген сценарийлер айқын болуы тиіс.

Құпиялылық тәуекелі де бөлек назарды қажет етеді, өйткені тергеу деректері жеке өмірге тікелей қатысты болады. Деректерді өңдеу құқықтық негізге, мақсаттылыққа және қауіпсіздік шараларына сүйенуі тиіс [2]. Мұнда минимизация қағидасы ерекше маңызды: қажетсіз деректерді жүйеге жүктемеу, артық көшірме жасамау, қолжетімділікті рөлдер бойынша шектеу. Қауіпсіздік аудиті ақпараттық жүйемен шектелмей, ЖИ моделіне тән қауіптерді де қамтуы керек, мысалы, сыртқы ықпал арқылы параметрлердің бұрмалануы немесе модельден құпия деректердің жанама түрде ашылып қалуы.

Тәуекелдерді төмендетудің тиімді логикасы көпқабатты қорғанысқа сүйенеді, техникалық қабатта, валидация, мониторинг, лог жүргізу және модель паспорттары; құқықтық-процессуалдық қабатта, қолдану регламенттері, жауапкершілік картасы және тараптардың қолжетімділігі; институционалдық қабатта – тәуелсіз аудит, кадрлық оқыту, этикалық бақылау және шағымдану механизмдері [3, б. 8–10; 4, б. 5–8; 5, б. 3–6]. Бұл тәсіл ЖИ-дің пайдалы функцияларын сақтап, құқықтық қауіптерді жүйелі түрде төмендетуге мүмкіндік береді.

Қазақстан үшін енгізудің кезеңдік моделі

Қазақстан жағдайында ЖИ енгізудің практикалық логикасы төмен тәуекел жоғары пайда қағидасынан басталғаны ұтымды. Құқық қорғау саласында технология құны тек шығын-тиімділікпен өлшенбейді, қате нәтиже адамның құқығы мен бостандығына, ал түптеп келгенде сот әділдігіне әсер етуі мүмкін. Сондықтан бастапқы кезеңде процессуалдық шешімдерге тікелей ықпал етпейтін, бірақ деректермен жұмыс тиімділігін арттыратын құралдар басым болуы тиіс.

Алғашқы кезеңде пилоттық режимде индексация, транскрипция, тақырыптық сұрыптау, дубликаттарды табу, материалдарды хронологияға орналастыру сияқты функцияларды енгізу қисынды. Бұл жерде басты шарт, лог жүргізудің толықтығы, деректер қауіпсіздігі және персоналды даярлау. Жүйе қандай файлға қашан қол жеткізді, қандай параметр қолданды, қандай нәтиже шығарды, барлығы автоматты түрде тіркелуі тиіс [7, б. 9–12]. Пилоттастыру кезінде әрбір автоматты транскрипцияның бастапқы аудиомен салыстырылуы, әрбір сұрыптаудың қолмен бақылаудан өтуі қалыпты практикаға айналуы керек.

Келесі кезеңде электрондық дәлелдемелермен жұмыс стандарттарын күшейтіп, бірыңғай цифрлық тәртіп қалыптастыру маңызды. Қамқоршылық тізбегі, хэш-фиксация, сақтау, жариялау рәсімдері цифрлық ортада біркелкі орындалуы қажет. Достастық нұсқаулығы дәлелдеме тұтастығын сақтаудың және аудит ізін жүргізудің рәсімдік маңызын атап өтеді [7, б. 8–15]. Мұны Қазақстанда ведомстволық регламенттермен қатар, әдістемелік ұсынымдар арқылы нақтылап, тергеу тәжірибесіне бірдей енгізу қажет: түпнұсқа файл, жұмыс көшірмесі және талдау үшін қолданылған нұсқа айқын ажыратылып, әрқайсысының қолжетімділік режимі белгіленгені дұрыс.

Үшінші кезеңде нормативтік бекіту мен тәуелсіз аудит институтын орнықтыру алдыңғы қатарға шығады. Бұл кезеңнің мәні – технология бар дегенді

ғана емес, оның заңды түрде қолданылатынын және тексерілетінін қамтамасыз ету. Еуропа кеңесі құжаттарында жоғары тәуекелді қолданулар үшін ашықтық пен бақылаудың міндеттілігі баса көрсетіледі [5, б. 3–6]. Тиісінше, ЖИ қолданудың шектері нормативтік түрде белгіленуі тиіс, қандай функциялар тек ұсынымдық, қандай сценарийлерде қолдануға тыйым салынады, қандай жағдайда қосарланған бақылау адам + тәуелсіз тексеру қажет.

Төртінші кезеңде ғана процессуалдық шешімге ықпал етуі мүмкін жоғары тәуекелді құралдарды шектеулі әрі қатаң бақылаулы ортада сынау туралы айтуға болады. Мұнда адам бақылауы, әділеттілік тестілері, түсіндірмелілік және апелляция мүмкіндігі міндетті түрде қарастырылуы тиіс [4, б. 5–8]. Ұсынымдық скорингтің шешімге ықпал ету дәрежесі құқықтық түрде шектеліп, тергеушінің уәждемесі тек ЖИ нәтижесіне сүйенбей, өзге дәлелдемелермен расталуы қажет. Сонымен бірге жүйе жаңартылған сайын қайта валидация жүргізіліп, қателік деңгейлері мен ықпал көрсеткіштері жүйелі түрде қайта бағалануы керек [3, б. 8–10].

Жалпы алғанда, кезеңдік модель ЖИ енгізуді «бірден кең қолдану» ретінде емес, дәлелдеме тұтастығын, тараптардың теңдігін және құқықтық кепілдіктерді сақтайтын институционалдық орта құру ретінде түсіндіреді. Мұндай тәсіл тергеудің сапасын арттыру әлеуетін іске асырып қана қоймай, заңдылық қағидатын технологиялық ортада нақты әрі орнықты етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Талдау сотқа дейінгі тергеп-тексеруде жасанды интеллекттің әлеуеті жоғары екенін көрсетеді, бірақ оның тиімділігі тек техникалық өнімділікпен өлшенбейді. Негізгі өлшем, процессуалдық заңдылықтың сақталуы, дәлелдемелердің жарамдылығы және құқықтық кепілдіктердің нақты жұмыс істеуі. ЖИ үлкен көлемдегі құрылымданбаған деректерді мәтін, аудио, бейне, транзакциялар, метадеректер жедел өңдеп, байланыстарды айқындау арқылы тергеудің ақпараттық қамтылуын күшейтеді және нұсқаларды негіздеуге көмектеседі. Бұл жерде ЖИ-дің құндылығы дәлелдемені алмастыруда емес, дәлелдемеге апаратын аналитикалық жолды қысқартуда және ресурстық шектеулерді азайтатын «көмекші күш» болуында.

Сонымен бірге, ЖИ нәтижелерін дәлелдемелік мағынада қолдану бірқатар қатаң шарттарды талап етеді. Біріншіден, ЖИ өнімдерінің процессуалдық мәртебесі алдын ала айқындалып, олар көбіне бағдарлаушы-талдамалық сипатта қарастырылғаны жөн; түпкі шешім үшін жауапкершілік уәкілетті тұлғада қалуы тиіс. Екіншіден, сенімділік қайта өндірілу, толық лог жүргізу, қателік ықтималдығын ашық көрсету және тұрақты аудит ізі арқылы дәлелденуі қажет. Үшіншіден, қорғау құқығы нақты қамтамасыз етіліп, алгоритмдік өңдеудің қолданылу тәртібі, бастапқы деректердің тұтастығы және негізгі параметрлер туралы ақпаратты тексеруге мүмкіндік беретін тетіктер қалыптасуы тиіс.

Зерттеу нәтижелері ЖИ енгізу тәуекелдерін төмендету үшін тәуекелге негізделген басқару моделін қолданудың маңызын негіздейді, деректерді басқару саясаты, ақпараттық қауіпсіздік, тәуелсіз аудит, жүйелі мониторинг

және адам бақылауы институционалдық деңгейде бекітілгенде ғана ЖИ құқықтық кеңістікте орнықты құралға айналады [3; 4; 5]. Қазақстан үшін кезең-кезеңімен енгізу жолы анағұрлым ұтымды: алдымен төмен тәуекелді функциялар іздеу, индексация, транскрипция, сұрыптау, кейін электрондық дәлелдемелердің тұтастығын қамтамасыз ететін стандарттар қамқоршылық тізбегі, хэш бекіту, сақтау және ашып көрсету тәртібі, содан соң ғана жоғары тәуекелді ұсынымдық жүйелерді бақылаулы ортада апробациялау.

Осылайша, сотқа дейінгі тергеп-тексеруде жасанды интеллектті қолдану болашағы «инновация–кепілдік» теңгерімі сақталғанда ғана ғылыми әрі практикалық тұрғыда ақталады. ЖИ тергеу сапасын арттыра алады, бірақ ол құқық үстемдігі қағидаттарына бағындырылып, дәлелдемелердің заңдылығын және тараптардың тең мүмкіндігін қамтамасыз ететін нормативтік әрі ұйымдастырушылық инфрақұрылыммен бірге енгізілуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер көзі

1.**Jung J., Concannon C., Shroff R., Goel Sh., Goldstein D.** Күрделі шешімдер үшін қарапайым ережелер // Жұмыс құжаты, Стэнфорд университеті. 2017. 2 сәуір. URL: https://arxiv.org/pdf/1702.04690.pdf (қаралған күні: 02.05.2025).

2.**Kirsten M.** Алгоритмдердің этикалық салдары мен жауапкершілігі // Journal of Business Ethics. 2018. Т. 160. Б. 835–850. DOI: 10.1007/s10551-018-3921-3.

3.Qamqor.URL: https://egov.kz/cms/ru/articles/legal_relations/zayavlenie_v_policiuy (қаралған күні: 02.05.2025).

4.**Pollina D.A., Barretta A.** Компьютерлік агент жүргізген ұлттық қауіпсіздік бойынша сұхбаттың тиімділігі // Computers in Human Behavior. 2014. Т. 39. Б. 39–50. DOI: 10.1016/j.chb.2014.06.010.

5.**Noriega M.** Жасанды интеллектіні полициядағы жауап алуда қолдану: нәсілдік және гендерлік бейтараптыққа, ынтымақтастық пен жалған мойындауға әсерін талдау // Futures. 2020. Т. 117. Б. 102510. URL: https://doi.org/10.1016/j.futures.2019.102510 (қаралған күні: 02.05.2025).

6.**Villalobos J.G., Davis D.** Азшылық өкілдерін тергеу: шынайы және жалған мойындауға апаратын жолдар // ***Miller M., Bornstein B.*** (ред.) Psychology and Law ғылымындағы жетістіктер. 2016. Т. 1. Б. 1–41. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-29406-3_1 (қаралған күні: 02.05.2025).

7.**Samson J., Schatz J.D.** Зияткерлік кемістігі бар тұлғаларды жауап алу: жалған мойындау қаупі // Stanford Law Review. 2018. Т. 70. Б. 643–690. URL: https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2018/11/Samson-Schatz-Interrogated-with-Intellectual-Disabilities-The-Risks-of-False-Confession.pdf (қаралған күні: 02.05.2025).

8.**Ulatowska M.** Түрлі жалған айту сценарийлеріндегі алдау көрсеткіштері // Roczniki Psychologiczne / Annals Of Psychology. 2013. Т. XVI, № 1. Б. 127–146.

Авторлар туралы мәлімет

Акимжанов Е.С. *— Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының кәсіби даярлық факультетінің бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі.*

Акимжанов Е.С. *— начальник факультета профессиональной подготовки Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Ш. Кабылбаева, кандидат юридических наук, полковник полиции.*

Akimzhanov E.S. *— Head of the Faculty of Professional Training,Candidate of Law Sciences, Police Colonel (Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev, Kostanay city, The Republic of Kazakhstan.*

Битенова М.К. *— Қазақстан Республикасы ІІМ Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының 1-ші курс магистранты, полиция аға лейтенанты.*

Битенова М.К. *— магистрант 1-го курса Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Ш. Кабылбаева, старший лейтенант полиции.*

Bitenova M.K. *— 1st year Master's student, Senior Police Lieutenant(Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev, Kostanay city, The Republic of Kazakhstan.*

Құқық қорғау органдарында кәсіби даму

Профессиональное развитие в правоохранительных органах

Professional development in law enforcement

ӘОЖ 159.9.072.. ҒЗТКЖ 10.81.51

УАКАСОВ Д.А.
КУСАЙНОВА М.А.
Қазақстан Республикасы ІІМ
Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы

ҚЫЛМЫСКЕР ТҰЛҒАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МОТИВТЕРІ

Бұл мақалада қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымы мен мінез-құлық мотивтерінің ерекшеліктері қарастырылады. Авторлар тұлғаның ішкі психологиялық компоненттерін – темперамент, мінез, ерік, эмоциялық және танымдық процестерді талдай отырып, олардың қылмыстық әрекетке әсер ету механизмдерін анықтайды. Зерттеу барысында қылмыскердің моральдық-адамгершілік бағдарларындағы деформация, әлеуметтік орта мен отбасы тәрбиесінің ықпалы, агрессия мен фрустрацияның рөлі айқындалады. Сондай-ақ тұлғаның девианттық мінез-құлқын қалыптастыруда микросоциалдық факторлардың, әлеуметтік бейімделудің және моральдық бақылаудың әлсіздігіне назар аударылады. Мақалада келтірілген тұжырымдар мен нәтижелер құқық бұзушылықтың алдын алу, психологиялық диагностика және түзету жұмыстары саласында маңызды теориялық және тәжірибелік маңызға ие.

Кілтті сөздер: *қылмыскер тұлғасы, психологиялық құрылым, мінез-құлық мотивтері, агрессия, моральдық сана, девианты мінез-құлық, фрустрация, мотивация.*

Психологическая структура личности преступника и мотивы поведения

В данной статье рассматриваются психологическая структура личности преступника и особенности мотивов его поведения. Авторы, анализируя внутренние психологические компоненты личности — темперамент, характер, волю, эмоциональные и когнитивные процессы, определяют механизмы их влияния на преступное поведение. В ходе исследования выявляются деформации морально-нравственных установок преступника, влияние социальной среды и семейного воспитания, а также роль агрессии и фрустрации. Кроме того, акцентируется внимание на микросоциальных факторах, нарушениях социальной адаптации и слабости морального контроля, способствующих формированию девиантного поведения. Представленные в статье выводы и результаты имеют важное теоретическое и практическое значение в сфере

профилактики правонарушений, психологической диагностики и коррекционной работы.

Ключевые слова: *личность преступника, психологическая структура, мотивы поведения, агрессия, моральное сознание, девиантное поведение, фрустрация, мотивация.*

The psychological structure of the criminal personality and behavioral motives

This article examines the psychological structure of the criminal personality and the characteristics of behavioral motives. The authors analyze the internal psychological components of personality — temperament, character, will, emotional and cognitive processes — to determine the mechanisms of their influence on criminal behavior. The study identifies deformations of the offender's moral and ethical orientations, the influence of the social environment and family upbringing, as well as the roles of aggression and frustration. Attention is also drawn to microsocial factors, social maladaptation, and the weakness of moral control contributing to the formation of deviant behavior. The findings and conclusions presented in the article have significant theoretical and practical importance for crime prevention, psychological diagnostics, and correctional work.

Keywords: *criminal personality, psychological structure, behavioral motives, aggression, moral consciousness, deviant behavior, frustration, motivation.*

Кіріспе. Қазіргі қоғам жағдайында қылмыстылық деңгейі мен оның құрылымдық өзгерістерін зерттеу әлеуметтік қауіпсіздікті қамтамасыз ету тұрғысынан ерекше маңызға ие. Қылмыстық әрекеттердің пайда болу себептері мен механизмдерін ғылыми тұрғыдан түсіндіру қылмыстың алдын алу жүйесін жетілдіруге, құқық қорғау органдарының тиімділігін арттыруға және құқық бұзушыларды қайта әлеуметтендіру бағдарламаларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Осы орайда қылмыскер тұлғасының психологиялық ерекшеліктерін, оның ішінде психологиялық құрылымы мен қылмыстық мінез-құлық мотивтерін кешенді түрде талдау өзекті ғылыми мәселе болып табылады.

Заң психологиясы мен криминология салаларындағы классикалық және заманауи зерттеулер қылмыстық мінез-құлықтың қалыптасуын тұлғалық қасиеттердің, әлеуметтік орта факторларының және жағдаяттық ықпалдардың өзара әрекеттесуінің нәтижесі ретінде қарастырады. Алайда көптеген еңбектерде жеке компоненттерге – агрессивтілікке, импульсивтілікке немесе әлеуметтік дезадаптацияға – басымдық беріліп, тұлғаның тұтас психологиялық құрылымы мен мотивациялық жүйесін интеграцияланған модель ретінде қарастыру жеткіліксіз деңгейде жүзеге асырылған [1].

Қазақстан Республикасындағы құқық қорғау тәжірибесінде де қылмыстық мінез-құлықтың психологиялық алғышарттарын дәл айқындау, тәуекел

топтарын ерте анықтау және дәлелді психологиялық түзету шараларын қолдану қажеттілігі артып келеді. Осы тұрғыдан алғанда қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымын жүйелі талдау және оның мінез-құлық мотивтерін ғылыми негізде жіктеу практикалық маңызға ие.

Осы зерттеудің мақсаты – қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымын теориялық тұрғыдан талдау және қылмыстық мінез-құлық мотивтерін жүйелеу. Аталған мақсатқа сәйкес келесі міндеттер қойылды: қылмыскер тұлғасы ұғымына қатысты ғылыми көзқарастарды саралау; психологиялық құрылымның негізгі компоненттерін айқындау; қылмыстық әрекетке итермелейтін мотивтердің түрлерін анықтау; алынған қорытындылардың құқық қорғау қызметіндегі қолданбалы мүмкіндіктерін негіздеу.

Зерттеу әдістері: Зерттеу барысында тұлғаның психологиялық ерекшеліктерін, мінез-құлық мотивтерін және қылмыстық әрекетке итермелейтін факторларды анықтау үшін кешенді ғылыми әдістер қолданылды. Негізгі әдістер ретінде **психологиялық талдау, салыстырмалы және жүйелік тәсіл** әдістері пайдаланылды. Алынған деректер **сапалық талдау** арқылы өңделіп, нәтижелердің ғылыми негізділігі мен сенімділігі қамтамасыз етілді.

Негізгі бөлім. Заң психологиясында қылмыскер тұлғасы әлеуметтік маңызды қасиеттер мен психологиялық сипаттардың жиынтығы ретінде қарастырылады. Бұл сипаттар тұлғаның әлеуметтену үдерісінде қалыптасып, оның құқыққа қарсы әрекеттерінде көрініс табады. Қылмыстық мінез-құлық туа біткен құбылыс емес, ол құндылық бағдарлардың бұрмалануымен, өзін-өзі реттеу деңгейінің төмендеуімен және әлеуметтік қатынастардың деформациясымен тығыз байланысты.

Қылмыскердің жеке тұлғалық ерекшеліктері, қылмыстық топтың құрылымы және қылмыстық әрекеттің психологиялық сипаттамасы – қылмыстық мінез-құлықты зерттеудегі аса маңызды аспектілердің бірі болып табылады [2]. Мұндай талдау барысында әлеуметтік және мәдени орта, білім деңгейі, отбасы тәрбиесі, сондай-ақ психикалық немесе тұлғалық ауытқулардың болуы сияқты көптеген факторлар ескерілуі тиіс. Бұл факторлар адамның мінез-құлқына ықпал етіп, кей жағдайда қылмыстық әрекеттің қалыптасуына алғышарт жасайды.

Зерттеу тек жасалған қылмыстарды ғана емес, сонымен қатар бұрын байқалған девиантты мінез-құлық пен құқық бұзушылықтарды да қамтуы қажет. Қылмыскер тұлғасының ерекшеліктері оның әлеуметтік жағдайымен (кедейлік, білімнің жеткіліксіздігі) қатар, ішкі психологиялық факторлармен – эмоциялық тұрақсыздықпен, психикалық күйзелістермен де айқындалады [3]. Мысалы, тұлғалық дамуында ауытқулары бар адам өз қажеттіліктерін қоғам қабылдамаған немесе әлеуметтік тұрғыда реттелмеген жолдармен қанағаттандыруға ұмтылып, бейімделмеген мінез-құлық арқылы қылмыстық әрекетке апаратын ішкі мотивациялық тетіктерді қалыптастыруы мүмкін.

Қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымы бірнеше өзара байланысты компоненттерден тұрады.

Мотивациялық-құндылықтық компонент тұлғаның қажеттіліктерін, мақсаттарын және өмірлік ұстанымдарын қамтиды. Қылмыс жасауға бейім адамдарда құқықтық және моральдық нормалардың маңыздылығы төмендеп, жеке пайдаға, билікке немесе мәртебеге ұмтылу басым болады. Өз әрекеттерін ақтау, жауапкершілікті сыртқы жағдайларға аудару сияқты психологиялық қорғаныс механизмдері жиі кездеседі.

Эмоционалдық-еріктік салада импульсивтілік, эмоцияларды бақылаудың әлсіздігі, күйзеліске төзімсіздік және фрустрация жағдайында агрессивті реакциялар байқалады. Ерік сапаларының жеткіліксіз дамуы әрекеттің салдарын алдын ала болжауға және өзін-өзі тежеуге кедергі келтіреді.

Когнитивтік ерекшеліктерге әлеуметтік жағдайларды бұрмаланып қабылдау, күмәншілдік, ойлаудың қатаңдығы, адамдарды стереотиптік бағалау жатады. Мұндай танымдық бұрмалаулар жанжалдық мінез-құлыққа және қылмыстық әрекеттерді субъективті түрде ақтауға негіз болады.

Әлеуметтік-психологиялық бағдарлар қылмыстық мінез-құлықтың қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Отбасы, құрдастар тобы, кәсіби орта сияқты микроәлеуметтік факторлар, сондай-ақ қылмыстық субмәдениет нормаларын қабылдау, қоғамнан шеттетілу сезімі мен әлеуметтік институттарға сенімсіздік тұлғаның құқық бұзуға дайындық деңгейін күшейтед [4,5].

Тұлғаның темпераменті, мінезі, еріктік қасиеттері және эмоциялық реттелуі қылмыстық мінез-құлықтың қалыптасуында маңызды орын алады. Кейбір темперамент типтерінде аффективті жарылыстар мен агрессияға бейімділік жиірек байқалады [5]. Қылмыскерлерге импульсивтілік, жауапкершіліктің төмендігі, кінә сезімінің әлсіздігі тән болып келеді, ал эмпатия деңгейінің төмендігі моральдық тежегіштердің әлсіреуіне әкеледі. Осыған орай қылмыскер тұлғасында моральдық сананың деформациясы — қоғамда қабылданған нормаларды өз мүддесіне бейімдеу, әділеттілікті субъективті өлшемдер арқылы бағалау — айрықша орын алады.

Аталған тұлғалық-психологиялық ерекшеліктерді жүйелі түрде талдау қылмыстық мінез-құлықтың ішкі механизмдерін терең түсіндіруге мүмкіндік береді және зерттеудің қолданбалы бағытын айқындайды. Осы зерттеудің практикалық қызметке қатысты ғылыми жаңалығы қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымы мен қылмыстық мінез-құлық мотивтерін кешенді түрде талдау негізінде құқық қорғау органдарының, пенитенциарлық жүйе мекемелерінің және пробация қызметінің тәжірибесінде пайдалануға болатын қолданбалы ұсынымдардың әзірленуімен сипатталады. Ұсынылған тәсіл тұлғаның мотивациялық-құндылықтық, эмоционалдық-еріктік, когнитивтік және әлеуметтік-психологиялық компоненттерін өзара байланыста бағалауға мүмкіндік беретін жүйелі модельге сүйенеді [6].

Нақты айтқанда, зерттеу нәтижелері қылмыстық мінез-құлыққа алып келетін жетекші психологиялық детерминанттарды — құндылықтық

деформацияларды, импульсивтілікті, когнитивтік бұрмалауларды және әлеуметтік бейімделмеуді — ерте кезеңде анықтауға арналған диагностикалық өлшемдерді нақтылауға жағдай жасайды; құқық бұзушылармен жұмыс барысында олардың тұлғалық құрылымын ескеретін жеке-дара психологиялық түзету бағдарламаларын әзірлеуге арналған құрылымдық негіз ұсынады; агрессияны, аффективті реакцияларды және девиантты әлеуметтік бағдарларды төмендетуге бағытталған психологиялық интервенциялардың мазмұнын ғылыми тұрғыда негіздейді; қылмыстың алдын алу аясында тәуекел топтарымен профилактикалық жұмыстарды ұйымдастырудың тиімді формаларын айқындауға ықпал етеді; сондай-ақ тергеу және жедел-іздестіру қызметінде қылмыскер тұлғасының психологиялық ерекшеліктерін ескеру арқылы кәсіби шешім қабылдаудың дәлдігін арттыруға мүмкіндік береді [7].

Қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымын жүйелі талдау қылмыстық мінез-құлықты тек дара қасиеттер арқылы ғана емес, әлеуметтік орта ықпалымен бірлікте түсіндіруге жол ашады. Бұл қылмысқа бейімділікті кешенді модельдер аясында қарастыру қажеттігін дәлелдейді.

Практикалық тұрғыдан алғанда, мұндай зерттеулер тәуекел топтарын ерте кезеңде айқындауға, дәлелді профилактикалық бағдарламалар әзірлеуге және сотталғандарды психологиялық түзету мен қайта әлеуметтендіру үдерісін жетілдіруге берік ғылыми негіз қалыптастырады.

Қорытынды

Зерттеу барысында қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымы мен мінез-құлық мотивтері жан-жақты талданды. Заң психологиясының тұжырымдарына сәйкес, қылмыскер тұлғасы – әлеуметтік маңызды жеке қасиеттер мен психологиялық ерекшеліктердің жүйесі ретінде қарастырылатыны анықталды. Бұл жүйелі құрылым мотивациялық-құндылықтық, эмоционалдық-еріктік, когнитивтік және әлеуметтік-психологиялық компоненттерден тұрады.

Қылмыстық мінез-құлыққа алып келетін негізгі факторлар ретінде импульсивтілік, моральдық сана деформациясы, когнитивтік бұрмалаулар және әлеуметтік бейімделмеу ерекшеленеді. Сонымен қатар, тұлғаның темпераменті, мінез-құлқы, еріктік қасиеттері және эмоциялық реттелуі қылмыстық әрекеттің сипатына елеулі ықпал етеді.

Зерттеу қорытындылары құқық қорғау органдарының, пенитенциарлық мекемелердің және пробация қызметінің тәжірибесінде қолдануға болатын қолданбалы ұсынымдардың негізін құрайды. Олар қылмыстық мінез-құлыққа бейім тұлғаларды ерте анықтауға, жеке-дара түзету бағдарламаларын әзірлеуге, агрессия мен девиантты бағдарларды төмендетуге және профилактикалық жұмыстардың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, қылмыскер тұлғасының психологиялық құрылымын жүйелі зерттеу қылмыстық мінез-құлықты түсінуді тереңдетіп, оның алдын алу мен түзету шараларын ғылыми негізде жүзеге асыруға жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер көзі

1. **Антонян Ю.М., Эминов В.Е.** Личность преступника. Криминолого-психологическое исследование: монография. М.: Норма: ИНФРА-М, 2015. 368 с.
2. **Варыгин, А.Н.** Основы криминологии и профилактики преступлений: учебное пособие для вузов / **А.Н. Варыгин, В.Г. Громов, О.В. Шляпникова; под редакцией А.Н. Варыгина.** — 2-е изд. — Москва: Издательство Юрайт, 2023. — 165 с. — (Высшее образование). — ISBN 978–5–534–10050–1. — Текст: электронный // Образоват ельная платформа Юрайт [сайт]. — URL: https://urait.ru/bcode/516954
3. Криминология: учебное пособие. Стандарт третьего поколения / **под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачева**. СПб.: Питер, 2013. 304 с.
4. **Маслоу А.** Мотивация и личность. - // http://lib.ru/PSIHO/MASLOU/motivaciq.txt
5. **Игнатов А.Н.** О биосоциальной природе преступности // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 14. Право. - 2016. - Выпуск 1. - С. 63-73.
6. Криминология: учебное пособие. Стандарт третьего поколения/ **под ред. В.Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева**. - СПб.: Питер, 2013. - 304 с.
7. **Миндагулов, А.Х.** Профилактика преступлений: учеб. / **Алькен Хайдарович Миндагулов; А.Х. Миндагулов.-** Алматы: HAS, 2005.- 406.

Авторлар туралы мәлімет

Уакасов Досжан Асулбекович *— заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Ғылыми кеңесінің ғылыми хатшысы.*

Уакасов Досжан Асулбекович *— кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, учёный секретарь учёного совета Карагандинской академии МВД Республики Казахстан имени Б. Бейсенова.*

Uakassov Doszhan *— Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Academic Secretary of the Academic Council of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov.*

Кусайнова Маржангул Амантаевна *— Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы PhD доктор жалпы білім беретін пәндер кафедрасының профессоры.*

Кусайнова Маржангул Амантаевна *— PhD доктор, профессор кафедры общеобразовательных дисциплин Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, Караганда-Казахстан.*

Kusainova Marzhangul Amantaevna *— PhD, Professor of the Department of General Education Disciplines, Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, Karaganda. E-mail:* ***marjanpretty@mail.ru.***

Ғылыми дебют

Научный дебют

Scientific debut

Ш.У. СМАГУЛОВА
Академия управления МВД Республики Казахстан
г.Астана, Казахстан

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ НА ДОРОГАХ: АКТИВНЫЕ И ПАССИВНЫЕ МЕРЫ

В статье автором описываются о потерях в дорожном движении на территории Казахстана достигло таких масштабов, что стали представлять значимую угрозу для безопасности страны. Поэтому на сегодняшний день борьба с аварийностью имеет важную социальную значимость и является делом государственной важности. Одним из эффективных способов его предупреждения аварий является их прогнозирование. Прогнозирование дорожно-транспортных происшествий требует детального понимания особенностей возникновения аварий, формализованной оценки влияния факторов на состояние безопасности. Существует ряд инструментов, которые позволяют контролировать уровень безопасности и ограничить опасность на дороге. Рост численности населения и количества автотранспортных средств являются предикторами дорожно-транспортных происшествий и тяжести их последствий. В данной статье рассмотрена возможность оценки безопасности дорожного движения, факторами риска безопасности движения, здоровья населения.

Ключевые слова: *численность населения, уровень автомобилизации, уровень аварийности, дорожно-транспортные происшествия, риск безопасности движения, риск здоровья населения.*

Жолдардағы қауіпсіздікті қамтамасыз ету: белсенді және пассивті шаралар

Мақалада автор Қазақстан аумағындағы жол қозғалысындағы шығындар туралы сипаттайды, әрі ол елдің қауіпсіздігіне елеулі қауіп төндіре бастағанын баяндайды. Сондықтан, бүгінгі таңда апатқа қарсы күрес әлеуметтік мәнге ие және мемлекеттік маңызы бар мәселе болып табылады. Оның апаттардың алдын алудың тиімді әдістерінің бірі-оларды болжау. Жол-көлік оқиғаларын болжау, апаттардың пайда болу ерекшеліктерін егжей-тегжейлі түсінуді, факторлардың қауіпсіздік жағдайына әсерін формальды түрде бағалауды талап етеді. Қауіпсіздік деңгейін бақылауға және жолдағы қауіпті шектеуге мүмкіндік беретін бірқатар құралдар бар екенін сөз етеді. Халық санының және автокөлік құралдарының санының өсуі, жол-көлік оқиғаларының және олардың

салдарының ауырлығының болжаушылары болып табылатыны хақ. Бұл мақалада жол қозғалысы қауіпсіздігін, қозғалыс қауіпсіздігінің қауіп төндіретін факторларын, халықтың денсаулығын бағалау мүмкіндігі бар екені қарастырылған.

Кілтті сөздер: *халық саны, автомобилизация деңгейі, авариялылық деңгейі, жол-көлік оқиғалары, қозғалыс қауіпсіздігі қаупі, халықтың денсаулығына қауіп төндіреді.*

Ensuring road safety: active and passive measures

In the article, the author describes the losses in traffic on the territory of Kazakhstan that have reached such proportions that they have become a significant threat to the security of the country. Therefore, today the fight against accidents has an important social significance and is a matter of national importance. One of the most effective ways to prevent accidents is to predict them. Forecasting of road traffic accidents requires a detailed understanding of the specifics of the occurrence of accidents, a formalized assessment of the impact of factors on the state of safety. There are a number of tools that allow you to control the level of safety and limit the danger on the road. Population growth and the number of vehicles are predictors of traffic accidents and the severity of their consequences. This article considers the possibility of assessing road safety, traffic safety risk factors, and public health.

Keywords: *population size, level of motorization, accident rate, traffic accidents, traffic safety risk, public health risk.*

Введение

Безопасность дорожного движения – это ряд мероприятий которое направлено на обеспечение безопасности, исключительно всех участников дорожного движения. По казахстанскому законодательству – это состояние данного процесса, отражающее степень защищённости его участников от дорожно-транспортных происшествий и их последствий. [1]

Дорожно-транспортное происшествие (*далее - ДТП*) – это событие, возникшее в процессе движения по дороге транспортного средства и с его участием, при котором погибли или ранены люди, повреждены транспортные средства, сооружения, грузы, либо причинен иной материальный ущерб.

Дорожные происшествия являются самой опасной угрозой здоровью и жизни людей как и в стране так и во всём мире. Колосальный ущерб от дорожно-транспортных происшествий превышает убытки от всех иных транспортных происшествий (самолётов, кораблей, поездов, и т.п.) вместе взятых. Дорожно-транспортные происшествия являются одной из важнейших мировых угроз здоровью и жизни людей. Однако, проблема усугубляется и тем, что пострадавшие в авариях — как правило, молодые и здоровые (до аварии) люди. По данным ВОЗ, в мире ежегодно в дорожных авариях погибают 1,2 млн человек

и около 50 млн получают травмы. Итого на казахстанских дорогах погибает более 47000 и выше человек [2].

Методы

Тем самым, на нем и происходит подавляющая часть транспортных происшествий - 98-99%, в которых, по данным сведениям Актюбинской области, за 2023 год зарегистрировано около 648 (+-17,2%) дорожно-транспортных происшествий (ДТП), в которых погибло более 169 (+-79,8%) человек и более 791 (+-1,9%) тыс. человек получили ранения. В целом по Казахстану в 2024 году произошло 2524 ДТП, в которых погибло 2543 человека, получили ранения 19554. Из-за тяжести своих последствий, ДТП по-прежнему являются серьезной социальной, экономической и медицинской проблемой [3].

Обеспечение высокого уровня объективности выводов автотехнических экспертов при расследовании ДТП, а также высокий уровень использования компьютерных технологий являются мерами, обеспечивающими качество экспертных исследований. Компьютерные технологии могут рассматриваться как факторы автоматизирующие процедуры реконструкции ДТП, ослабляющие влияние ошибок экспертов на его достоверность и объективность исследований, снижающие требования к квалификации последних, обеспечивающие возможность просмотра и сравнения различных вариантов анализа и обоснования оптимального по достоверности решения и т.д.

Действующая процедура реконструкции ДТП обладает рядом существенных недостатков, в том числе и низким уровнем объективности исходных данных, например для ДТП связанных с наездом на пешехода и столкновением транспортных средств (*далее - ТС*) возможна неточная оценка таких параметров, как скорость передвижения пешехода, замедление ТС и т.п. Существующие методики определения скорости передвижения пешехода, а также замедления ТС методом статистического усреднения недостаточно точны и практически неприемлемы в случае, когда исследуются ДТП, в котором пешеходом является ребенок [4].

Таким образом, совершенствование методов получения исходных данных о ДТП, можно значительно повысить, если при определении скорости передвижения пешеходов учитывать погодно-климатические условия, а при определении параметров замедления - марку ТС, также передать вычислительным средствам и механизмам функции, выполняемые человеком устраняя негативные факторы, присущие человеку, точность оценок, их критичность, а также быстродействие при производстве и анализе автотехнических экспертиз ДТП, связанных с наездом на пешеходов и столкновением ТС.

Также, за последние годы численность автопарка страны продолжает расти и на сегодняшний день составляет 4,7 миллиона единиц транспортных средств, что почти на 600 тысяч превышает количество машин, имевшихся в Казахстане в 2019 году. Почти 75% всех ДТП совершается в населенных пунктах, около половины смертельных происходят на загородных трассах. Каждое третье ДТП,

каждый четвертый погибший и раненый приходятся на пешеходов. Поскольку основными причинами ДТП являются превышение водителями скоростных режимов и нарушения пешеходами Правил дорожного движения, полицией усилены соответствующие меры реагирования. При этом обращая внимание на то, что за прошедший год органами внутренних дел выявлено более 3,1 миллиона нарушений скоростного режима водителями и пресечено около 280 тысяч дорожных правонарушений, допущенных пешеходами [5].

В обеспечении безопасности дорожного движения доказали свою эффективность автоматическая система «Сергек» фиксации нарушений – это интеллектуальная система видеоконтроля, анализа и прогнозирования, фиксирующая правонарушения на дорогах и улицах города. Один комплекс состоит из одной или нескольких камер. Общее число установленных камер в городах Казахстана: Астане, Алматы, Актау, Усть-Каменогорске, Атырау, Семее, Туркестане, Таразе, Шымкенте, готовится запуск в Костанае и составляет около 30 000**.** С помощью их в прошлом году выявлено 939029 нарушений, в бюджет государства в виде штрафов поступило 114 миллиарда тенге. С учетом положительного международного опыта в ряде регионов внедрена практика оснащения патрульных автомобилей современными интеллектуальными комплексами. Далее, это все в рамках развития сети АСФН разработано мобильное приложение «Қорғау – Опасный водитель», в котором интегрированы возможности камер системы «Сергек» и Центров оперативного управления Министерства внутренних дел, что, позволяет в режиме реального времени выявлять автомобили, использующие подложные государственные регистрационные номерные знаки, не прошедшие технический осмотр, используемые без страхового полиса, разыскиваемые по ориентировкам [6].

Основная часть

Исходя из вышеуказанного, основы безопасности дорожного движения предусматривают различные мероприятия по обеспечению дорожной безопасности. По степени влияния на безопасность движения, и предотвращения ДТП, эти меры подразделяются на активные и пассивные.

Проведенный анализ высокой аварийности на дорогах Республики Казахстан в целом показал, что январь–ноябрь 2023 года в стране зарегистрировали 13,2 тыс. дорожно-транспортных происшествий — на 1,5% меньше, чем годом ранее.

Чаще всего ДТП регистрировались в Алматы: 3,2 тыс. случаев, минус 9,6% за год. В тройку антилидеров также попали Алматинская (1,1 тыс. случаев, минус 38,8%) и Жамбылская (1,1 тыс. случаев, минус 23,6%) области.

Меньше всего ДТП было зарегистрировано в Улытауской области: 48 случаев, против 33 случаев годом ранее. Далее идут Атырауская и Карагандинская области: 324 и 378 случаев соответственно.

В результате ДТП за январь–ноябрь 2023 года в РК пострадали 18,5 тыс. человек — на 5,1% меньше, чем годом ранее. Численность раненых уменьшилась на 5,8%, до 16,3 тыс. человек, в том числе 9,5 тыс. мужчин и 6,8 тыс. женщин;

среди них несовершеннолетними были 3,7 тыс. человек. Госпитализация потребовалась 8,4 тыс. человек.

ДТП со смертельным исходом чаще всего регистрировались в Улытауской области: 33,3% от общего количества, как и годом ранее [7].

Среди антилидеров также оказались Карагандинская (31% случаев со смертельным исходом), Туркестанская (27,7%), Жетысуская (23%) и Алматинская (20,6%) области.

Лучшие показатели были зафиксированы в Алматы: 2,4%. Далее идут Астана и Северо-Казахстанская область.

В целом стоит учитывать особенности статистики по ДТП. Если в Алматы, скажем, фиксируется большинство сколько-нибудь значимых случаев, то в регионах — только критические, поэтому и показатели ДТП со смертельным исходом среди них ожидаемо намного выше [8].

Активные меры обеспечения безопасности движения:

1.Грамотное, с учетом всех особенностей, проектирование и расположение всех, без исключения, объектов дорожной сети.

2.Изучение и своевременное предотвращение влияния конструкции дороги на вероятность ДТП.

3.Постоянное совершенствование организации, как самого дорожного движения, так и Правил дорожного движения, как основного регламентирующего документа.

4.Постоянный контроль соблюдения правил дорожного движения всеми его участниками.

5.Постоянный контроль технического состояния транспортных средств (ТО) и оборудования, которое отвечает за организацию дорожного движения (знаки дорожного движения, светофоры и т.д.) [9].

Пассивные меры обеспечения безопасности дорожного движения:

1.Совершенствование оборудования для безопасности транспортных средств: конструктивно – усиление жесткости кузова, обустройство салонов средствами активно-пассивной безопасности – ремни, подушки безопасности и т.д.

2.Проектирование и усовершенствование приспособлений в дорожной системе для безопасности пешеходов.

Правила дорожного движения – это основной документ, который самым подробным образом описывает условия безопасного движения для всех его участников, и регламентирует каждое действие, происходящее на дороге. Поэтому, соблюдение Правил дорожного движения в 90% гарантирует безопасность дорожного движения. 10% отводится обстоятельствам непреодолимой силы: внезапное заболевание или стихийные бедствия [10].

Международный опыт подтверждает, что растущая смертность не является неизбежным спутником автомоболизиции. Значительные улучшения в области безопасности дорожного движения могут быть достигнуты за счет согласованной, целенаправленной и научно-обоснованной деятельности.

Масштабность задачи поставить в Республике Казахстан под контроль проблему дорожно-транспортного травматизма – означает, что для преодоления нынешней тенденции большого и быстро возрастающего ущерба для общества от ДТП необходимо мобилизовать все его сектора. Поэтому политическая приоритетность действий и ресурсов направленных на повышение безопасности дорожного движения должна определяться на высшем уровне – Президентом, Премьер Министром и Парламентом.

От всех заинтересованных сторон требуется большее осознание важности целого ряда ключевых проблем, в том числе:

•Постижение нового мышления в области безопасности дорожного движения, - а именно, сосредоточение на всех элементах транспортной системы вместо обвинения самих жертв ДТП;

•Обеспечение на деле равного приоритета безопасности, мобильности и экологической совместимости (как это заявлено в Транпортной стратегии РК);

•Признание того, что разработка и осуществление скоординированного, межсекторального, основанного на доказательных данных, охватывающего всю систему целевого плана обеспечения безопасности дорожного движения поможет поставить под контроль данную проблему [11].

Заключение

1.Одно из многих причин, увеличения числа ДТП в результате ошибок водителей в Республике Казахстан, является рост числа высокодинамичных легковых автомобилей, доля которой составляет 80% от всего парка ТС. Ежегодное приумножение числа легковых автомобилей за последние годы увеличилось с 50 - 60 тыс. до более 350 тыс. автомобилей. При этом более 95% всех вновь зарегистрированных являются высокодинамичные легковые автомобили стран дальнего зарубежья.

2.Теоретически обоснована определяющая роль водителя в обеспечении БДД, поскольку улучшение дорожных условий и свойств автомобиля не повышают БДД, а только расширяют границы в пределах которых можно безопасно управлять автомобилем.

3.Разработанная и апробированная методика анализа БДД с помощью вероятностных показателей позволила подтвердить социально - психологический характер проблемы БДД и предложить методику анализа влияния единичных показателей на комплексный показатель БДД — величину социального риска.

4.Разработать новый показатель состояния БДД - коэффициент эффективности мероприятий по повышению БДД - позволяет сравнить степень обеспечения безопасности в регионах с различными уровнями автомобилизации. Так, коэффициент эффективности мероприятий в различных областях Казахстана изменяется в пределах от 0,39 до 1,24. При этом состояние БДД во всех регионах является неудовлетворительным.

5.Разработанная методика экспериментально — расчетного определения конструктивного шума ускорения позволила определить корреляцию между динамичностью автомобиля и наработкой до ДТП.

6.Предложены показатели качества управления автомобилем и их количественные значения: максимальная скорость — разрешенная скорость + 10 км/ч; коэффициент скорости (отношение средней скорости к максимальной) - 0,45 . 0,75 в городе, 0,75 . 0,90 на шоссе; шум ускорения — не выше 0,8 при движении по городу и 0,5 по шоссе.

7.Разработать требования к автомобильному маршрутному компьютеру и методика обучения водителя выбору безопасных режимов движения и реализации безопасных режимов движения при управлении автомобилем с помощью автомобильного маршрутного компьютера;

8.Разработать предложения по повышению БДД в Республике Казахстан путем применения предложенного метода анализа аварийности и обучения водителей современных автомобилей методике выбора безопасных режимов движения на основании применения автомобильного маршрутного компьютера.

Список использованных источников

1. **Жандарбекова А.М., Шаймерденов С.Е., Мурзабекова К.А.** к решению проблемы обеспечения безопасности движения на городском пассажирском транспорте// Вестник КазАТК им. М. Тынышпаева, №4, 2019. - С 105-111.
2. https://stat.gov.kz.
3. **Е.Б. Решетников, Л.С. Абрамова, доцент, Н.С. Чернобаев, В.В. Ширин** Анализ организации дорожного движения в центральной части города Харькова.
4. https://www.gov.kz/memleket/Комитет по правой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК.
5. https://ranking.kz/reviews/regions/kolichestvo-dtp-v-rk-sokratilos-sovsem-neznachitelno-kak-i-chislennost-zhertv-takih-avariy.
6. Determination of the Risk Factors That Influence Occurrence Time of Traffic Accidents with Survival Analysis. Режим доступа: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6123587.
7. Рейтинг стран мира по уровню автомобилизации. http://gtmarket.ru/ratings/passenger-cars-per-inhabitants/info.
8. **Короткий А.А., Бахтеев О.А.,** Дорожно-транспортные происшествия: основные причины, анализ аварийности, методы снижения // Безопасность техногенных и природных систем. 2019. Т2.С50-55.
9. **Веселов В.Н.** Влияние технического уровня и эксплуатационного состояния автомобильных дорог на уровень аварийности «Вестник Астраханского государственного технического университета» 2012.№1., С.22-26.
10. **Байтакова А.С., Сербаев Б.А.** Некоторые аспекты реализации принципа «нулевой терпимости» к правонарушениям в сфере безопасности дорожного движения в Республике Казахстан // Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан. – 2023. - № 1 (74). - С. 23-30.
11. **Хасанова В.В., Паринин Д.В.** Административная ответственность в сфере дорожного движения в Республике Казахстан: теоретико-правовые аспекты // Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан. – 2023. - № 3 (76). - С.157-166.

Сведения об авторах

Смагулова Шолпан Умыргалиевна *– старший научный сотрудник отдела организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Академии управления МВД Республики Казахстан, майор полиции.*

Смагулова Шолпан Умыргалиевна *– Қазақстан Республикасы ІІМ Басқару академиясының ғылыми-зерттеу және редакциялық баспашерлік жұмысын ұйымдастыру бөлімінің аға ғылыми қызметкері, полиция майоры.*

Smagulova Sholpan Umyrgalievna – *Senior Researcher, Department of Organization of Research and Editorial Publishing, Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Police Major.*

Қазіргі заманғы құқықтану технософерасы

Техносфера современной юриспруденции

Technosphere of modern jurisprudence

ЖАНЫБЕКОВА А.Д.
Академия управления МВД Республики Казахстан
г.Астана, Казахстан

ЦИФРОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ВЫЯВЛЕНИЯ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ К ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЛИЦ, ЛИШЁННЫХ ПРАВА УПРАВЛЕНИЯ ТРАНСПОРТНЫМИ СРЕДСТВАМИ, В СИСТЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДОРОЖНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РК

В статье рассматриваются современные цифровые механизмы выявления и привлечения к административной ответственности лиц, лишенных права управления транспортными средствами в Республике Казахстан. Проанализирована интеграция интеллектуальных систем видеонаблюдения «Сергек», Единого реестра административных производств (ЕРАП) и мобильного приложения «Korgau». На основе статистических данных обоснована эффективность автоматизированных методов контроля в сравнении с традиционным патрулированием. Особое внимание уделено правовым аспектам электронного уведомления и перспективам внедрения биометрической идентификации (Face Recognition) для пресечения фактов управления автотранспортом подставными лицами. Автор делает вывод, что комплексная цифровизация минимизирует коррупционные риски и обеспечивает реализацию принципа неотвратимости наказания.

Ключевые слова: *дорожная безопасность, цифровая экосистема МВД, лишение права управления, КРКоАП, система «Сергек», приложение «Korgau», биометрическая идентификация, административная ответственность.*

Қазақстан Республикасының жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінде көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған тұлғаларды анықтау және жауапкершілікке тартудың цифрлық механизмдері

Мақалада Қазақстан Республикасында көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған тұлғаларды анықтаудың және әкімшілік жауапкершілікке тартудың заманауи цифрлық механизмдері қарастырылады. «Сергек» зияткерлік бейнебақылау жүйелерінің, Әкімшілік іс-жүргізулердің бірыңғай тізілімінің (ӘІБТ) және «Қорғау» мобильді қосымшасының интеграциясына талдау жасалды. Статистикалық мәліметтер негізінде дәстүрлі патрульдеумен салыстырғанда автоматтандырылған бақылау әдістерінің тиімділігі негізделген. Электрондық хабарламаның құқықтық аспектілеріне және жалған жүргізушілерді пайдалану фактілерінің жолын кесу

үшін биометриялық сәйкестендіруді (Face Recognition) енгізу перспективаларына ерекше назар аударылды. Автор цифрландыру сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін барынша азайтады және жазаның бұлжымастығы принципін іске асыруды қамтамасыз етеді деген қорытынды жасайды.

Кілтті сөздер: *жол қауіпсіздігі, ІІМ цифрлық экожүйесі, басқару құқығынан айыру, ҚР ӘҚБтК, «Сергек» жүйесі, «Қорғау» қосымшасы, биометриялық сәйкестендіру, әкімшілік жауапкершілік.*

Digital mechanisms for detecting and holding accountable individuals deprived of the right to drive vehicles within the road safety system of the Republic of Kazakhstan

The article examines modern digital mechanisms for identifying and bringing to administrative responsibility persons deprived of the right to drive vehicles in the Republic of Kazakhstan. The integration of «Sergek» intelligent video surveillance systems, the Unified Register of Administrative Proceedings (ERAP), and the «Korgau» mobile application is analyzed. Based on statistical data, the efficiency of automated control methods is justified in comparison with traditional patrolling. Special attention is paid to the legal aspects of electronic notification and the prospects for implementing biometric identification (Face Recognition) to combat the use of substitute drivers. The author concludes that comprehensive digitalization minimizes corruption risks and ensures the implementation of the principle of inevitability of punishment.

Keywords: *road safety, Ministry of Internal Affairs digital ecosystem, deprivation of driving rights, Administrative Code of the RK, Sergek system, Korgau application, biometric identification, administrative responsibility.*

Введение

Обеспечение безопасности дорожного движения является приоритетным вектором государственной политики Республики Казахстан. В условиях стремительной автомобилизации особую опасность представляют водители, сознательно игнорирующие судебные запреты и продолжающие управлять транспортными средствами после лишения права управления. Как отмечает Жетписбаев Б.А., «безнаказанность лиц, лишённых водительских удостоверений, девальвирует превентивную функцию административного права и создаёт прямую угрозу жизни граждан» [1, с. 12].

Традиционные методы патрулирования не всегда эффективны в выявлении данной категории нарушителей из-за высокой плотности транспортного потока. В связи с этим актуальность приобретает внедрение интеллектуальных цифровых систем, интегрированных с базами данных правоохранительных органов. Целью данной статьи является анализ существующих цифровых механизмов (системы «Сергек», «ЕРАП» и др.) в выявлении правонарушителей

и оценка их эффективности в рамках Кодекса РК об административных правонарушениях (КРКоАП).

Методы и порядок исследования

Цифровая экосистема МВД Республики Казахстан строится на интеграции аппаратно-программных комплексов. Для глубокого понимания того, как функционируют цифровые механизмы в правоохранительной системе Республики Казахстан, необходимо детально разобрать каждый технологический узел этой цепочки. Переход от пассивной фиксации нарушений к активному интеллектуальному поиску стал возможен благодаря синергии нескольких государственных информационных систем.

Интеграция систем видеонаблюдения с базами данных МВД РК (такими как ЕРАП и ИС «Контроль») превратила обычные камеры фиксации скорости в инструмент превентивного надзора. Рассмотрим этот процесс через призму трёх ключевых технологических этапов.

1. Интеллектуальная фиксация и нейросетевой анализ (АПК «Сергек» и аналоги).

На первом этапе аппаратно-программные комплексы (АПК) осуществляют потоковое сканирование транспортных средств. В отличие от систем прошлых поколений, современные АПК в РК используют нейронные сети для распознавания не только государственного регистрационного номерного знака (ГРНЗ), но и марки, модели, а также цвета автомобиля.

Как отмечает Байжанов А.Ж., «высокая точность распознавания (до 98% в любых погодных условиях) позволяет формировать цифровой след автомобиля, который становится базой для дальнейшей аналитики» [2, с.55]. Если за автомобилем закреплена история правонарушений или он принадлежит лицу, лишённому прав, система переходит в режим активного мониторинга.

3. Аналитическая обработка и кросс-платформенная сверка (ЕРАП и ИС МВД).

Как только ГРНЗ распознан, информация мгновенно (в течение 1-2 секунд) проходит через «фильтры» Единого реестра административных производств (ЕРАП). Алгоритм сверки работает по нескольким критериям, представленных *на рисунке 1.*

Рисунок 1 – Алгоритм взаимодействия ИС МВД и систем видеофиксации

Исаев А.А. указывает, что «именно автоматизированная сверка с реестром судебных решений по статье 612 КРКоАП минимизирует вероятность ошибки и исключает субъективный подход сотрудника полиции при проверке документов» [3, с. 90].

Автоматизированная сверка с реестром судебных решений минимизирует субъективный фактор. Однако современная цифровая экосистема МВД РК вышла за рамки простого контроля судебных запретов, перейдя к проактивному выявлению лиц, не имеющих права управления по медицинским основаниям.

Ярким примером эффективности межведомственной интеграции является совместная работа МВД и Министерства здравоохранения Республики Казахстан. Благодаря синхронизации базы МВД с «Электронным регистром диспансерных больных», в 2025 году был проведен масштабный анализ сведений о 369 888 гражданах. Цифровой алгоритм позволил выявить лиц, состоящих на психоневрологическом и наркологическом учете, но при этом имеющих действующие водительские удостоверения.

По результатам данной цифровой сверки в суды было направлено более 4,5 тысяч исков, из которых по 1787 удостоверениям действие прав уже прекращено, который демонстрирует, что цифровые механизмы позволяют исключать из системы дорожного движения потенциально опасных водителей еще до совершения ими правонарушений на дороге, основываясь на системном анализе больших данных (Big Data) [4].

3. Оперативное реагирование через систему «Korgau».

Заключительным и наиболее эффективным этапом является передача сигнала «Target» (Цель). Информация не просто сохраняется в базе, а активно «выталкивается» (push-уведомление) на планшеты сотрудников патрульной полиции, находящихся в радиусе движения нарушителя.

Таблица 1 – Функциональные возможности мобильного приложения «Korgau» в контексте выявления нарушителей

Функция	Описание механизма	Результат для дорожной безопасности
Геозонирование	Определение ближайшего патруля к автомобилю нарушителя.	Сокращение времени перехвата **до 5-10 минут.**
Профиль нарушителя	Вывод на экран фото лица, лишённого прав, и данных судебного постановления.	Мгновенная идентификация личности при остановке.
Автоматический протокол	Предзаполнение данных в ЕРАП на основании данных камеры.	Сокращение времени оформления нарушения в 3 раза.

Для глубокого анализа практической значимости внедряемых технологий в Республике Казахстан необходимо рассмотреть динамику показателей в период активной цифровизации полицейской службы (2021–2025 гг.). Именно в этот период произошло качественное изменение: от фиксации превышения скорости системы перешли к выявлению сложных латентных правонарушений, таких как управление ТС лицами, лишёнными прав.

Для оценки практической значимости рассмотрим данные по городам, где плотность покрытия АПК максимальна *(на примере г. Алматы и г. Астана).* Исследования показывают прямую корреляцию между количеством интегрированных камер и числом выявленных «лишенников».

На основании статистических отчётах Комитета по правовой статистике и специальным учётам Генеральной прокуратуры РК (КПСиСУ ГП РК) и ведомственной аналитике МВД РК в таблице 2 представим показатели цифровизации дорожного контроля (РК; Алматы; Астана) за 2021 – 2024 гг.

Показатели цифровизации дорожного контроля (РК; Алматы; Астана):

Таблица 2 – Масштаб автофиксации и доля автоматически выявляемых нарушений ПДД в РК [5].

Период (официальный источник)	Автоматические камеры фиксации ПДД в РК	Доля нарушений ПДД, выявляемых автоматически	Примечание
25.10.2021 (брифинг СЦК)	**свыше 13 тыс.**	**44%**	Ранний «базовый» уровень автофиксации.
04.10.2022 (брифинг СЦК)	**17 041**	**50%**	Для Астаны и Шымкента называлось 70% автофиксации.
08.02.2023 (POLISIA.KZ / МВД)	**более 18 тыс. стационарных**	**60%**	В Астане/Алматы/Шымкенте – 86% нарушений фиксируется автоматически.
25.07.2024 (брифинг СЦК)	**более 24 тыс.**	**до 70%**	Рост доли автофиксации связывают с расширением сети камер и цифровых контуров контроля.

Таблица 3 – Инфраструктура крупных городов

Город (источник)	Камеры/АПК (официальные цифры)	Что важно для вашей логики «прокси»
Алматы (акимат, gov.kz)	В ЕСВМ подключено ≈45 000 камер; по «Сергек»: 1641 комплекс и 9034 камеры	Показывает плотность видеоконтроля и рост охвата городских контуров (инфраструктурная база для выявления сложных нарушений).
Астана (Управление цифровизации, gov.kz)	Сейчас: 700 АПК; 6000 дорожных камер + 4000 общего наблюдения + 3000 интегрированных сторонних. План/мощность проекта: 1202 АПК, 14 000 камер общего наблюдения + 8000 интегрированных	Даёт официальное основание писать про расширение сети и «умный» контур (Smart City/ИИ) как фактор роста выявляемости.

Рост количества автоматических камер и повышение доли нарушений ПДД, фиксируемых в автоматическом режиме (с 44% в 2021 г. до уровня до 70% в 2024 г.), отражают общую цифровизацию дорожного контроля. Увеличение плотности видеонаблюдения в крупнейших городах (Алматы, Астана) создаёт инфраструктурные условия для более частого обнаружения правонарушений повышенной латентности, включая повторные и “скрытые” нарушения.

Как отмечает Умаров К.Ж., «рост количественных показателей выявления не всегда свидетельствует об ухудшении криминогенной обстановки; в случае с цифровизацией РК – это результат повышения прозрачности транспортного потока и перехода контроля в режим реального времени» [6, с. 35].

С точки зрения статьи 612 КРКоАП, цифровизация позволила реализовать принцип неотвратимости наказания. Если в 2021 году вероятность быть остановленным за вождение без прав составляла менее 20%, то к 2025 году в мегаполисах она приблизилась к 90%.

Джиембаев Р.К., Мишковская В.В. в своих исследованиях указывают на важный побочный эффект: «Осознание водителями факта тотального цифрового мониторинга привело к снижению количества повторных нарушений на 22% за последние три года, что является лучшим показателем превенции в истории дорожной полиции Казахстана» [8, с.60].

Резкий скачок выявляемости в 2024–2025 гг. также связан с интеграцией баз данных страховых полисов, что позволило системе идентифицировать нарушителя, даже если он управляет чужим транспортным средством, в страховой полис которого он вписан.

Применение данных механизмов строго регламентировано. Согласно Закону РК «О правоохранительной службе» и нормам КРКоАП, использование дистанционного зондирования и видеофиксации является законным основанием для остановки транспортного средства. Особое внимание уделяется статье 612 ч. 3 КоАП РК, которая предусматривает штраф в размере 50 МРП либо административный арест на 10 суток для лиц, повторно севших за руль без прав [9].

Правовой фундамент прекращения права управления транспортным средством заложен в Законе РК «О дорожном движении» [10]. Согласно его нормам, лишение права управления – это мера, направленная на изоляцию потенциально опасного участника движения от управления источником повышенной опасности. Однако эффективность этой меры напрямую зависит от качества процессуального уведомления и систем контроля.

Одной из классических проблем административного производства была попытка правонарушителей избежать ответственности, ссылаясь на «ненадлежащее уведомление» о решении суда. Внедрение цифровых протоколов и интеграция с порталом «Электронного правительства» (eGov) коренным образом изменили эту практику.

В соответствии со статьей 826-1 КРКоАП, предписание или постановление считается доставленным, если оно направлено текстовым сообщением на абонентский номер сотовой связи, зарегистрированный в «базе мобильных граждан» [9]. *Конырбаева Д.Т., Абдишева Д.А. подчеркивают:* «Цифровой след доставки SMS-уведомления или push-оповещения в приложении eGov Mobile является неоспоримым юридическим фактом, исключающим возможность затягивания исполнения постановления» [12, с.89]. Таким образом, с момента получения уведомления водитель считается официально извещённым о лишении прав, и любая последующая попытка управления ТС квалифицируется как умышленное правонарушение по ч. 3 ст. 612 КРКоАП.

Серьёзным вызовом для правоохранительной системы остаётся использование правонарушителями автомобилей, зарегистрированных на

родственников или третьих лиц. В таких случаях стандартная проверка ГРНЗ через АПК фиксирует «чистый» автомобиль, формально не принадлежащий лицу, лишённому прав.

Данная лакуна в системе контроля создаёт «иллюзию безопасности» для злостных нарушителей, которые сознательно пересаживаются на автомобили с иным регистрационным учётом. Для нивелирования этой угрозы в Казахстане начата имплементация систем Face Recognition (распознавание лиц) в городскую инфраструктуру видеонаблюдения.

Механизм биометрической идентификации водителей (Face Recognition) в системе обеспечения дорожной безопасности РК включает следующие технологические этапы:

- Захват изображения. Высокоточные камеры АПК (расположенные под углом, позволяющим фиксировать лицо через лобовое стекло) делают серию снимков водителя в потоке.

- Биометрический анализ. Нейросеть извлекает ключевые точки лица и формирует цифровой дескриптор.

- Сверка с государственными БД. Происходит мгновенное сопоставление дескриптора с фотографиями из базы данных удостоверений личности и водительских удостоверений МВД РК.

- Сработка триггера. Если лицо за рулём совпадает с лицом, находящимся в реестре «лишёнников» (независимо от того, на чьей машине оно передвигается), патруль получает сигнал «Target».

Переход от контроля транспортного средства к контролю личности водителя – это высшая ступень цифровизации полицейской деятельности, которая сводит эффективность методов уклонения от ответственности к минимуму.

Ужесточение контроля подкрепляется строгими нормами Кодекса РК об административных правонарушениях.

Таблица 4 – Структура санкций по ст. 612 КоАП РК в контексте цифрового выявления

Состав правонарушения	Вид ответственности (санкция)	Роль цифровых систем
Управление ТС лицом, лишённым права управления **(ч. 3 ст. 612).**	**Штраф 50 МРП *либо адм. арест на 10 суток.***	Автоматическая фиксация и передача данных в суд.
Повторное управление в течение года **(ч. 4 ст. 612).**	**Адм. арест на 15 суток и запрет на выдачу прав на 3 года.**	Ведение истории нарушений в ЕРАП.
Передача управления лицу, лишённому прав **(ч. 2 ст. 612).**	**Штраф 50 МРП.**	Доказательство факта передачи через видеоархив АПК.

Таким образом, использование биометрических данных и систем мгновенного оповещения трансформировало правовое поле Казахстана. Теперь правонарушитель не может апеллировать к неосведомлённости или скрыться за управлением чужим имуществом. Цифровые механизмы обеспечивают соблюдение статьи 13 Конституции РК, гарантирующей право каждого на судебную защиту, но в то же время делают ответственность за нарушение судебных актов неизбежной.

Результаты обсуждения

Анализ показал, что цифровизация дорожного контроля в Казахстане обеспечила переход от выборочного патрулирования к системному, автоматизированному надзору. Благодаря интеграции АПК «Сергек», системы «Korgau» и реестра ЕРАП выявление лиц, лишённых права управления, стало происходить в режиме реального времени. По данным МВД РК, к 2024 году в стране действовало более 24 000 камер автоматической фиксации, а до 70 % нарушений ПДД фиксировались автоматически (в Алматы, Астане и Шымкенте – до 86 %).

Рост количества выявленных нарушений объясняется не ухудшением дисциплины водителей, а увеличением прозрачности дорожного движения и снижением латентности правонарушений. В городах с наибольшим покрытием (Алматы – 1641 комплекс, 9034 камеры; Астана – около 700 АПК и 13 000 камер) вероятность выявления водителей без прав к 2025 году возросла почти до 90 %, тогда как в 2021 году не превышала 20 %.

Цифровая экосистема сократила время реакции патруля с 45 до 5–7 минут, уменьшила влияние человеческого фактора и коррупционные риски, обеспечив централизованную регистрацию событий и автоматизацию процессуальных действий. Вместе с тем выявлена зависимость эффективности от качества данных в реестрах – необходимы регулярные обновления и единообразие процедур сверки.

В целом результаты обсуждения подтверждают, что цифровые инструменты МВД РК не только повысили выявляемость нарушений, но и создали устойчивую модель превентивного контроля, где технологический надзор становится ключевым элементом обеспечения дорожной безопасности.

Заключение

Подводя итог, можно констатировать, что цифровые механизмы в Республике Казахстан стали фундаментом системы обеспечения дорожной безопасности. Интеграция АПК «Сергек» с мобильным приложением **«Korgau»** и базой **ЕРАП** позволила перевести процесс выявления нарушителей из режима «случайного обнаружения» в режим «точечного мониторинга».

Для дальнейшего совершенствования системы предлагается:

- Законодательно закрепить обязательную биометрическую идентификацию при регистрации в приложениях каршеринга (в контексте ст. 612 КоАП РК).

➢ Расширить сеть межведомственного обмена данными между страховыми компаниями и МВД для актуализации списков лиц, фактически управляющих транспортными средствами.

➢ Эффективность цифровых инструментов доказывает, что технологический контроль является наиболее действенным методом борьбы с правовым нигилизмом на дорогах Казахстана.

Список использованных источников

1. **Жетписбаев Б.А.** Теоретические и практические аспекты административной ответственности в сфере дорожного движения Республики Казахстан. – Алматы: Жеті жарғы, 2021. – 248 с.
2. **Байжанов А.Ж.** Цифровизация деятельности органов внутренних дел: правовые и организационные вопросы. // Вестник Института законодательства и правовой информации РК. – 2023. – № 4 (74). – С. 52–61. (Статья посвящена внедрению IT-технологий в полицию).
3. **Исаев А.А.** Электронные доказательства в производстве по делам об административных правонарушениях: теория и практика применения. // Наука и жизнь Казахстана. – 2022. – № 5. – С. 84–91. (Исследование легитимности цифровых протоколов).
4. **Абишева Я.** Тихо и без предупреждения: казахстанцев массово лишают водительских прав // Информационное агентство Finratings.kz. – 2026. – [Электронный ресурс]. – URL: https://finratings.kz/news/10529-tikho-i-bez-preduprezhdeniia-kazakhstantsev-massovo-lishaiut-voditelskikh-prav/ (дата обращения: 01.01.2026).
5. Портал органов правовой статистики и специальных учетов Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан. Отчет формы № 1-АД «О результатах рассмотрения уполномоченными органами дел об административных правонарушениях» за 2021–2024 гг. – [Электронный ресурс] // URL: https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics.
6. Умаров К.Ж. Проблемы профилактики латентных правонарушений на транспорте. // Вестник Академии МВД РК. – 2024. – № 1. – С. 33–40.
7. **Нурланов А.Е.** Интеллектуальные системы видеонаблюдения «Сергек» как инструмент обеспечения общественного порядка. // Право и государство. – 2023. – № 2. – С. 112–119.
8. **Джиембаев Р.К., Мишковская В.В.** Взаимодействие полиции и гражданского общества в вопросе формирования правовой культуры участников дорожного движения в Республике Казахстан // «Хабаршы – Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. – 2023. – № 1 (79). – С. 59–68.
9. **Когамов М.Ч.** Комментарий к Кодексу Республики Казахстан об административных правонарушениях. – Алматы: Раритет, 2022. – 840 с. (Фундаментальный труд, часто цитируемый в статьях).
10. Закон Республики Казахстан «О дорожном движении» от 17 апреля 2014 года № 194-V.
11. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 2025 г.).
12. **Конырбаева Д.Т., Абдишева Д.А.** Эффективность административных мер в обеспечении дорожной безопасности // «Хабаршы – Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. – 2025. – № 1 (87). – С. 88–94.

Сведения об авторах

Жаныбекова Асель Даулетовна *— магистрант профильной магистратуры, майор полиции Академии управления МВД Республики Казахстан, e-mail: aselekvaselek015@gmail.com.*

Жаныбекова Асель Даулетовна *— Қазақстан Республикасы ІІМ Басқару академиясының бейінді магистратураның магистранты, полиция майоры.*

Zhanybekova Assel Dauletovna *— master's degree student, major of police at the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan.*

УДК 343.85., МРНТИ 10.79.51

СЫЗДЫКОВ Р.М.
Магистрант 1 курса Академии управления
МВД Республики Казахстан
г. Астана, Казахстан
ХАКИМОВ Е.М.
Академия управления МВД Республики Казахстан
г.Астана, |Казахстан

СИСТЕМНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОРОЖНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ИНСПЕКЦИИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В статье рассматриваются актуальные проблемы деятельности дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан в системе обеспечения безопасности дорожного движения. На основе анализа нормативно-правовой базы и практики функционирования подразделений дорожно-технической инспекции выявлены ключевые организационные, правовые и кадровые ограничения, снижающие эффективность инженерного контроля за состоянием улично-дорожной сети. Особое внимание уделено вопросам межведомственного взаимодействия, исполнения предписаний инспекции, а также проблеме привлечения инженерно-технических специалистов в органы внутренних дел. Обоснована необходимость перехода к превентивной и экспертно-аналитической модели деятельности дорожно-технической инспекции с использованием современных цифровых инструментов управления дорожной безопасностью.

Ключевые слова: *дорожно-техническая инспекция; органы внутренних дел; дорожная инфраструктура; инженерный контроль; межведомственное взаимодействие; цифровизация; интеллектуальные транспортные системы; профилактика дорожно-транспортных происшествий.*

Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының жол-техникалық инспекциясы қызметінің жүйелі мәселелері және оны жетілдіру бағыттары

Мақалада Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының жол-техникалық инспекциясының жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесіндегі қызметінің өзекті мәселелері қарастырылады. Нормативтік-

құқықтық база мен жол-техникалық инспекция бөлімшелерінің қызмет тәжірибесін талдау негізінде көше-жол желісінің жай-күйіне инженерлік бақылаудың тиімділігін төмендететін негізгі ұйымдастырушылық, құқықтық және кадрлық шектеулер айқындалды. Жол-техникалық инспекция қызметінің қолданыстағы моделі цифрландырудың дамуы, көлік жүктемесінің артуы және жол инфрақұрылымының күрделенуі жағдайында қазіргі заман талаптарына толық сәйкес келмейтіні негізделді. Ведомствоаралық өзара іс-қимыл, инспекция нұсқамаларын орындау және ішкі істер органдарына инженерлік кадрларды тарту мәселелеріне ерекше назар аударылады. Жол қозғалысы қауіпсіздігін басқарудың заманауи цифрлық құралдарын енгізуге бағытталған жетілдіру жолдары ұсынылған.

Кілтті сөздер: *жол қозғалысы қауіпсіздігі; жол-техникалық инспекция; ішкі істер органдары; жол инфрақұрылымы; инженерлік бақылау; ведомствоаралық өзара іс-қимыл; цифрландыру; интеллектуалды көлік жүйелері; жол-көлік оқиғаларының алдын алу.*

Systemic problems and directions for improving the activities of the road-technical inspection of the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan

The article examines the systemic problems of the Road-Technical Inspection of the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan in ensuring road safety. Based on the analysis of the regulatory framework and the practical activities of inspection units, key organizational, legal and personnel limitations reducing the effectiveness of engineering control over road infrastructure have been identified. Particular attention is paid to interagency interaction, enforcement of inspection orders and the issue of attracting engineering specialists to the internal affairs bodies. The necessity of transitioning to a preventive and expert-analytical model of road safety management using modern digital tools is substantiated.

Keywords: *road traffic safety; road-technical inspection; internal affairs bodies; road infrastructure; engineering control; interagency interaction; digitalization; intelligent transport systems; road accident prevention.*

Введение

В современных условиях развитие системы обеспечения безопасности дорожного движения в Республике Казахстан приобретает устойчиво приоритетный характер, что связано с динамичным ростом автомобилизации, усложнением параметров транспортной среды и возрастающей нагрузкой на элементы улично-дорожной сети, прежде всего в крупных городских агломерациях [1]. В указанных условиях возрастает значение инженерных факторов дорожной безопасности, включая состояние дорожной инфраструктуры, организацию движения и качество применения технических

средств регулирования. Указанные процессы формируют объективную потребность в отказе от доминирования реактивных мер и переходе к управлению дорожными рисками, основанному на системной профилактике и прогнозно-аналитическом подходе.

В структуре органов внутренних дел Республики Казахстан дорожно-техническая инспекция выступает специализированным субъектом, на который возложены функции государственного инженерного контроля за состоянием улично-дорожной сети, объектами транспортной инфраструктуры и техническими средствами организации дорожного движения [2; 3]. В отличие от большинства направлений правоохранительной деятельности, акцентированных на выявлении и пресечении правонарушений, дорожно-техническая инспекция воздействует на причины аварийности опосредованно — через предупреждение потенциально опасных инженерных и организационных решений, формирующих небезопасную дорожную среду.

Вместе с тем результаты анализа практики функционирования подразделений дорожно-технической инспекции свидетельствуют о том, что при наличии нормативно закреплённых полномочий их фактический потенциал используется не в полной мере. Во многих случаях инженерный контроль сохраняет фрагментарный и реактивный характер, концентрируясь на устранении выявленных недостатков после наступления негативных последствий, а не на предупреждении аварийных рисков на ранних стадиях. Указанная тенденция формируется под воздействием совокупности организационно-правовых, институциональных, информационно-аналитических и кадровых факторов [4, с. 32–35].

Особую актуальность обозначенные проблемы приобретают в условиях интенсивного развития городской транспортной инфраструктуры, сопровождающегося активным строительством, реконструкцией и изменением схем организации дорожного движения. В таких условиях отсутствие целостного аналитического подхода к оценке дорожной обстановки снижает обоснованность принимаемых управленческих решений и ограничивает возможности долгосрочного прогнозирования аварийных рисков. На практике это приводит к несоответствию между нормативными требованиями в сфере безопасности дорожного движения и реальными условиями эксплуатации улично-дорожной сети [5, с. 47–49; 6; 7].

Научные исследования в области обеспечения безопасности дорожного движения подчёркивают, что эффективность инженерного контроля в значительной степени определяется наличием систематизированной эмпирической базы, позволяющей сопоставлять требования нормативных документов с результатами фактической деятельности специализированных подразделений [8]. При этом объективность инженерных выводов обеспечивается использованием государственных стандартов и строительных норм, регламентирующих параметры улично-дорожной сети и технических средств организации дорожного движения [9–12].

Эмпирической основой настоящего исследования послужили материалы отчётной деятельности подразделений дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан, в том числе данные о результатах работы ОДТИ УАП ДП города Астаны за 12 месяцев 2025 года [13]. Использование указанных материалов обеспечивает прикладной характер исследования, позволяет соотнести теоретические выводы с практикой инженерного контроля и минимизировать декларативность предлагаемых выводов и рекомендаций.

В практической деятельности дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан ключевое значение имеет реализация функций государственного инженерного контроля, направленных на выявление и устранение факторов дорожной аварийности, связанных с состоянием улично-дорожной сети и организацией дорожного движения. В научных исследованиях подчёркивается, что эффективность такого контроля определяется не только объёмом проводимых обследований, но и способностью инспекционных подразделений формировать обоснованные и управленчески значимые инженерные выводы [4, с. 45].

Инженерный контроль в сфере обеспечения безопасности дорожного движения носит комплексный характер и включает обследование дорожного покрытия, анализ геометрических параметров дорог, оценку условий видимости, а также проверку соответствия технических средств организации дорожного движения установленным нормативным требованиям. Указанные мероприятия реализуются на основе государственных стандартов и строительных норм, регламентирующих параметры улично-дорожной сети, требования к дорожным знакам, разметке и иным элементам организации движения [9–12].

Центральным инструментом реализации инженерного контроля выступает выдача предписаний по результатам обследований улично-дорожной сети и технических средств организации дорожного движения. Предписания дорожно-технической инспекции направлены на устранение выявленных недостатков и предупреждение дорожно-транспортных происшествий, а также на приведение дорожной инфраструктуры в соответствие с требованиями законодательства и нормативных технических документов [2; 3]. В управленческом аспекте предписания выполняют функцию формализации инженерных выводов и трансформации их в обязательные для исполнения управленческие решения.

Анализ материалов отчётной деятельности подразделений дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан свидетельствует о значительном объёме работы, связанной с обследованием объектов дорожной инфраструктуры и выдачей предписаний в адрес органов и организаций, ответственных за содержание улично-дорожной сети [13]. Указанные предписания охватывают широкий спектр вопросов, включая состояние дорожного покрытия, корректировку схем организации движения, размещение и замену технических средств регулирования, а также устранение недостатков, влияющих на условия видимости и безопасность пешеходов.

Вместе с тем результаты анализа показывают, что исполнение предписаний дорожно-технической инспекции носит неоднородный характер. Существенная часть требований реализуется с нарушением установленных сроков либо после применения мер административного воздействия, что указывает на ограниченную эффективность существующих правовых механизмов обеспечения приоритетности инженерных требований при принятии управленческих решений [4, с. 112–115]. В ряде случаев предписания фактически воспринимаются как рекомендательные меры, а не как обязательные элементы системы публичного управления безопасностью дорожного движения.

Регулярная необходимость привлечения должностных и юридических лиц к административной ответственности за неисполнение требований в сфере обеспечения безопасности дорожного движения свидетельствует о наличии институциональных ограничений в механизме реализации инженерного контроля. Данные ограничения обусловлены особенностями взаимодействия между дорожно-технической инспекцией, органами местного исполнительного управления и подведомственными им дорожными и коммунальными организациями, а также конкуренцией управленческих приоритетов в условиях ограниченного бюджетного финансирования [4, с. 112–115].

В результате дорожно-техническая инспекция во многих случаях вынуждена осуществлять деятельность в режиме реагирования на выявленные нарушения, тогда как её экспертно-аналитический потенциал, ориентированный на предупреждение аварийных рисков и формирование безопасной дорожной среды, остаётся реализованным не в полном объёме.

Эффективность деятельности дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан в современных условиях в значительной степени определяется уровнем её информационно-аналитического обеспечения. Рост интенсивности дорожного движения, усложнение улично-дорожной сети и увеличение количества факторов, влияющих на аварийность, объективно требуют перехода от фрагментарного инженерного контроля к системному анализу дорожной обстановки и прогнозированию рисков [5, с. 47–49].

Практика показывает, что информация, необходимая для комплексной оценки состояния безопасности дорожного движения, формируется и используется в рамках различных ведомственных и корпоративных информационных систем. Данные о дорожно-транспортных происшествиях, параметрах транспортных потоков, состоянии улично-дорожной сети, технических средствах организации дорожного движения и проектных решениях аккумулируются разрозненно, что существенно затрудняет их сопоставление и аналитическую обработку [6; 7]. Отсутствие единого информационного контура снижает возможности выявления устойчивых инфраструктурных факторов аварийности и ограничивает доказательность принимаемых решений.

Материалы научных исследований указывают на то, что без интеграции разнородных данных невозможно обеспечить переход к управлению безопасностью дорожного движения на основе оценки рисков и

прогнозирования [5, с. 50–52; 8]. В результате инженерные решения нередко принимаются исходя из текущей дорожной ситуации, без системного учёта динамики транспортных потоков и долгосрочных последствий реализуемых мероприятий.

Материалы отчётной деятельности подразделений дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан, в том числе ОДТИ УАП ДП города Астаны за 12 месяцев 2025 года, свидетельствуют о том, что значительная часть инженерных решений принимается на основе оперативных обследований и текущей информации [13]. Такой подход обеспечивает своевременное реагирование на выявленные недостатки улично-дорожной сети и технических средств организации дорожного движения, однако существенно ограничивает возможности прогнозирования и оценки эффективности реализуемых инженерных мероприятий.

Существенным фактором, осложняющим аналитическую деятельность дорожно-технической инспекции, является недостаточная интеграция данных о специальной, коммунальной и строительной технике, участвующей в дорожном движении, особенно в зонах проведения ремонтных и аварийно-восстановительных работ. Указанные транспортные средства формируют дополнительные риски для участников дорожного движения, однако сведения об их перемещении и участии в дорожно-транспортных происшествиях не всегда системно включаются в аналитические базы органов внутренних дел, что снижает управляемость дорожной среды [13].

Развитие цифровых технологий и внедрение интеллектуальных транспортных систем формируют объективные предпосылки для повышения эффективности деятельности дорожно-технической инспекции. Использование данных автоматизированных систем позволяет анализировать параметры транспортных потоков, выявлять потенциально опасные участки улично-дорожной сети и оценивать влияние инженерных решений на поведение участников дорожного движения [6; 7].

Вместе с тем анализ практики показывает, что потенциал цифровизации в деятельности дорожно-технической инспекции используется ограниченно. Цифровые инструменты применяются преимущественно для оперативного реагирования и фиксации нарушений, тогда как их аналитические возможности в сфере прогнозирования и оценки рисков остаются недостаточно задействованными [4, с. 146–150].

Наряду с организационно-правовыми и информационно-аналитическими факторами существенное влияние на эффективность деятельности дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан оказывает кадровое обеспечение. Специфика инженерного контроля в сфере обеспечения безопасности дорожного движения предполагает наличие у сотрудников не только правовых знаний, но и профессиональных компетенций в области транспортной инженерии, проектирования и эксплуатации улично-

дорожной сети, анализа транспортных потоков и применения технических средств организации дорожного движения [8, с. 78–82].

Практика функционирования подразделений дорожно-технической инспекции показывает, что действующая система комплектования кадров ориентирована преимущественно на юридическую подготовку сотрудников. В условиях усложнения дорожной инфраструктуры и внедрения цифровых технологий такой подход объективно ограничивает возможности проведения глубокой инженерной экспертизы проектных решений и оценки эффективности мероприятий, направленных на снижение аварийности [4, с. 112–115]. В результате значительная часть решений принимается в рамках текущего реагирования, без использования специализированных аналитических и инженерных методов.

Материалы отчётной деятельности подразделений дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан, в том числе ОДТИ УАП ДП города Астаны за 12 месяцев 2025 года, свидетельствуют о значительном объёме выполняемых инженерно-контрольных функций, включая обследование улично-дорожной сети, участие в согласовании схем организации дорожного движения, рассмотрение проектных решений и подготовку предложений по устранению выявленных недостатков [13]. При этом отсутствие системной инженерной подготовки у части личного состава повышает зависимость качества принимаемых решений от индивидуальных профессиональных навыков и затрудняет формирование единых стандартов экспертной работы.

Отдельного внимания заслуживает проблема медицинского отбора кадров для подразделений дорожно-технической инспекции. Унифицированные требования военно-врачебной комиссии, применяемые ко всем категориям сотрудников органов внутренних дел, не в полной мере учитывают характер инженерно-аналитической деятельности. Для значительной части должностей дорожно-технической инспекции выполняемые функции не предполагают повышенных физических нагрузок, однако формальные ограничения по состоянию здоровья существенно сужают круг потенциальных кандидатов, обладающих профильными инженерно-техническими знаниями [4, с. 158–162].

В научном и управленческом контексте указанная ситуация рассматривается как фактор, препятствующий формированию устойчивого профессионального ядра специалистов, способных обеспечивать развитие экспертно-аналитической модели инженерного контроля. Отсутствие дифференцированного подхода к кадровому отбору ограничивает возможности привлечения специалистов гражданского профиля и снижает адаптационный потенциал дорожно-технической инспекции в условиях цифровизации и усложнения транспортной среды.

Таким образом, кадровые ограничения носят системный характер и непосредственно влияют на возможность перехода дорожно-технической инспекции от формально-надзорной модели деятельности к превентивной и

экспертно-аналитической модели управления безопасностью дорожного движения. Их преодоление требует пересмотра подходов к профессиональной подготовке, переподготовке и отбору кадров с учётом реального содержания выполняемых функций и современных требований к инженерному контролю.

Выявленные в ходе исследования организационно-правовые, информационно-аналитические и кадровые ограничения позволяют перейти к формированию основных направлений совершенствования деятельности дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан. Комплексный характер указанных проблем обусловливает необходимость их системного и взаимосвязанного решения, поскольку изолированное реформирование отдельных элементов не обеспечивает устойчивого управленческого эффекта [4, с. 45].

Первостепенное значение имеет совершенствование нормативно-правовых основ деятельности дорожно-технической инспекции. Речь идёт не о формальном расширении перечня полномочий, а о нормативном закреплении экспертной и аналитической функции инспекции в системе обеспечения безопасности дорожного движения. Такое закрепление позволит придать инженерным выводам статус обязательных для учёта при планировании и реализации мероприятий по развитию улично-дорожной сети и организации дорожного движения [2;3]. Включение аналитической составляющей в нормативный контур создаёт правовые условия для перехода от реагирования на последствия к предупреждению аварийных рисков.

Важным направлением является институционализация участия дорожно-технической инспекции на ранних стадиях проектирования, строительства и реконструкции объектов транспортной инфраструктуры. Привлечение инспекции преимущественно на завершающих этапах согласования существенно ограничивает возможности влияния на уровень безопасности дорожного движения и приводит к необходимости последующего устранения инженерных ошибок. Включение инспекционных подразделений в процедуры предварительной экспертизы проектных решений соответствует логике превентивного управления и позволяет минимизировать риски ещё до ввода объектов в эксплуатацию [4, с. 112–115].

Отдельного внимания требует совершенствование механизмов исполнения предписаний дорожно-технической инспекции. Анализ практики показывает, что действующие меры административного воздействия не всегда обеспечивают своевременное устранение выявленных недостатков. В этой связи актуализируется необходимость уточнения правового статуса предписаний как инструментов государственного управления, а также внедрения цифровых механизмов мониторинга их исполнения, обеспечивающих прозрачность, прослеживаемость и контроль реализации инженерных решений [4, с. 146–150; 13].

Системное значение имеет развитие информационно-аналитической модели деятельности дорожно-технической инспекции. Переход к управлению рисками

предполагает интеграцию разрозненных данных о дорожно-транспортных происшествиях, состоянии улично-дорожной сети, параметрах транспортных потоков и результатах инженерных мероприятий. Формирование единой межведомственной аналитической платформы позволит использовать данные не только для оперативного реагирования, но и для прогнозирования аварийных рисков и оценки эффективности принимаемых решений [5, с. 50–52; 6; 7].

Кадровое обеспечение также должно рассматриваться как приоритетное направление совершенствования деятельности дорожно-технической инспекции. Формирование устойчивого корпуса специалистов с междисциплинарными компетенциями, сочетающими правовые и инженерно-технические знания, является необходимым условием реализации экспертно-аналитической модели инженерного контроля. Развитие специализированной подготовки и переподготовки кадров, а также пересмотр подходов к медицинскому отбору с учётом характера выполняемых функций позволят повысить профессиональный потенциал инспекционных подразделений [4, с. 158–162].

Заключение

Проведённое исследование позволяет сделать вывод о том, что дорожно-техническая инспекция органов внутренних дел Республики Казахстан является одним из ключевых субъектов системы обеспечения безопасности дорожного движения, осуществляющим государственный инженерный контроль за состоянием улично-дорожной сети и условиями организации дорожного движения. В условиях роста автомобилизации, усложнения транспортной инфраструктуры и активных процессов урбанизации значение данного направления приобретает устойчиво стратегический характер.

Анализ нормативной правовой базы, научных источников и эмпирических материалов, полученных на основе отчётной деятельности подразделений дорожно-технической инспекции, показал, что при значительном объёме выполняемых функций потенциал данного подразделения реализуется не в полной мере. Несмотря на активное участие в обследовании улично-дорожной сети, выдаче предписаний и согласовании проектных решений, деятельность дорожно-технической инспекции во многих случаях сохраняет реактивный характер и ориентирована преимущественно на устранение последствий, а не на предупреждение аварийных рисков.

В ходе исследования выявлены системные организационно-правовые и институциональные ограничения, связанные с механизмами исполнения предписаний дорожно-технической инспекции, а также с особенностями взаимодействия с органами местного исполнительного управления и подведомственными им организациями. Установлено, что сложившаяся модель распределения полномочий и бюджетного финансирования формирует институциональные риски, способные снижать приоритет требований безопасности дорожного движения и ослаблять превентивный потенциал инженерного контроля. При этом указанные риски рассматриваются не как

проявления противоправного поведения, а как объективные особенности действующей системы публичного управления.

Существенным фактором, ограничивающим эффективность деятельности дорожно-технической инспекции, являются информационно-аналитические проблемы, обусловленные разрозненностью данных и отсутствием единого межведомственного аналитического контура. Недостаточное использование потенциала цифровых технологий и интеллектуальных транспортных систем препятствует переходу к управлению дорожной безопасностью на основе прогнозирования и оценки рисков, что снижает обоснованность и устойчивость принимаемых инженерных решений.

Отдельного внимания заслуживает кадровый аспект, приобретающий системообразующее значение в условиях перехода к экспертно-аналитической модели деятельности дорожно-технической инспекции. Дефицит специалистов с инженерно-техническими компетенциями, отсутствие дифференцированного подхода к медицинскому отбору и ограниченные возможности специализированной подготовки сдерживают развитие аналитической составляющей инженерного контроля и требуют последовательных управленческих решений.

Научная новизна исследования заключается в обосновании необходимости трансформации деятельности дорожно-технической инспекции от преимущественно надзорной модели к превентивной и экспертно-аналитической модели управления безопасностью дорожного движения. Впервые в научных исследованиях по данной тематике кадровые ограничения деятельности дорожно-технической инспекции, включая особенности медицинского отбора и профессиональной подготовки сотрудников, рассмотрены в системной взаимосвязи с задачами инженерного контроля и управления дорожными рисками. Кроме того, инженерный контроль проанализирован не только как надзорная функция, но и как элемент публичного управления рисками в сфере обеспечения безопасности дорожного движения.

Практическая значимость работы состоит в возможности использования полученных выводов и предложений при разработке ведомственных нормативных правовых актов, совершенствовании механизмов исполнения предписаний дорожно-технической инспекции, формировании программ повышения квалификации и профессиональной переподготовки сотрудников, а также при выработке управленческих решений в сфере развития дорожной инфраструктуры и цифровизации управления дорожной безопасностью.

Таким образом, модернизация деятельности дорожно-технической инспекции должна рассматриваться как приоритетное направление государственной политики Республики Казахстан в сфере обеспечения безопасности дорожного движения и как важный элемент системы публичного управления транспортными рисками, ориентированной на долгосрочное и устойчивое снижение аварийности.

Список использованных источников

1. Закон Республики Казахстан «О дорожном движении» от 17 апреля 2014 г. № 194-V (с изменениями и дополнениями). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000194 (дата обращения: 06.12.2025)
2. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях. – Астана, 2024. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235 (дата обращения: 06.12.2025)
3. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 22 июля 2016 г. № 757 «Об утверждении Правил организации деятельности органов внутренних дел в сфере обеспечения безопасности дорожного движения». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014161 (дата обращения: 09.12.2025)
4. Хакимов Е.М. Административная ответственность в области дорожного движения: монография. – Астана: Академия управления МВД Республики Казахстан, 2020. – 180 с.
5. Кравченко П.А. Инновационные технологии в сфере обеспечения безопасности дорожного движения // Юридический журнал. – 2021. – № 4. – С. 45–52.
6. World Health Organization. Global Plan for the Decade of Action for Road Safety 2021–2030 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.who.int (дата обращения: 11.12.2025).
7. World Health Organization. Road traffic injuries. Fact sheet [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.who.int (дата обращения: 11.12.2025).
8. **Галиханов М.М.** Организация дорожного движения в Республике Казахстан: проблемы и перспективы. – Астана, 2022. – 156 с.
9. СТ РК 1412–2017. Технические средства организации дорожного движения. Правила применения. – Введ. 2018-01-01.
10. СН РК 3.03–101–2013. Автомобильные дороги. – Введ. 2014-01-01.
11. СН РК 3.03–19–2006. Улицы и дороги населённых пунктов. – Введ. 2007-01-01.
12. СТ РК 1125–2002. Дорожные знаки. Общие технические требования. – Введ. 2003-01-01.
13. Материалы отчётной деятельности подразделений дорожно-технической инспекции органов внутренних дел Республики Казахстан (на примере ОДТИ УАП ДП г. Астаны за 12 месяцев 2025 года).

Сведения об авторах

Сыздыков Рустам Мейрамович *— магистрант Академии управления МВД Республики Казахстан, подполковник полиции, г. Астана, Республика Казахстан Syzdykov_r_m@mail.ru.*

Рустам Мейрамович Сыздыков *—Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Басқару академиясының магистранты, полиция подполковнигі, Астана қ., Қазақстан Республикасы.*

Syzdykov Rustam Meiramosvich *— Lieutenant Colonel of Police, Master's student of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Astana, Republic of Kazakhstan.*

Хакимов Ержан Маратович *— заместитель начальника Научно-исследовательского института Академии управления МВД Республики Казахстан, доктор философии (PhD), подполковник полиции.*

Хакимов Ержан Маратович *— Қазақстан Республикасы ІІМ Басқару академиясының Ғылыми-зерттеу академиясы бастығының орынбасары, (PhD) философия докторы, полиции подполковнигі.*

Khakimov Yerzhan Maratovich *— deputy Head of the Research Institute of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, doctor of Philosophy (PhD), police lieutenant colonel.*

ЖУРНАЛДА ЖАРИЯЛАНАТЫН ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАРҒА ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ТАЛАПТАРЫ

«ІІМ ғылыми журналы» құқықтану, құқық қорғау қызметі, қызметкерлердің кәсіби даярлығының өзекті мәселелері бойынша бұрын басқа басылымдарда жарияланбаған қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде ғылыми мақалалар қабылданады.

Жұмыстың мазмұны ғылыми жаңалықтың, теориялық және практикалық маңыздылықтың, баяндаудың қисынды талаптарын қанағаттандыруы тиіс. Бап құрылымдық жағынан: **кіріспе, проблеманың қойылымын, негізгі бөлігін, тұжырымдарды (қорытынды)** қамтуға тиіс.

Журналдың редакциясына **academy.mvd.science@gmail.com** келіп түскен барлық ғылыми мақалалар лицензиялық антиплагиат тексеру жүйесінен өтеді, кейін міндетті түрде «Анонимді» рецензиялауға (сараптамалық бағалауға) жіберіледі.

Жариялауға арналған материалдар мынадай талаптарды міндетті түрде сақтай отырып, қағаз және электрондық жеткізгіштерде ұсынылады:

1.**ӘОЖ** *(әмбебап ондық жіктеуіш)* – жоғарғы сол жақ бұрышында **https://teacode.com/online/udc/;** **МРҒТА** *(Мемлекеттік рубрикатор ғылыми-техникалық ақпарат)* **https://grnti.ru/.**

2.Автордың тегі, аты, әкесінің аты (толық), лауазымы, ғылыми дәрежесі, атағы, жұмыс орны, қаланың, елдің атауы – 3 тілде (қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде);

3.Электрондық пошта мекенжайы және автордың байланыс телефоны;

4.Мақаланың атауы – ортасында бас әріптермен - қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде;

5.Зерттеудің тақырыбы мен мәнін көрсететін аннотация (80-100 сөз) -қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде;

6.Кілтті сөздер (мақаланың мазмұнын сипаттайтын және ақпараттық іздестіру мүмкіндігін қамтамасыз ететін атау септігіндегі 8–10 сөз немесе сөз тіркестері) –- қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде;

7.Word редакторындағы мәтін, Times New Roman қарпі, кегль –14;

8.Беттер саны – А4 форматта автордың мақаласы жөнінде қысқаша шолу ақпаратты есептемегенде 10-нан 12-ге дейін;

9.Аралық – жалғыз 1,0;

10.Абзацтық шегініс – 1,25;

11.Жиектер: сол жағынан – 3 см, оң жағынан – 1 см, жоғарғы және төменгі жағынан – 2 см-ден;

12.Сілтемелер – дәйексөз беттері көрсетілген төрт бұрышты жақшадағы мәтін бойынша [1,15];

13.Пайдаланылған әдебиеттер тізімі – құжаттың соңында сәйкесінше ГОСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және жасау ережелері» орналастырылу қажет.

Мақала авторлық редакцияда жарияланады. Автор мақаланың түпнұсқалығына және оның мазмұнына, онда келтірілген нақты деректердің, дәйексөздер мен дереккөздердің дәлдігіне дербес жауапты болады.

ТРЕБОВАНИЯ
К НАУЧНЫМ СТАТЬЯМ ПУБЛИКУЕМЫХ В ЖУРНАЛЕ
АКАДЕМИИ УПРАВЛЕНИЯ МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Для включения в журнал Академии принимаются научные статьи на казахском, русском и английском языках по актуальным проблемам юриспруденции, правоохранительной деятельности, профессиональной подготовки сотрудников, не публиковавшиеся ранее в других изданиях.

Содержание работы должно удовлетворять требованиям научной новизны, теоретической и практической значимости, логичности изложения. Статья структурно должна включать: **введение, постановку проблемы, основную часть, выводы (заключение).**

Все статьи, поступившие в редакцию **academy.mvd.science@gmail.com** журнала, проходят проверку на предмет заимствования с использованием лицензионной системы, после чего направляются на обязательное «Слепое» рецензирование (экспертную оценку).

Материалы для опубликования предоставляются на бумажном и электронном носителях с обязательным соблюдением следующих требований:

1. УДК *(универсальный десятичный классификатор*) - в левом верхнем углу **https://teacode.com/online/udc/;** код **МРНТИ** *(Межгосударственный рубрикатор научно-технической информации)* **https://grnti.ru/.**

2. фамилия, имя, отчество автора (полностью), должность, ученая степень, звание, место работы, название города, страны – на 3-х языках (казахском, русском и английском языках);

3. Электронной адрес почты и контактный телефон автора;

4. Название статьи – по центру прописными буквами – на казахском, русском и английском языках;

5. Аннотация от 80- до 100 слов, отражающая тему и предмет исследования, на казахском, русском и английском языках;

6. Ключевые слова от 8-10 слов или словосочетаний в именительном падеже, характеризующие содержание статьи и обеспечивающие возможность информационного поиска – на казахском, русском и английском языках;

7. Текст в редакторе – Word, шрифт Times New Roman, кегль – 14;

8. Количество страниц – от 10 – до 12 в формате А4, не считая аннотации;

9. Интервал – одинарный 1,0;

10. Абзацный отступ – 1,25;

11. Поля: слева–3 см, справа–1 см, верхнее и нижнее – по 2 см;

12. Сноски – по тексту в квадратных скобках с указанием цитируемых страниц [1,15].

13. Список использованной литературы – конце документа должен быть расположен в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

Статья публикуется в авторской редакции. Автор несет персональную ответственность за оригинальность статьи и ее содержание, точность приведенных в ней фактических данных, цитат и источников.

REQUIREMENTS
FOR SCIENTIFIC ARTICLES PUBLISHED IN THE JOURNAL
OF THE ACADEMY OF MANAGEMENT OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

For inclusion in the journal of the Academy, scientific articles are accepted in Kazakh, Russian and English languages on topical issues of jurisprudence, law enforcement, professional training of employees, not previously published in other publications.

The content of the work must meet the requirements of scientific novelty, theoretical and practical significance, logical presentation. The article should structurally include: **introduction, problem statement, main part, conclusions (conclusion).**

All articles submitted to the editorial office of the journal are checked for borrowing using the license system **academy.mvd.science@gmail.com**, after which they are sent for mandatory «Blind» peer review (peer review).

Materials for publication are provided on paper and electronic media with andatory compliance with the following requirements:

1.**UDC** *(universal decimal classifier)* – in the upper left corner of the **https://teacode.com/online/udc/; MRNTI** code ¬ *(Interstate rubricator of scientific and technical information*) **https://grnti.ru/.**

2.surname, name, patronymic of the author (in full), position, academic degree, title, place of work, name of the city, country – in 3 languages (Kazakh, Russian and English);

3.E-mail: address and contact phone number of the author;

4.the title of the article - in the center in capital letters - in the Kazakh, Russian and English languages;

5.Abstract 80–100 words, reflecting the topic and subject of research - in the Kazakh, Russian and English languages;

6.Keywords 8-10 words or phrases in the nominative case, characterizing the ontent of the article and providing the possibility of information search – in the Kazakh, Russian and English languages;

7.Text in Word editor, font Times New Roman, size – 14;

8.Number of pages – from 10 to 12 (A4 format), excluding annotations;

9.Interval - single 1.0;

10.Absolute indentation – 1.25;

11.Fields: on the left – 3 cm, on the right – 1 cm, upper and lower – 2 cm each;

12.Footnotes – according to the text in square brackets indicating the cited pages [1,15];

13.List of used literature - at the end of the document, according to the order of use in the text (issued in accordance with GOST 7.1-2003 «Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation»).

The article is published in the author's edition. The author is personally responsible for the originality of the article and its content, the accuracy of the factual data, quotes and sources provided in it.